

LiDraNo 2021.

Zbornik literarnih i novinarskih
radova učenika osnovnih
i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

LiDraNo
2021.

Nakladnik

Agencija za odgoj i obrazovanje

Donje Svetice 38, 10000 Zagreb

www.azoo.hr

Za nakladnika

dr. sc. Dubravka Brezak Stamać

© Agencija za odgoj i obrazovanje, 2021.

Urednik

Miroslav Mićanović

Zbornik priredili

Miroslav Mićanović (literarni radovi)

Antonela Nižetić Capković (novinarski radovi)

Naslovница

Ivana Nobilo

Fotografije u zborniku

Ivan Galić

Oblikovanje i slog

Željko Podoreški

Tisk

Kerschoffset, d. o. o.

ISSN 1848-4344

Pripremljeno u Agenciji za odgoj i obrazovanje

Zbornik izlazi jedanput godišnje

Tiskano u Hrvatskoj 2021.

LiDraNo 2021.

Zbornik literarnih i novinarskih radova
učenika osnovnih i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Zagreb, 2021.

SADRŽAJ

Dubravka Brezak Stamać: **XXX godina Smotre Lidrano** . . . 9

LITERARNI RADOVI

Matej Kukavica: Dobar ili zao duh nastave na daljinu	15
Filip Premec: A da je mali princ posjetio još koji planet...	18
Marta Samardžić: Jesenski list	21
Mia Modrušan: Zima	22
Paula Suton: Sličica	23
Irma Roksandić: Možda bismo mogle tugu pretvoriti u sreću?	24
Sanja Vranić: Limeni puran	26
Nikola Kunac: Moj dida	28
Marija Franka Podgorski: Crvena jabuka moga djeda	29
Petra Duić: Ukradena zima	31
Petra Peškir-Harča: Dimnjaci	32
Maša Kresojević: Klima se klima	35
Andreja Grozdanić: Strašne riječi babe Jage	38
Zlatka Bartol Golubić: Puževo putovanje	40
Vita Filipi: Betinska gajeta	42
Anto Bono Leutar: Moj prijatelj Filip	44
Dora Bilić: Ca volin?	47
Roni Veronika: Jo son vitar	48
Karol Ćibarić: Majkin nos	49

Dora Milašinović: Kako sam postala sestra	51
Lucija Jancetić: Svađa	53
Ema Stipčević: Nasljednica	54
Bartol Periš: Misija: Leptir	60
Lana Sevdružić: Sjećanje	64
Leon Raspudić: Učitelj Tablet	67
Dorotea Grdošić: Maske	68
Ante Muller: Ime je znamen	69
Mihael Erceg: Moja priča iz davnine – čudo na jezeru	72
Teo Buždon: Kovari	73
Ivana Idžožtić: Sjena	74
Gabrijel Vučanović: Tišina	75
Ida Klasta: Kutija zanemarene odgovornosti	78
Ema Juras: Konačno bez Gregora	81
Lorenzo Vujanić: I dim je sukljao kroz dimnjak	85
Tonka Pavić: Sreća na žlicu	88
Nina Matanović: Lažnjak i trenutak istine	91
Elizabeta Jugovac: Hamlet u/na daljinu	94
Maro Brnas: All that jazz	96
Maja Bregović: Geto	99
Stjepan Bilić: Petar na obali Seine ili Pierre na obali Save	102
Vida Terze: Pet minuta	105
Zoe Pervan: Pad s litice	109
Nora Kostelnik Pogačnik: Junak našeg doba	113
Tin Fresl: Francuska	117

Fran Kovačević: Vrijeme promjena	119
Marija Skočibušić: Odbacivanje značenja	122
Zoe Piškor: Kako nastaje pjesma?	124
Maja Marković: Kobasice i gluha baba	126
Dragan Dragosavac: Sablasni kosac	129
Tia Šanta Blagojević: Ljubičice	130

NOVINARSKI RADOVI

Vito Kobasić: Nova pjevačka zvijezda u Dubravi	135
Karlo Jakin: Koliko je sloboda odlučivanja „zdrava“ za zdravlje stanovništva?	136
Marija Franka Podgorski: Napravit će to kasnije... Ili još malo kasnije	139
Fran Tukša: Geocacher – Indiana Jones s mobitelom	144
Dora Jelić: Uz četiri šape uči se lakše	151
Jana Hosni: Moj prijatelj Hašimoto	156
Đivo Dobud: Na vijađu Postirom	159
Jan Kužilek: Kuda idu divlje svinje?	163
Lana Vučetić: Sjećanja sačuvana od zaborava	165
Filip Odobašić: Ne(poznato) lice iza slavne „zabivake“	170
Duje Skračić: Ako je vo raj, ja u ti raj ne bi iša!	177
Ivano Štahan: Od vozača kamiona do omiljenog svećenika za 21. stoljeće	181
Ema Posavčević: Moramo vam nešto reći	186
Lura Bubalo: Ne znam koliko će uspjeti, ali znam da nikad neću odustati	190

Domagoj Posavi: Matematika i poezija – rukom pod ruku	195
Matija Varga: Prvi me put netko video golog, a mene je proganjalo jesam li koga zarazio	201
Franka Ivić: Halo, ode Dujin čaća!	206
Andrea Trlin: Žena treba ići kroz život kao bager	212
Marija Pongrac: Pa zašto ne bih ja, kao žena, mogla postati pilot	217
Andrijan Vujica Marković: Ako je Nina Nina, tko je onda Nina?	222
Arijan Maričić: Kapitalizam i žohari	226
Gabriel Vidačak: Upečatljiv uvod zapanjio mnoge, ali i zasjenio ostatak filma	230
Rebecca Vidajić: Ankorana – pjesnikinja zaljubljena u Dalmaciju	234
Marijeta Barbara Vicelić: Prekrasna ruža na bunjištu	239
Amalija Danjek: Astronaut s Jupitera	244
Sudionici smotre LiDraNo (2021.)	251
Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo	275
LiDraNo, 1991. – 2021.	277
Miroslav Mićanović: Zahvala sudionicima	280

XXX GODINA SMOTRE LIDRANO

Poštovni čitatelju,

u rukama držiš jubilarni, XXX. u nizu Zbornik literarnih i novinarskih radova učenika osnovnih i srednjih škola. Zbornik je plod velikoga truda i angažmana kreativnosti, od školske preko županij-ske do državne Smotre literarnoga, dramsko-scenskoga i novinarskoga stvaralaštva 2020./21. školske godinu. Prvi LiDraNo održan je 1991. u Zagrebu, i nije prekinut tijekom ratnih godina. Dapače, gostovao je na državnoj razini u hrvatskim gradovima: na Rijeci, u Čakovcu, Puli, Virovitici. Od 1996. – 2019. godine smjenjivali su se gradovi domaćini Smotre: više puta u Dubrovniku, Zadru, Šibeniku i Primoštenu. Gostovao je u Križevcima, Supetru, Novom Vinodolskom, Rovinju, Umagu, Novigradu. Organizator državne Smotre, Agencija za odgoj i obrazovanje 2020. i 2021. godine organizirala je LiDraNo na daljinu, kako je organizirana i nastava posljednje dvije školske godine.

LiDraNo se dokazao i potvrdio kao mjesto susreta darovitih učenika i njihovih mentora koji su im bili podrška, kako u ratnim i mirnodopskim godinama tako i u pandemiji koja je donekle zaustavila umjetnost i kreativne industrije, ali ne i paralizirala. Upravo je ovogodišnja *online* Smotra s nizom virtualnih okruglih stolova

omogućila da najuspješniji učenici na kraju prezentiraju, komuniciraju, da dobiju i povratnu infromaciju od prosudbenih povjerenstava Smotre. Prosudbena povjerenstva svih ovih godina (literarni izraz, dramski izraz, novinarski radovi, školski listovi, radijske emisije) predstavljaju umjetnici, umjetnički pedagozi, članovi strukovnih umjetničkih društava, novinari, viši savjetnici Agencije za odgoj i obrazovanje te nastavnici koji su vrednovali i ocjenjivali oko 200 literarnih radova učenika iz škola diljem Hrvatske, oko 150 predloženih novinarskih radova, 90-ak školskih listova, poslušali su 58 radijskih emisija te pogledali brojne samostalne dramsko-scenske nastupe učenika, te su najbolje i najuspješnije pozvali na online državnu Smotru LiDraNo 2021. Organizirali smo ju poput dodjele *online Oskar znanja* za 2019./20. školsku godinu, kada je u veljači cijela nacija mogla pratiti virtualnu dodjelu, kako preko Youtube kanala i na Facebooku stranici Oskar znanja, tako i na HRT-ovom 3. programu. Agenciji je oduvijek bila želja podržati i pratiti, nagraditi i istaknuti da se upornost i darovitost isplate!

Na državnu Smotru LiDraNo 2020./21. školske godine pozvano je 50 najboljih mladih literata, 25 najaktualnijih i najuspješnijih novinarskih radova, predstavljeno je 28 najkvalitetnijih školskih listova i 20 radijskih emisija te 124 pojedinačna učenička scenska nastupa. Putem ZOOM platforme proveden je online okrugli stol, svakako zanimljiv dio kojim završava Smotra jer učenici i njihovi mentori očekuju odgovor književnika, glumaca, redatelja, novinara kako otkrivati, pratiti i poticati učenike u njihovoј kreativnosti (odnosi se na mentore), kao i kako se razvijati dalje, na čemu treba ustrajati i raditi (odgovor očekuju daroviti učenici).

Ovogodišnji Zbornik dubinska je slika egzistencijanih situacija i klime u kojoj žive i sazrijevaju „učenici na daljinu“ kroz nastavu

na daljinu. Zbornik je slika društvenih fenomena koji zaokupljaju mlade darovite učenike.

XXX. u nizu Zbornik LiDraNo stvaralaštva svojom obljetničkom godinom prigodno i svježinom umjetničkoga izraza uklapa se u 2021. godinu – Godina čitanja u Hrvatskoj, pridružuje se skromno slavljeničkoj 500. obljetnici tiska prve hrvatske knjige na hrvatskom jeziku – Godina Marulićeve *Judite*.

Dubravka Brezak Stamać

Ravnateljica Agencije za odgoj i obrazovanje

MATEJ KUKAVICA

DOBAR ILI ZAO DUH NASTAVE NA DALJINU

Svi su nestrpljivo iščekivali taj ponedjeljak, tu nastavu na daljinu. Uključili su televizore, kompjutore, tablete, mobitele, pokušavali se spojiti na taj *Teams*, uglavnom bezuspješno. Na vijestima javljaju da je sustav preopterećen, ministrica Divjak moli za strpljenje. Zamislite, sustav je preopterećen u Zagrebu koji na svakom koraku ima skupe odašiljače!

A kakav je signal u Dalmatinskoj zagori?

Znate kako je to, nitko ne želi postavljati skupe antene tamo gdje nema ljudi.

Jednostavno, ne isplati se. O nastavi na daljinu, koronavirusu i prijateljstvu u jednom malenom selu u Dalmatinskoj zagori nedavno mi je ispričao moj rođak koji ondje živi.

Njihova škola u selu je poput naše na Knežiji, možda koju godinu mlađa, ali kamena i lijepa. Vidio sam je, nalazi se u blizini kuće koju pohodim svakog ljeta, kuće mojeg djeda i moje bake. Ima samo jedan razred i to četvrti, u kojem je samo petero učenika, tri djevojčice i dva dječaka. Svi su odselili iz tog dalmatinskog sela. Moja baka kaže da jedva dopola napune crkvu svetog Ante. Škola je na osami, ide se puteljkom kroz šumu. Kuće su toliko udaljene da ni ptica ne može preletjeti od jedne do druge odjednom, bez predaha, a kamoli koronavirus. Ipak, nastava je prekinuta, rekli su na Dnevniku da svi ostanu doma, a učiteljica Marija je dobila i službenu obavijest pa ju je zalijepila na vrata škole.

Od petero učenika tog četvrtog razreda, svi su se nekako uspjeli uključiti u *Teams*. Svi, osim Šime. Učiteljica ga je zvala i na mobitel,

ali on se nije javljaо. A onda je netko pokuсаo na vrata tetine kuće. Bio je to Šime. Priznao joj je kako nema internet i da su njegovi roditelji baš taj ponedjeljak podnijeli zahtjev za internetski priključak. Kao i uvijek puna razumijevanja, sa Šimom je dogovorila da svaki dan može doći na nastavu k njoj doma, od 11 do 13 sati. Tako su njih dvoje sjedili za stolom, a Šime joj je još i pomogao objaviti datoteke u Teamsu. Zapravo, Šime je najbolji učenik u razredu. U selu govore da je pametniji od Biblike, mudriji od sove, taj sve lekcije zna otprine. Kako je učiteljica živjela sama, ponekad bi se družili i duže, pričali, zajedno pekli rafiole koje učiteljica Marija, navodno, najbolje radi u cijeloj Dalmatinskoj zagori. Vremena je mnogo u tom selu. Učiteljica Marija nema svoje djece, njezina su djeca njezini učenici u školi, sa školom se vjenčala, sa školom živi.

U selu se sve zna. Pročulo se o toj Šiminoj individualnoj nastavi koja nije nimalo na daljinu. Kako je ovo selo u izolaciji i bez koronavirusa, petero učenika su se svakodnevno zajedno igrali. Šime im je priznao kako nema Internet pa na nastavu ide kod učiteljice Marije. Sutradan, u 11 sati na vrata učiteljice Marije pokucale su još dvije učenice, blizanke, Ana i Kata. Uglavnom, one su rekle da su htjele samo malo vidjeti učiteljicu, jer im nedostaje. To preko interneta nije susret, nije druženje, ako se njih pita.

– Gdje ima mjesta za jedno, ima i za troje! – rekla je učiteljica Marija i djevojčice su sjele za stol.

– Mi smo donijele i knjige! Za svaki slučaj! – rekla je Kata.

Nakon dva tjedna svih petero učenika su svakodnevno dolazili na nastavu u kuću učiteljice Marije. Učiteljica Marija je govorila kako joj je to uostalom i mnogo lakše, jer može objasniti kome što treba, a i kraće traje, ne mora noću pisati zadatke i „uploadati“ datoteke. Nastava „na daljinu“ održavala se najčešće iza učiteljičine kuće, zaklonjena od rijetkih prolaznika. Za svaki slučaj, nikad se ne zna tko prolazi u ova čudna vremena. Bilo je puno igre i zabave. Vrijeme

je bilo lijepo, koronavirus je bio vrlo daleko, provjeravali su i pratili svaki dan izvješća stožera. Splitsko-dalmatinska županija postala je žarište pandemije, ali nijedan koronavirus izgleda Biokovo preleto nije. U tom selu nije bilo zaraženih pa su djeca učila „na daljinu“ kod učiteljice. Najviše je bilo satova tjelesnog, i to u dvorištu iza učiteljičine kuće.

Kad su napokon, nakon dva mjeseca čuli na Dnevniku da roditelji trebaju odlučiti hoće li slati djecu na nastavu i da je to njihova velika odgovornost i da još dobro razmisle, jer to s koronavirusom baš i nije tako jednostavno i „sljedeća dva tjedna su ključna“, svih petero su se smijali. Učiteljica vjerojatno još i najviše. Došao je taj ponedjeljak, povratak u školu.

– Oh, kako ste mi nedostajali! – rekla je učiteljica Marija, kad su se svi zajedno ponovo našli u svojoj staroj školi.

– Lijepo vas je ponovno vidjeti! – rekao je Šime, dječak koji još uvi-jek čeka da mu doma spoje internet.

(Svi ponekad glumimo. Odrasli i djeca. S koronavirusom ili bez njega. Najvažnije je da smo uvijek zajedno, bilo fizički bilo digitalno. Izbliza ili na daljinu! S duhom, i to dobrom! Poput učiteljice Marije.)

A DA JE MALI PRINC POSJETIO JOŠ KOJI PLANET...

– Osmi planet bio je vrlo zanimljiv i vrlo malen, veličine jednog nogometnog stadiona. Bio je to asteroid broj 332. Tu je Mali princ ugledao plavokosu vitku djevojku odjevenu u šljokičastu haljinu s nekom tankom spravicom u ruci.

Kad se približio, uočio je da joj se oči gotovo nisu primjećivale od ogromnih umjetnih trepavica. Pučila je crvene pune usne i treptala. Oko nje ormari puni skupocjene odjeće i razni kozmetički preparati. Pogled joj je bio prikovan za tu spravicu i stalno je svjetlucao.

Površno je pogledala Malog princa i upitala: Bok! Jesi li ti moj pratitelj?

– Dobar dan – reče Mali princ. – Što to imate u ruci?

– Jesi li me prepoznao? Poznata sam i slavna! – treptala je smiješći se.

– Dobar dan – ponovi Mali princ znatiželjno. – Što to imate u ruci?

Uzbudeno mu reče: Kako to ne znaš? To je moj mobitel! Fotografiram se i skupljam „lajkove“ na društvenim mrežama! – Jesi li ti moj pratitelj? – upita nestrpljivo.

– Što znači pratitelj? – zbunjeno upita Mali princ.

– To znači da pratiš moje objave! Koja ti se najviše sviđa? – upita ushićeno.

– Ja ne pratim nikoga. Tražim način da se vratim na svoj planet – tužno odgovori Mali princ.

– To mora da je uuuužasnooo dosadno! Sigurno si jako usamljen?
Nije lako biti bez pratitelja! – reče mu djevojka žaleći ga.

– Ali ja nisam usamljen! Imam svoju ružu! I svoju ovcu! I svoj mali planet! – zamišljeno će Mali princ.

– Jesi li ih fotografirao? Možeš li mi ih pokazati? – znatiželjno će djevojka.

Mali se princ zbumio. Nije znao kako bi djevojci pokazao svoju ružu i svoj mali planet. Dosjetio se pa započne: Mogu vam opisati kako moja ruža izgleda. Ona je posebna. Ima samo četiri bodlje. Vrlo je osjetljiva... – Mali se princ rastužio.

Djevojka mu reče: Nemam ja vremena za glupo cvijeće. Moram se ići presvući i napraviti novu frizuru. Dugo već nisam objavila „story“. Moji će pratitelji biti razočarani!

Mali je princ volio razgovore pa ju upita: Što nedostaje tvojoj haljinici i frizuri? Bolje da razgovaramo. Kako ćemo se bolje upoznati bez razgovora?

Djevojka mu ozbiljno: Nije važno! Ono što nije objavljeno nas mreži, nije se dogodilo. Znači ni mi se nismo sreli!

– Nismo se sreli? Kako se nismo sreli kad sam ja tu? – začuđeno upita Mali princ.

– Nisi moj pratitelj, nemam vremena za gluposti, žurim – odgovori mu djevojka. – Jedino...

– Što? – upita Mali princ s nadom.

– Imam jedan mobitel viška. Darovat ću ti ga i onda možeš postati moj pratitelj! Hoćeš li biti moj pratitelj? Može? – uzbudeno će djevojka shvativši da može dobiti još jednog pratitelja.

Pali mobitel i daje ga Malom princu. Objašnjava mu: Obavezno me zaprati. Ne zaboravi „lajkati“ moju objavu! Evo, snimam!

Usmjerila je kameru prema sebi i napravila milijunitni sebić.

– Ne, nije dobro, ne dolaze mi do izražaja oči! Evo, ponovno! Sad je bolje! Još samo da uključim filter! Evo! Savršeno! Tako... – govorila je djevojka sama sebi. Mali princ je pobegao glavom bez obzira.

Već ga dugo ništa nije toliko zbumilo. Dobiveni mobitel ostao je bez signala i nije shvatio kako treba „lajkati“. Nije razumio zašto je važno po cijele dane snimati fotografije i pokazivati ih nepoznatim ljudima.

– Žao mi je djevojke kojoj su pratitelji važniji nego prijatelji – pomislio je Mali princ.

– Znači li da si nekome drag ako „lajka“ tvoju poruku? Je li važno samo kako izgledaš na fotografiji? – upita Mali princ naglas kao da očekuje odgovor od osobe koju će sresti na sljedećem planetu.

– Odrasle su osobe zaista vrlo neobične – zaključi Mali princ i nastavi svoje putovanje.

MARTA SAMARDŽIĆ

JESENSKI LIST

Dok
jesen boja
put i stazice
po kojima su smeđe
grančice, list narančast,
crven i žut, pomalo smrznut
i krut, malo napuknut, uvrnut
kao otkinut, prekrio je park, stazu
i put. Ljudi prođu dvaput, triput i
stoti put, ali list i dalje leži na stazi
niti pomaknut. Njemu kroz peteljku
misao dode: kada ova jesen prođe i
proljeće opet dode, kada bude pobrano
sve grožđe, bit će opet ja na drvetu
svome, neću dati ni ljudima, ni
vjetru da me lome. Bit će
veseo i zelen, ponosan
kao jelen.

Jes
en
ski
li
st

MIA MODRUŠAN

ZIMA

Snijeg je hladan.
Pahulje lete
kao vjetar.

Rukavice su
tople
kao kućice
prekrivene
snijegom.

PAULA SUTON

SLIČICA

U jednon dalmatinskon selu
do duše napuštenon
zakriljenon materon priodon...
Dvoje gre brat masline
Dvoje gre u lozje
Dvoje sadi kupus.
Ptičice pivaju, tovar reve, ovca bleji, kokoš kokodače.
Baba i dida side pri kućon
i slušaju
di dole po cesti prohode auta za druga mista.
Selo malo.
Njima dosta.

MOŽDA BISMO MOGLE TUGU PRETVORITI U SREĆU?

Kao i svakog jutra, probudila me moja mala maca. Umiljavala se, mazila me, njuškala, gurkala, sve dok nisam otvorila oči. Krenula sam u kuhinju, svojoj maloj maci i sebi napraviti doručak. Motala mi se oko nogu, nestrpljivo je mijaukala i tapkala me šapicama po koljenima. Doručak je protekao u miru i tišini. Odjednom, začula sam mamin razgovor u drugoj sobi. Razgovarala je tiho, zabrinutim glasom. Spomenula je moju prijateljicu Doru. Malo sam se približila mami da bih je mogla bolje čuti. Kada je razgovor završio, mama je duboko uzdahnula i rekla mi: Dora mora u samoizolaciju.

Stajala sam bez riječi...

Dora je bila moja prva prijateljica kojoj se tako nešto dogodilo. Nisam razumjela što to ustvari znači. Znači li to da Dora neće ići u školu? Je li ona uopće dobro? Hoće li biti dobro? Treba li joj neka pomoći? Pitanja su se rojila u mojoj glavi. Bila sam tužna i zabrinuta. Plakala sam. Mama me tješila i grlila.

– A možda bismo mogle tugu pretvoriti u sreću? – rekla je sa smiješkom.

Nisam imala pojma o čemu mama govori, ali mama je uvijek bila u pravu.

– Znaš li možda točnu Dorinu adresu? – pitala je.

Došle smo pred Dorinu zgradu. Bila je stvarno golema. Imala je tri ulaza i bezbroj prozora. Pokraj ulaznih vrata bilo je barem pedeset zvonca, a mi nigdje nismo mogle pronaći Dorino prezime. Možda to i nije bio tako dobar plan? Jedan susjed je otvorio vrata, a mi smo

se brzo ušuljale unutra. Mama je tvrdila da Dora živi na petom katu, a ja sam govorila da je na trećem. Otišle smo na peti, jer... mama je uvijek u pravu!

Šuljale smo se hodnikom petog kata, tražeći Dorina vrata. Tiho smo šaputale da nas ne bi čuli. Nigdje nismo mogli pronaći Dorino prezime, a pregledale smo cijeli hodnik čak tri puta. Dok smo se tiho smijuljile, iz jednog stana izašao je čovjek. Sumnjičavo se zagledao u šareni poklon ukrašen balonima koji sam držala u rukama.

– Živi li tu negdje Dora? – upitale smo ga tiho.

– Na krivom ste katu. Oni žive na trećem katu. – Mama je uvijek u pravu?

Čim smo došle do Dorinih vrata, stavile smo poklon na otirač. E, sada smo morale biti brze jer ovo je bio vrhunac naše tajne akcije! Pozvonile smo na Dorina vrata i munjevito odjurile prema dizalu. Trčale smo koliko su nas noge nosile i brzo smo se sakrile iza zida. Uzbuđene i zadihanе, nasmijane i radosne, čekale smo zvuk otvaranja vrata.

I tada smo začule jedan uzbudjeni vrisak: Ajmeeeeee!

Dok smo cupkale prema našoj kući, smijale smo se bez prestanka. Bila je to savršena ideja! Dora je bila sretna, ja sam bila sretna, a mama je napokon bila u pravu – uspjele smo tugu pretvoriti u sreću!

SANJA VRANIĆ

LIMENI PURAN

Jesenska šetnja s mojom bakom Mariškom. Držim je pod ruku i osjetim kako polako usporava korak. Uskoro i zastaje. U očima joj zaiskri plamičak sreće. Pogledam čemu se toliko divi. Iza rastegnute zahrdale žice nalazilo se dvorište izgaženo mnogim purećim nogama. Polako su čupkale još pokoju zaostalu travku. Bijeljele su se poput snijega. Neke su se prkosno protezale i čurlikale dok im se želatinozno crvenilo njihalo pod vratom.

Pogledah u baku u potrazi za odgovorom što ju je toliko oduševilo. Shvatila je moj pogled i iz grudi joj se ote uzdah: Eeeee, moje su bile još ljepše! – I ti si nekad imala pure? – upitah je jer ne pamtim da sam ih ikad vidjela u njezinu dvorištu.

– Imala, da, da! – prozbori i vruglasto se nasmije. – Znaš, jedna sam krila zamijenila drugima. Zapravo, ja sam dobila krila.

E, sad je baka jako zaškakljala moju znatiželju i ja joj gotovo zavjerenički prošapćem: Pričaj, bako!

Više sam je doživljavala kao svoju vršnjakinju i prijateljicu jer je unatoč sijedim vlasima i borama zadržala tu mladalačku vedrinu i vruglast osmijeh.

– Znaš, kad smo gradili kuću, svaki nam je novčić bio bitan – počne ona polako uranjajući u prošlost. – Djedova plaća nije ni izbliza bila dovoljna za sve naše potrebe. Smisljala sam kako da i ja doprinesem kao domaćica. Dosjetila sam se i odlučila toviti pure za prodaju i nositi u Šibenik. Moja je sestra tamo živjela i pobrinula se za tržište. Prodaja je prošla izvrsno. Svi su bili zadovoljni i naručili dogodine. Uh, koliko sam se veselila svom utršku. Došla je nova jesen i nove

pure za prodaju. Zadovoljni su kupci čekali i ubrzo nakon torbi s purama imala sam poprilično debeljuškast novčanik. Odlučila sam počastiti sestru. Sjele smo u slastičarnicu. Dok se sestra rashlađivala sladoledom, ja sam se gotovo usijala od želje za žutom Vespu koja se nalazila parkirana ispred slastičarnice. Bez imalo promišljaja ustala sam i glasno zapitala: Čija je?

– Moja! – oglasio se mladić za susjednim stolom. Sestra je zinula od čuda kada je čula moje pitanje.

– Mislim da bi mogla biti i moja. Koliko tražiš za nju?

Isprva je mladić rekao da nije na prodaju, ali, kako sam ja podizala cijenu, postajao je sve zainteresiraniji te na kraju sklopismo pogodbu.

Ostalo mi je taman za kartu do kuće kao i mom novom žutom ljubimcu za put teretnim vlakom do Vinkovaca.

Eh, sad je trebalo doći kući prazna novčanika. Tvoj se djed ozbiljno naljutio na mene. Uskoro je stigla i Vespa. Sjela sam na nju i zaprašila kaldrmom. Sve se na meni zavijorilo. Smijala sam se od srca istinski sretna. Moja je radost utišala djedovu ljutnju. Dogodine smo dovršili kuću i utovili novu turu pura.

Polako smo krenule dalje. Baka se i dalje blaženo smješkala, a ja sam je pokušavala zamisliti kako juri prašnjavim ulicama našega sela u vrijeme kada mnogi nisu imali ni bicikl.

Uvijek ću je pamtitи kao odvažnu i hrabru ženu ispred svoga vremena koja se usudila pureća krila zamijeniti limenim krilima žute Vespe.

MOJ DIDA

Po silnim je morima plovija,
Na Galapagosu tune je lovija.
Nema mista na svitu di nije bija,
Iz rijeke Amazone vodu je pijja.
Jednom je čak u Saharu zaluta
Kad se doma vraća s puta.
U dalekom Japanu pojia je sushi,
A u Australiji gleda most kako se ruši.

I danas on plovi prostranstvima plavim,
Ali je nebom zaminija more.
Znam da me vidi, čuje i čuva
I sritan putuje tamo gore...

CRVENA JABUKA MOGA DJEDA

Kada bih nekome morala ispričati događaj iz svoga djetinjstva koji će užauvijek pamtitи, bez imalo premišljanja ispričala bih mu ovo. Kao mala djevojčica često sam nestrpljivo i s neopisivim veseljem čekala pored portofona, čekala da NETKO na njega pozvoni. Taj netko bio bi moj djed koji mi je donosio fini ručak i friško pečenu bakinu štrudlu kad roditelja ne bi bilo kod kuće.

Veselila sam se bakinoj najukusnijoj hrani, ali još više, veselila sam se njemu, mom dedi koji bi došao autobusom i u vrećici, osim ručka, uvijek donio par jabuka. Jabuka, malih, rumenih i tako sočnih da bih odmah zagrizla jednu dok mi se slatki sok slijevao po bradi i rukama.

Nisu te jabuke bile za svakoga, bile su to jabuke samo za mene i moga dedu. Rasle su na jednom stablu u njegovu malom voćnjaku. Zajedno smo ga posadili. Tada je to bilo vrlo maleno stabalce, ništa veće od trogodišnjakinje koja je trčkarala oko njega i „pomagala“ djedu u sadnji. Kako sam rasla ja, raslo je i to drvo. Djed je u njega uložio puno ljubavi i brige, obilazio ga, čistio, orezivao... – zvao me da mi kaže kako napreduje, koliko je poraslo, je li propupalo, kad će urodoti plodom. Često bih ga i sama posjećivala, a djed me čekao na ogradi svoga dvorišta s širokim osmijehom na licu.

Poslije svakog nedjeljnog ručka moj djed i ja obišli smo našu jabuku. Ponekad, kada bi bilo novih zrelih plodova, podigao bi me da uberem jabuku ili mi svojom rukom dohvatio koju jer su moje ruke još užauvijek bile prekratke za to. Pričao mi je što se sve promijenilo na toj jabuci otkako me nije bilo, kakve su ju ptice posjećivale i koje su s nje krale slatke plodove. No, nije se ljutio na njih, znao je reći kako ima dovoljno za sve.

Jedne je godine na cijelom drvetu narasla samo jedna jabuka, mala ali jako rumena. Zaplakala sam misleći da je to zato što ju nisam dovoljno posjećivala i davala joj veću pažnju. No, tada je moj djed ubrao tu jedinu jabuku, izvadio svoj mali džepni nožić i prerezao ju na pola. „Nikad nemoj plakati zbog onoga što se nije dogodilo, gledaj ono što imaš. Ovo je jedna, ali posebna jabuka“, rekao je i jednu polovicu s osmijehom pružio meni, a drugu ostavio sebi.

Od tada više nikada nisam plakala kada na drvetu ne bi bilo puno jabuka, jer sam znala da ćemo djed i ja podijeliti i ono malo što naraste.

A kad bi nas jabuka počastila obiljem svojih plodova, u njima je uživala cijela naša obitelj pa i naši prijatelji i susjedi... O kako smo moj deda i ja tada bili ponosni!

Drvo jabuke je raslo i raslo svakoga dana, a onda, baš u vrijeme dozrijevanja malih rumenih jabučica, sve je stalo. Jer, odjednom je stalo kucati srce moga djeda.

Predugo nije kucalo, a kad se dogodilo čudo i ono zakucalo ponovo, moj djed više nije bio onakav kakvoga sam poznavala.

Prolazili su dani, tjedni... prošlo je i ljeto... Moj djed je nepomično ležao sam u dalekoj bolnici ne znajući gdje smo i hoćemo li doći, ne-svjestan života, mene i naše jabuke. Tako su nam barem rekli jer nisu nas pustili u bolnicu. I ja nikako nisam mogla do njega, reći mu da se bori, da ustraje jer nas čekaju rumene jabuke, ne mogu ih brati sama, s kim ću ih podijeliti...tko će mi dohvati one s najviših grana...

Često sam sjedila ispod stabla koje, čini se, još nikada nije tako bogato rodilo. U hladu njene krošnje čekala sam da se moj deda vrati i da nas obje pogleda svojim veselim očima. Ali, nije se vratio.

Obećala sam sebi i njemu da će ta jabuka rasti, razvijati se i dobivati nove rumene plodove. Da će joj se svi diviti i pitati čija je, a ja ću s ponosom reći: To je moja i dedina jabuka.

PETRA DUIĆ

UKRADENA ZIMA

Kradljivče zime, javi se!
Gdje je tvoje skrovište?
Igraš se skrivača?
Računaš li na mene kao igrača?

Dobra sam u njemu jako,
naći ću ja tebe lako
i vrati pravu zimu.
Popravi ovu ludu klimu.

Snijeg će padati danima,
a na svim sljedećim LiDraNima
svi ćemo graditi snjegoviće,

DIMNJACI

Nova je godina. Prošlo je nekoliko dana od potresa koji nam je svima potresao živote. Ne mogu mirno spavati, srce mi drhti na svaki glasniji zvuk. Odlučila sam prošetati pustim ulicama grada da bih razbistrla misli. Uočila sam stare kuće u centru oko kojih su omotane sigurnosne trake. Te stare kuće već odavno nemaju svoje stanare, a sada su postale ruševine. Urušili su im se dimnjaci, stupovi sigurnosti svake kuće. Vjetar je cestom nosio prah cigle i žbuke dok je poneka pahulja pala na moj crni šal. Počela sam razmišljati o dimnjacima.

Tužne kuće bez dimnjaka podsjetile su me na moje crteže kućica koje sam crtala dok sam imala sedam godina i pripremala se za školu. Kućicama bih nacrtala puno prozora, vrata i narančasti krov, ali shvaćala sam da nešto nedostaje. Nakon što sam mami pokazala svoje remek-djelo, shvatila je što nedostaje mojoj kućici. Uzela je smeđu bojicu u ruku i počela crtati mali dimnjak na vrhu krova. Objasnjavala mi je kako postoje dimnjaci različitih veličina, boja i materijala te da svaka kuća ima različit dimnjak. Otada nijedan moj crtež nije bio bez dimnjaka iz kojeg izlazi dim. Htjela sam prikazati da u kući ima života i topline.

Dimnjaci su zapravo svi slični, ali različiti. Isto kao i ljudi. Neki stoje uspravno, kao ljudi koji uzdignute glave koračaju kroz život, a neki su se malo nakosili, kao život ljudi opterećen problemima. Hodajući gradom, primjećujem da većina zgrada i kuća imaju dimnjake građene od cigle. Neki su ukrašeni limom i raznim ukrasima. Ljudi uvijek imaju potrebu nešto mijenjati i ukrašavati, pa tako i dimnjake.

Iz dimnjaka ide različit dim, iz nekih je taman, gust i crn, a iz nekih neprimjetan, mali dašak sivila u zraku. Tada shvatim da kuće zaista izgledaju toplije s dimnjacima. Dim je dokaz života u kući, a dimnjak zaokružuje sliku toplog doma.

Prije nekoliko sati pročitala sam obavijest u kojoj piše kako pristup našoj školi neće biti omogućen zbog rušenja starih dimnjaka koji su stradali u potresu. Zamišljam našu staru, ogromnu školu bez dimnjaka. Više neće izgledati isto. Te sam dimnjake uvijek gledala kao zaštitu, kao velike, sigurne ruke koje drže školu. Dok se vratimo u školske klupe, te sigurnosti neće više biti. Sada je naš zadatak školi pružiti toplinu i sigurnost.

Isto kao kuće i zgrade, i ljudi trebaju imati dimnjak u sebi, neki ispušni ventil za svoja raspoloženja, misli i osjećaje. Nije dobro sve držati u sebi.

Svaki dimnjak, i onaj u kući, i onaj u čovjeku, treba dimnjačara. Treba počistiti čađu koja se nakupila s vremenom, treba pustiti van sve što nas guši i muči. Sjećam se priča o dimnjačarima. Vjeruje se da donose sreću i da je njihov dolazak znak da će se nešto lijepo dogoditi. Kad vidimo dimnjačara, trebamo se uhvatiti za gumb i začeljeti želju. Mislim da živimo u vremenu u kojem nam je svima potreban jedan dimnjačar.

Tko uopće primjećuje dimnjake? Pitam se zašto su mene toliko potaknuli na razmišljanje. Nitko ne obraća pažnju na njih onda kad uspravno stoje. Tek kad padnu, kad se u potpunosti sruše, vidimo da su postojali. Tako je i s ljudima. Ne možemo znati kako je nekome kad uspravno stoji i obavlja svoje svakodnevne poslove s ponekim osmijehom na licu. Tek kad padne, kad ga život slomi, shvatimo što je proživljavao i možemo mu pružiti ruku da ustane. Nažalost, često je to prekasno. Zbog toga je važno da su naši dimnjaci pročišćeni, da bi u zrak u obliku dima otislo sve loše i ružno što nas muči. Kad se dogodi potres ili neka druga katastrofa na koju ne možemo utjecati,

shvatimo da nismo najmoćniji, da nismo nepobjedivi. Jedino nas te katastrofe mogu uplašiti jer su to nevidljivi neprijatelji i znamo da im se ne možemo suprotstaviti. Tim se neprijateljima mi, ljudi, ne razlikujemo puno od dimnjaka. Mali smo, prolazni i krhki.

Bilo bi dobro kad bi svaki čovjek zaista imao svoj mali dimnjak da kroz njega izbací dim problema, teškoća, strahova i ljutnje. Jedino se tako može pročistiti put onom dobrom, sreći i ljubavi. Nadam se da ću jednom pronaći dimnjak koji izbacuje dim sličan momu. Zajedno bismo stajali na krovu, a naši bi se dimovi spojili zajedno kao prsti koji će zajedno nestajati u nebu života. Do tada ću prihvati stvarnost u kojoj moram živjeti i pokušat ću ju učiniti što boljom. Nova je godina i nova nada. Jedino u što sam sigurna je to da ću i dalje primjećivati dimnjake i slične stvari. Shvatila sam, sreća je u sitnicama i moramo im se radovali prije nego nestanu, prije nego odu u dim.

MAŠA KRESOJEVIĆ

KLIMA SE KLIMA

Fijuu, konačno sam uspjela usrećiti djecu snijegom! Ne, nisam dobra vila koja ispunjava želje. Ja sam zima. Snježna zima. Barem bih trebala biti...

U zadnje vrijeme sve je nekako čudno. Na primjer, prošle godine snijeg nije pao zimi, nego u...

- Uništilo mi se sve cvijeće!!! Grozno!
- A tko si sad pak ti? – upita zima.
- Pa ja sam proljeće!
- Što? Briši! Brzo! Van!
- Čemu takva žurba?
- Ne želim da me neko sunčano cvijeće opet ponizi. Imam još kraj siječnja i veljaču za snijeg – objasni zima.
- Ali to su suncokreti! A njih je poslalo lje... – nije stiglo dovršiti rečenicu proljeće.
- Je l' netko spomenuo suncokrete? – upita pridošlica.
- Pozdrav i tebi, ljeto! – zima će umorno.
- Bok, ljeto! Vidiš zimo, da nisam ja kriva zbog topline – uvrijedeno će proljeće.
- Tako je! Krive su klimatske promjene! – začuje se novi glas.
- Jeseni! Otkud ti ovdje? – začuđeno upita proljetno-ljetno-zimska družina.

- Konačno je pao snijeg, pa sam došla čestitati zimi.
- Stigla si devet mjeseci prerano – doda zaprepašteno zima.
- U redu, a koja je tema ove priče? – važno će jesen.
- Ne znamo...
- Ali zato ja znam!
- Reci nam, jeseni!
- U redu. Ušuljala sam se u školu i ušla u 5.d razred... Ne, čekajte! Mislim da je bio 3.a! Ne! 6.c! Ili...
- Prijedî na stvar! – povikaše svi u glas.
- Dobro, dobro. Na ploči je pisao naslov: Promjene vremenskih prilika, temperature i klime. Učiteljica je pričala o nekoj djevojčici Greti i njenim protestima. A još sam čula učiteljicu kako govori: Tko će izaći pred ploču i pomnožiti 12×30 ?
- To nema nimalo veze s ovom pričom – prekine zima jesen.
- Dobro, ali globalno zatopljenje ima – odgovori joj jesen.
- A što je to globalno zatopljenje? – zainteresirano će proljeće.
- To bih vam ja objasnila da me zima nije prekinula – odbrusi jesen.
- Prekinula sam te jer si počela pričati o matematici – uvrijedila se zima.
- U svakom slučaju, reci nam – umiješalo se i ljeto.
- Ne znam, zapravo. U trenutku kad je učiteljica počela objašnjavati, netko je otvorio vrata i propuh me odnio kroz prozor.
- Baš super! – zima će sarkastično.
- Zašto si takva zimo? – upita je ljeto.

- Zato što ste SVI VI OVDJE U SIJEĆNJU!!! – poviše zima iznervirano.
- Možda, ali čini se da se svatko od nas sada može pojaviti u bilo koje doba godine. To ti je poanta priče o globalnom zatopljenju – mudro će jesen. Samo, kako ljude osvijestiti o tome? – zamisli se.
- Znam! Napravimo plakat od lišća, s visibabama, sladoledom i okvirom od siga. Na njemu neka piše: Godišnjih doba, kakva poznajete, nema više!
- A što ako ne shvate? – zabrinuto će zima.
- Ipak, vrijedi pokušati!

ANDREJA GROZDANIĆ

STRAŠNE RIJEČI BABE JAGE

– Bilo je to ovih dana u siromašnoj četvrti na samom kraju bezimelog grada. U toj četvrti, u podrumskom stanu živi mlada udovica Jela sa sinom jedincem Radom. Svi viberi, twiteri i društvene mreže kojekakve prenijele su posljednjih dana strašne vijesti, strašne riječi babe Jage.

– Ode, dakle, Jela do Interspara samo časkom kupiti kvasca i krumpira. Iako je znao da se u dućanu čeka dugo na red zbog epidemioloških mjeri, Rade se prestrašio i za sebe i za majku Jelu koja se još nije vratila pa je skoknuo u drugi neboder k strini Mariji da bi zajedno pogledali uključenje Kriznog stožera. Za to vrijeme Jela je na povratku iz dućana usred zapuštenog parka naletjela na Kugu. Kuga se, doduše, prerušila u gradsku damu, ali ju je blijeda put i sjaj u crnim očima odao, tako da je Jela znala o kome se radi. Kuga reče Jeli molećivim glasom:

*Hajde Jelo, ne bilo ti teško,
ponesi me u kvart svoj
da pučanstvu promijenimo broj
pa da vidi narod
da korona slab je soj!*

Sve je to s klupe je promatrala baba Jaga, hraneći golubove i vrapčice. Kada je vidjela da se Jela nećka da ne uvrijedi staru damu, skoči s klupe i zaviče:

*Nemoj Jelo, mlada srno,
cijelu četvrt zaviti u crmo!*

Kuga zatim zaprijeti Jeli da će samo njezinu kuću zaraziti i tako ubiti Radu. Lomila se Jela dugo i plakala i preklinjala Kugu, koja nije popuštala. I baš kada se činilo da će Jela popustiti, baba Jaga ponovo zaviče:

*Nemoj Jelo, zlatno zrno,
cijelu četvrt zaviti u crno!*

Tako je Jela stisnula šake i plačući krenula kući, bez kvasca i krumpira. Putem ju je pratio hladan vjetar koji je ponavljaо riječi babe Jage:

*Nemoj Jelo, krasna vilo,
i drugim je majkama
njihovo čedo milo!*

Jela je plačući dočekala jutro u pustome stanu, misleći da joj je Kuga odnijela sina u smrt. Njezinoj sreći nije bilo kraja kada je ugledala Radu na ulaznim vratima. Rade je prenoćio kod strine Marije i tako slučajno, ili možda ne, izbjegao kletvu.

Ova se priča se brzo proširila medijima. Žuti tisak prenosio ju je kao bajku sa sretnim završetkom. Ozbiljne političke novine prenosile su važniju pouku koja se krije u strašnim stihovima babe Jage:

*Nemoj Jelo, mlada srno,
cijelu četvrt zaviti u crno!*

Iako babu Jagu više nitko nikada nije bio vidio, njezine riječi i dalje žive u prostranstvima interneta.

ZLATKA BARTOL GOLUBIĆ

PUŽEVO PUTOVANJE

basna

Ljeto je bilo prilično vlažno i s malo sunčanih dana, zamijenila ga još tmurnija jesen. Puž je želio sunca i topline. Vidio je to na jednoj bijedoj sličici iz starih novina, na kojoj se još moglo uočiti plazu, palmu, pjesak, brodić i sunce. Često se pitao kako bi bilo živjeti na takom krasnom i topлом mjestu.

Odlučio se Puž na putovanje. Svoju kućicu opremio stvarima za koje je mislio da će mu trebati putem: suncobran iz koktel čaše, mala peć na suho lišće, sunčane naočale, nekoliko listova salate, jednu japanku, koju mu poklonila stonoga, vunenu kapicu, onu stranicu iz novina, bio je tu i čamčić za napuhavanje, razni komadi užadi, mala lopatica...

Pročulo se među životinjama da je Puž krenuo na putovanje. Komentiralo se svakako. Zec je mudro zaključio da taj sporiša neće dospijeti dalje od ruba šume. Vjevericu je zanimalo kako će preko potoka, a jež je vidio da Puž pakira suncobran i to mu je bilo jako smiješno. Svraka se ljutila jer nije uspjela ugrabiti puževe sjajne sunčane naočale i svima pričala kako je Puž umišljen i ne baš previše bistar te da do mora ionako neće stići. Jazavac je spremao svoj stan za zimu i samo kratko upozorio Puža da vrijeme nije baš prikladno za put... Pitali su čak i Sovu što ona misli o tome. Sova se zamišljeno zagledala u daljinu i uzdahnula: Treba imati san...

A puž? Puž je šutke slušao savjete i upute, nije se obazirao na podsmjehe i komentare, završio opremanje kućice i krenuo... milimetar po milimetar, centimetar... metar... kilometar... jedan pa drugi...

Životinje su još neko vrijeme komentirale i kako se jesen pretvorila u zimu, sve su se manje družile, zavukle se u svoje rupe i gnijezda, sve manje spominjale puža...

Dođe proljeće, pa rano ljeto... a dođe u šumu i velika vijest. Što samo vijest, i slika je bila tu! Donijela ju lastavica, a njoj je dao golub kojemu je to uručio jedan riječni galeb kad se vratio iz posjete rođaku morskom galebu...

Na sličici u prvom planu poznata pjevačica u kupaćem kostimu, brod u daljini, sunce, i gle čuda, u sjeni jednog automata za sladoled, dolje, sasvim u kutu, životinje su prepoznale mali suncobran iz koktel čaše, pod njim je Svraka prepoznala sunčane naočale – bio je to njihov prijatelj Puž.

Životinje su ostale bez riječi. Samo je Sova opet uzdahnula: To znači imati san!

VITA FILIPI

BETINSKA GAJETA

Spi u vali,
mirna u tišini,
dohin i od morskog vala.
Ne jujaju se njene cime,
jarbul štumpero stoji,
a sartije, sohe, pajoli
ne škripju njanka malo.

Spi u vali
lipotica moja,
betinska gajeta
moja Baba Tone.
Muči ona i čeka boja vrimena,
regate i sriću,
tecivo po provi, puščanje imbroja,
potezanje pože, snagu vitra,
lipotu slobode.

Načimje je vrime,
pitura gubi kolure,
drvo pita piti.
Ostavjena je zuba vrimena,
a triba je i šempre izliti.
Prignila je svoja lebra

U plićinu gujka
i čeka
dicu svoju da joj mladost vratu,
da starica divojka bude,
da oživi sriću betinske užance
i zaidri.

Rječnik

gajeta – morski ribarski čamac; spi – spava; vali – uvali; dohin – čak; jujaju – ljuljaju; cime – konopi; jarbul – jarbol; štumpero – uspravno; sartije – konopi koji učvršćuju jarbol; sohe – držač za veslo; pajoli – daske u brodu; njanka – niti; muči – šuti; tecivo – trčanje; provi – pramac broda; puščanje – puštanje; imbroji – konopi koji drže jedro; poža – konop koji služi za učvršćivanje jedra; vitra – vjetra; načimlje – oštećuje; pitura – boja; kolure – boja; ostavljena – ostavljeni; triba – treba; šempre – često; prignila – spustila; lebra – rebra broda; gujak – najpliči dio luke; užance – običaji; zaidri – zajedri, jedriti

MOJ PRIJATELJ FILIP

Prema romanu A. Gardaša: *Filip dječak bez imena*

Budilica je zazvonila na stoliću kraj kreveta. Iz kuhinje je već mirisao čaj od cimeta i dvopek. – Opet se braco ustao prije mene! – pomislio sam. – Dobro jutro! – Dobro jutro Bono, ja ti opet žurim na posao, žao mi je! Doručak je na stolu! Nazovi mamu, zvala je, brine. Nije te dugo čula! – Pa kad imam takve smjene – kažem ja. – Ništa onda, vidimo se večeras kad dođem iz Šibenika!

Na kolodvoru me dočekao kolega Šime. Vidi se iz daleka da je umoran pa sam mu rekao da ode leći odmah. Ja će obaviti ukrcaj putnika i torbi. Trčećim koracima približila su mu se trojica, dva dečka i neki stariji gospodin.

– Ajmo dečki, brzo! – viknuo sam. Stavili su torbe u prtljažnik moga velikog autobusa na kojem je pisalo: ZAGREB – KARLOVAC – KNIN – ŠIBENIK. – Autobus kreće za tri minute.

– Koliku kosu imaš mali! – kažem dječaku. – I ja sam kao klinac imao dugu kosu pa su mi svi govorili da sam curica. I sada bih pušio, ali ne da gazda... Sjedi momče do mene, kolega mi otisao odmoriti. Da imam s kime pričati usput... ako ti nije problem, a i bolje vidiš odavde, i neće ti biti muka ako imaš problema s mučninom u autobusu. Nego, samo ja pričam, oprosti. Kako se zoveš? – Filip – odgovori dječak. – Molim vas gospodine može li i moj prijatelj sjesti pokraj nas. Znate, njemu bude muka u busu. – Naravno, momci. Evo, tu se fino smjestite. Nego, kuda čete – na more? S djedom? – Ne, to je gospodin Krmpotić, ravnatelj doma za nezbrinutu djecu. Idemo na more – reče Krco u jednom dahu. – A Kondor – oprostite

Filip, se nešto boji vlakova pa mi tek danas idemo, svi drugi su otisli jučer... – Nu, boji se vlaka! Otkuda to? – Ne znam zašto gospodine – reče Filip tiho. – Volim vlakove, ali ne znam zašto ne mogu ući, bojim se. – Klin se klinom izbjiga – govorio je moj otac, meni i bratu. – Kako si ono rekao da se zoveš, Filip? Ha, vidiš vraga, i moj brat je Filip. Usput, ja sam Bono, Drvodjelić porijeklom iz Slavonije. Ali, evo, završili u Zagrebu, obojica kao vozači. Ja vozim bus, a on kola hitne pomoći! – Kako ste rekli prezime? – upita Filip i zbumen pogledu u Krcu koji je začuđeno buljio u mene. – Drvodjelić? Zašto? Što znaš nekog mog? Ha, teško. Samo smo nas dvojica u Zagrebu. Rijetko ti je moje prezime. Joj, oprosti, ja pričam i pričam reci Fićo. – Znate gospodine, ja sam po vašem bratu dobio ime „Filip“, on me dovezao u dom 30. kolovoza 1974. godine. Ja vam zapravo ne znam svoje pravo ime. – Auu! kakva priča, ostao sam sada i ja bez teksta. Čekaj, ti hoćeš reći da si po mom bratu, rođenom, Filipu dobio ime!? Au, kakva priča... Čekaj samo dok stanemo kod „Macole“ na pauzu. Odmah ću nazvati Filipa. Čekaj, pa ja ti onda dođem kao neki strikan? – Strikan, haha! – nasmije se Filip. – Mogu li vas zamoliti da to ne spominjete gospodinu Krmpotiću?

Okrenem se malo. Pogledam u retrovizor. – Gospodin Krmpotić čini se, spava kao beba! Još od Zagreba. Ne brini! – kažem mu. – Ali evo sad će odmorište „Macola“ prošli smo Plitvice. Jedva čekam nazvati brata – kažem ja, više onako za sebe.

Parkirao sam autobus, uzeo mikrofon (to mi je najdraži dio posla) i viknuo: Odmor! 20 minuta i nastavljamo dalje, tko ne dođe, nastavljamo bez njega! Moj autobus nikad ne kasni!

– Ajmo dečki! Častim vas sladoledom! Izaberite koji hoćete, ja idem samo nazvati brata. Evo tu sam, na telefonskoj govornici. Evo i onog vašeg ravnatelja – namignem im.

Digao sam slušalicu i nazvao broj hitne službe u Zagrebu. – Hitna – centrala izvolite? – začuo se glas. – Halo! Hej Suzana, Bono je.

Vidiš li Filipa negdje? Trebam ga kratko. – Bono, ti si? Filip je upravo otišao na teren, žao mi je. – Imaš li poruku? – upita ona. – Ma joj, previše je, ne stane u poruku! – dodam ja. – Zvat ću kad dođem u Šibenik, valjda će biti tu. To je sat-dva.

– Evo me dečki! Nema brata, hitno je odjurio! – kažem misleći kako sam duhovit. – Imamo još malo puta... nekih sat vremena. Filipe, dat ću ti moju adresu i broj telefona – rekao sam tihom gospodin Krmpotić ne čuje. – Javi se kad dođeš u Zagreb. Siguran sam da će te netko htjeti upoznati – kažem ja i namignem važno. – Hoću striko Bono – odgovori mi Filip. – I ja jedva čekam upoznati vašeg brata. Htio bih ga štošta pitati. – Bit će nam dragoo pomoći ti! – uzvratim mu. – Možda otvorimo detektivsku agenciju, što kažeš – Filip – Filip – & Bono... Ha-ha, nije loše!

Još sam mu pojasnio što znači „klin se klinom izbjija“, najdraža poslovica moga tate, tako da je ostatak puta proletio.

U Šibeniku smo se pozdravili, a ja sam Filipu gurnuo kuvertu s adresom i brojem telefona u lijevi džep jakne. I petsto kuna. Za džeparac, da mu se nađe. Pa nije „stric dugme“, to jest kum, ali tko sad gleda kako se što kaže!

DORA BILIĆ

CA VOLIN?

Ja van puno tega volin,
a najskoli igrat še šu mojin prijatejiiman.
Volin i čakulat š njiman, o skuli, meštrovici, materi i papi,
vavik jeman o cemen govorit.
Volin kalamana moga grada odit,
puten balat,
cinit dešpete,
apožito fureštiman!
Volin še šmijat,
šalucat še!
Još lipje mi je bit ša mojin didon,
ca me uvik na more vodi.
Naucija me bacit mrižu, ulovit koju ribu,
cuvat brod o kraja ...
Mogla bi van puno tega reć,
ma me višje nije voja,
niman vrimena!
Gren še igrat!

JO SON VITAR

Vitar son
veli i moli
nikad tepli
nikad hlodni.

Imon forcu za sve izvartit
krove od kućih dignit
sve brode razbit.

Voliš kad me pomalo po koži čutiš
i kad ti znoj sa cela sušin.

Svakakove zvuke mogu cinit
šuškot, fijukat i kroz škure ti zvonit.
Potriban son ti da ti jidra raspolin
i da te u litnjoj noći lipo rashlordin.

Moreš me marzit,
moreš me volit
ma bez mene
ne moreš živit.

Rječnik

celo – čelo; cinit – činiti; čutiš – osjetiš; forca – snaga; hlodni – hladan; imon – imam; izvartit – izvrтjeti; jidra – jedra; jo – ja; krove – krovove; kućih – kuća; lipo – lijepo; litnja – ljetna; ma – ali; moli – malen; moreš – možeš; pomalo – blago, nježno; potriban – potreban; rashlordin – rashladim; raspolin – raspalim; sušin – sušim; škure – drveni zatvori na prozorima; šuškot – šuškati; tepli – topao; veli – velik; vitar – vjetar, živit – živjeti

KAROL ĆIBARIĆ

MAJKIN NOS

Moja majka šta ima nos, niko nema!
Ko besno kuče
nema de neće ga zavuče.
Ete gu ga nos k't se ne nadaš!

Uljegne u sobu da naređuje,
živce mi diza,
ne znam se raspravim,
da lji da pišem domaći ilji što,
pa ete ja gu se izgavrim.

„S'k lji si n'šla da pišeš domaći?”
(Ja ne mogu se raspravim.)
„Pendere velja se omijeju,
kujna puna sas sudove,
šifunjer prašina cea prs!
Diš' se devojče, srabotaj nešto!
Čovek bes sram, bolje ič da ne živi!”

Počesmo se raspravljam,
ona za rabotu,
a mene mi se ič ne rabota.
K't ete gu s njonje izreke:
„Vodu kuju mora da pićeš, ne muti!”

Ona lafi, ja gu ni ne slušam,
Ič ni me briga,

na bećare misljim,
kako će se utikmim
i da iskočim, za merak.

Alji ona ne stada sasve
njonji nos guljem.
Dik' se, se, dik' se!
Aj to mi je, što mi je!
Digo' se i ufati se za rabotu,
a u glavu mi sve, sal to ne!

DORA MILAŠINOVIĆ

KAKO SAM POSTALA SESTRA

Ja sam već prilično velika cura, iako moji mama i tata još uopće ne znaju da sam cura. Toliko sam velika da se mama već jako udebljala u predjelu trbuha. Samo mi nije jasno zašto se žalila na noge i leđa, ja tamo uopće nisam zalažila. Konačno su odlučili reći i mome četverogodišnjem bratu Lovri da postojim i da će uskoro trebati dijeliti svoju sobu sa mnom. Moji roditelji jako mi se vesele i stalno maze mamin trbuš u kojem ja bezbrižno plutam. Zato ne razumijem zašto je Lovro na spomen sestrice, sobe, igračaka udario u dreku i vi kao da njemu ne treba nikakva sestra i da su njegova soba i igračke samo njegovi. Nakon toga sve je igračke porazbacao, lupio vratima i istrečao van. Pitala sam se što sam mu ja skrivila?!

Nedavno je moja mama bila na nekom pregledu i netko pametan konačno im je otkrio da sam curica. Ne znam zašto im je trebalo toliko dugo da to shvate jer su me već prije vidjeli na jednoj slici. Možda zato što je slika bila crno-bijela i prilično mutna? Mama i tata odjednom su dobili hrpu ideja kako bih se trebala zvati, iako mene nitko ništa nije pitao. Ipak, njihovi su prijedlozi zvučali zgodno: Maja, Klara, Petra, Dinka... A Lovro? Lovrini su me prijedlozi razljutili: Razmaženka, Slinavica, Drečava, Pelenuša, Pokakanka. Grozno! Jako sam se naljutila i počela lupati po maminom trbušu. Odjednom mi je bilo i tjesno i mračno i... i... htjela sam van!

Tata je utrpao uspuhanu mamu i nadurenog Lovru u auto i pojurili smo u bolnicu. U bolnici je babica pitala tatu želi li ići s mamom u rađaonicu. Tata je naširoko objašnjavao kako hitno mora preparkirati auto, paziti na sina, kupiti mu sok i sendvič... Babica je odustala i pošla k mami. Ja sam bila već jako nestrpljiva pa sam brzo pojurala van. Samo sam kratko zaplakala jer me je odjednom zaslrijepilo

svjetlo i postalo mi je hladno. Ali čim su me dali mami, odmah sam se umirila. Zato se tata naizmjence smijao i plakao glasnije od zborra malih beba u rodilištu. Lovro je zinuo i širom otvorio oči, ali nije puno govorio. Tako sam postala... sestra? A, ne, ne! Još nisam postala sestra. Postala sam bebica, curica, curka, kći, kćerkica, mamina sreća i tatin ponos i svašta još. A onda mi je prišao Lovro i na kreverteći stavio neku plišanu plavo-žutu ribicu. I rekao: Bok, Dora! Ovo je tvoja ribica Dorica! Eee, tek tad sam postala sestra!

LUCIJA JANCETIĆ

SVAĐA

Svađa.
Ružna, gnjusna.
Viče, guši,
razdire,
probada.
Poslije,
nitko nije isti.

EMA STIPČEVIĆ

NASLJEDNICA

Zovu je i srcem prirode, ali je poznatija pod drugim imenom. Ona i jest srce prirode jer bez nje ne znam kakav bi svijet bio. Bez Majke prirode. Nažalost, ne živi vječno i svakih tisuću godina traži svoga nasljednika. Majka priroda slična je djedu Božićnjaku, Uskrsnom zecu, Zubić-vili. Premda su svi oni jako važni, ona je ipak najvažnija. Ona je jednostavno sva priroda koja nas okružuje, njome upravlja. Ako se ponekad pitate zašto snijeg kasni ili zašta je ljeti more još uvjek na niskim temperaturama, vjerojatno Majka priroda teško nagovara snijeg da padne, a i more je bilo zadovoljno zimi.

Bio je Svibanj. U ovom tisućljeću, zapravo, ovo je bila najvažnija godina, a ljudi to nisu ni znali. Majka priroda spremala se otegnuti papke. Njeno je vrijeme prošlo. Preostajalo joj je samo još četiri mjeseca do Taridana. Taridan je najvažniji dan u cijelom tisućljeću. To je zadnji dan tisućljeća otkako je Majka priroda na vlasti. Na taj dan mora se proglašiti nova Majka priroda. S druge strane, ona zna da uvjek postoji mogućnost da se nova nasljednica ne pronađe, da se na Taridan ne proglaši nova Majka priroda i da Svijet ostane bez nje, a u tom slučaju Svijet bi snašla divovska katastrofalna katastrofa. Naravno, to je i znalo cijelo Legsko vijeće, sva živa i sva neživa priroda. Svi su tih dana bili jako nervozni. Novu nasljednicu treba pronaći čim prije da bi je mogli proglašiti novom Majkom prirodom na Taridan. Ni prije ni poslije, nego na Taridan.

Majka priroda je, kao i svaka prije nje, prvog dana Svibnja sazvala veliki šumski sastanak. Na tom se sastanku okuplja Legsko vijeće i vijeće Starih vrba. Legsko vijeće je vijeće svih legendarnih bića u koje spadaju Djed Božićnjak, Zubić vila, Uskrsnji zec, Usnuli duh snova i misli te Vila majstorica na čelu s Majkom prirodom. Vijeće

Starih vrba bilo je zapravo i vijeće Staraca. To je bila šuma starih vrba u kojoj su se uvijek održavali sastanci, tu su se članovi vijeća dogovarali i raspravljali o važnim odlukama. Majka priroda sazvala je sastanak u četiri sata, sa strogom napomenom da se ne smije zaksniti. I tako su se svi nacrtali u šumi vrba. Čak su i životinje koje su stanovale u šumi vrba načule o kakvom je sastanku riječ te su se i one pojavile u velikom broju.

Bilo je pet minuta do četiri. Svi su čekali da se Majka priroda pojavi. U šumi vrba bila je smrtna tišina. Životinje su se nestrljivo vrpoljile, kao i članovi vijeća.

Uskoro se pojavila i zauzela svoje mjesto u sredini dugačkog stola Legskog vijeća. Sastanak se održavao na čistini između pet glavnih vrba iz vijeća staraca, tu je bilo mjesta za sve. Vijeća su počela primjećivati da je nervozna. Životinje su se pogledavale. Napokon, Majka priroda digne glavu i službeno započne sastanak: Dragi članovi Legskog vijeća i Vijeća staraca te drage životinje, odmah ću prijeći na stvar. Ovo se dogada jednom u tisuću godina. Moramo brzo djelovati jer se Taridan bliži.

– Odabrana je jedanaestogodišnja djevojčica. Njeno je ime Maša. Živi s majkom, ocem i starijim bratom. Toliko znam o njoj – rekla je. – Osjetila sam to tek jučer. Malo me zaboljela glava, a odjednom sam znala njeno ime, i u glavi mi se pojavila njena slika.

Kad je to izgovorila, Majka priroda osjetila je olakšanje kao i svi drugi.

– Reci mi Djede Božićnjače, je li Maša Horvat prošle godine bila na popisu zločeste ili dobre djece?

Djed Božićnjak se namršti i promrmlja: Bila je na popisu zločeste djece.

– Jesi li siguran? – upita Majka priroda iznenadeno.

– Posve – odgovorio je.

– Dobro... Zubić-vilo, ostavi li ponekad zubić ispod jastuka? – sumnjivo upita Majka priroda.

– Ostavila je samo jednom, kada je imala šest godina. Otada nije stavlja niti jedan zubić ispod jastuka – rekla je zubić vila.

– Zar vi to ozbiljno?! – pobunio se Uskrsni zec. – Kako netko tko je na popisu zločestih i tko ne ostavlja zubiće ispod jastuka može biti odabranik! Pa to je nečuveno! A još gore, što ako ne vjeruje u zubić vilu i zato ne ostavlja zubiće? To je nečuveno. Ne možemo dopustiti da netko takav bude novi nasljednik Majke prirode!

Šumom se čulo i vidjelo šaputanje i kimanje glavama.

– Polako, Uskrsni zeče – rekla je Majka priroda. – Ovo i mene pomalo iznenađuje. Ali, odabranica je s razlogom.

Priroda mudro odabire nasljednika, a prirodi se mora vjerovati.

Legsko vijeće nije izgledalo zadovoljno. – Sada se obraćam vijeću starih vrba. Vi imate važnu ulogu u ovom zadatku. Djekočica ide u školu blizu ove šume. U dogовору с нјезиним маčком који је сваки дан чека испред школе, он ће скренuti с пута у ову шуму, а дјевојчица ће га слijediti. Погледајте каква је и како ће реагирати. Знате да природа допушта да проговорите с људима само један дан у години. Покушајте ју боље упознати, поразговарајте с њом о оному што је занима – изјавила је Majka priroda. – Treba узети у обзир да дјевојчица вјеројатно неће говорити истину. И зато да бисмо заправо сазнали нешто корисно, у том ће задатку судjelovati Duh snova и misli.

Majka priroda pogleda na njegovu stolicu. Duh je spavao као top. Djed Božićnjak га drmne rukom на што се duh odmah trgне и почене kimati glavom.

– Duše, ти ћеш дјевојчици читати misli, kada ju Vijeće vrba буде испитивало – rekla je Majka priroda. Duh kimne glavom.

– Kada završite с pitanjima, pustite je kući. Prije odlaska kući, objasnite joj зашто сте ово učinili и што ју чека.

Sutradan, kao što je Majka priroda naredila, Duh snova i misli posao je u šumu vrba do vijeća.

Kad je stigao, zajedno su čekali da otkuca jedanaest sati, kada bi se djevojčica trebala pojaviti u šumi. Mačka i djevojčice još nije bilo. U tom je trenutku crni mačak dotrčao do najveće vrbe i mirno sjeo.

– Dobro obavljeno, Mucifere – obratila se stara vrba mačku.

– Hvala – progovorio je mačak. – Ništa lakše!

Nedugo nakon toga iza jedne vrbe provirila je sitna glava tamne kose. Niska pjegava djevojčica zakoračila je u šumu. Čim je krenula dozvati svog mačka, primijetila je Duha snova i skoro pala u nesvest od straha. Okrenula se da bi krenula prema natrag, ali se iza nje našlo veliko stablo i prepriječilo joj put. Kao nekakva čarolija.

– Vjeruješ li u šest legendi? – upitala ju je stara vrba. Djevojčica se zaprepastila kada je čula da vrba govori. Šest legendi bio je drugi naziv Legskog vijeća. Djevojčica Maša pogleda svog mačka. Mačak joj uputi onaj pokret šapicom koji znači „Samo naprijed“. Djevojčica skupi dovoljno hrabrosti da odgovori: Naravno. Duh odmah provjeri njezin odgovor. Djevojčica je govorila istinu. Beskrajno je vjerovala u šest legendi. A što je najvažnije, vjerovala je u Majku prirodu.

– A zašto onda ne stavљаш zubiće ispod jastuka – upitala je stara vrba.

– Za Zubić-vilu?

– Može li mi netko objasniti zašto sam ovdje?! – ohrabrujuće je pitala Maša.

Duh snova joj iskreno objasni zašto je ondje i kako su znali da će doći. Kad je Maša sve to čula, nije odmah povjerovala. Pomislila je da je sve to samo san. Duh ju povuče za uho. Djevojčica osjeti bol i shvati da se ne nalazi u nikakvom snu. Ova bića, tko god da su, posve su luda, pomislila je Maša.

– Vjeruj mi Mašo, nismo ludi. Samo radimo ono što moramo.

Maša pogleda duha. Kako je znao? Zar čita misli?

Maša shvati da razgovara s Duhom snova i misli, jednom od šest legendi. Shvatila da bi sve ovo mogla biti istina. A i dobro je povjeriti se Duhu snova i misli. Pa ipak, on je najbolji psiholog na Svijetu!

Maša je rekla: Moji roditelji ne vjeruju u legende, misle da su besmislene i ne dopuštaju mi da stavljam svoje zubiće ispod jastuka.

Majka priroda sve je to promatrala. Ne znamo kako, i ona ima svoje tajne. Odjednom ju je zaboljelo srce, odbacila je sve svoje sumnje da Maša nije dobro dijete te je odlučila zaustaviti vrijeme i sama s njom porazgovarati. Maša je primijetila da je sve stalo i da svи stoje kao ukopani. Pred njom se pojavila starija žena duže kose okićena cvijećem i baršunom.

– Ti si jedno posebno dijete, znaš – rekla je Majka priroda. – Imaš li problema kod kuće ili u školi?

Maša je šutjela i tek za nekoliko trenutaka progovorila: Roditelji mi se neprestano prepiru. Više nisu kao što su nekad bili. Zbog njih se ne mogu koncentrirati na školu i počinjem dobivati loše ocjene. A i u školi me maltretiraju, nitko me ne voli... nemam nikog s kime bih mogla razgovarati. Vi ste zapravo prvi tko me išta pita! Majka priroda se zamislila. Šutnja je trajala vrlo dugo.

– Je li ono što je Duh snova rekao istina? – upitala je Maša. – Zar sam ja stvarno...

– Da – prekine ju Majka priroda. – Istina je. Ti si dobro dijete, Mašo. Zaslужuješ puno bolje. Možeš puno više nego što misliš. Znaš, priroda bira novog nasljednika svakih tisuću godina. Bolje da ti i ne govorim što bi se dogodilo kada bi Svet ostao bez Majke prirode.

Maša je osjetila toplinu u srcu koju već dugo nije osjetila. Tada je Majka priroda osjetila strašnu glavobolju. Odjednom se Zemlja nagle počela tresti, a onda se sve smirilo.

– Što je ovo bilo? – uplašila se Maša. Majka priroda znala je što to znači. Znak prirode. Nova je Nasljednica spremna stupiti na vlast. Vrijeme je.

– Vjerujem u tebe Mašo – rekla je Majka priroda osjećajući kako slabici.

– Moje je vrijeme Prošlo, a tvoje dolazi. Vjeruj u sebe. Bit ćeš dobar voda – rekla je Majka priroda. Bile su to Njene zadnje riječi prije nego što je zaklopila oči i utonula u stolicu. Maša je ostala nepomično sjediti na stolici dok su joj se suze kotrljale niz obaze... Znala je da je spremna. Svijet je još jednom bio spašen.

MISIJA: LEPTIR

Taj je dan počeo kao i svaki drugi. Klonirane i genetski modificirane ptice pjevice pjevale su na umjetnome stablu. Ljudi su se polako i sneno ustajali iz svojih pokrivača napravljenih od „100% poliestera, za bolji san!“. Tada su oblačili „udobnu i laku odjeću za svaku priliku“ koju bi neki stanovnici opisali riječima poput: „depresivna“, „neudobna“ i „ajme meni“. Nakon što bi obavili svoje jutarnje rituale, stanovnike bi čekao „uzbudljiv dan prepun aktivnosti“.

Pogledajmo sada pobliže stanovnike jedne od stotine malih kućica koje se bore za prostor stisnute u red.

- Ali ja se želim voziti na Leptiru, ne želim ići kod bake! – zavapi dječak spuštajući žlicu natrag u sivu kašu.
- Leptir je teretni brod, on nije mjesto za djecu – strpljivo mu odgovori muškarac u lijepo ispeglanoj bijeloj odori časnika, izgledom potpuno odudarajući od sivila kućice.
- Ali... – započe dječak, no muškarac ga prekine: Ne, Jakove, ne. Ne možeš doći na Leptir, a kod bake moraš ići jer te nema tko čuvati dok sam nisam tu.
- Možeš li mi barem reći zašto odlaziš, tata? – upita Jakov.
- Žao mi je. Ne mogu – odgovori otac s tugom u očima.

Daljnju raspravu prekinulo je kucanje na vratima. Jakovljev se otac ustane i otvori ih. Jakov primijeti da je njegov otac stavio ruke iza leđa i nervozno čupkao končiće s kraja uniforme kada je bio bio da na vratima stoje dva čovjeka ozbiljnih izraza lica. Na sebi su imali istu ispeglanu bijelu odoru kao i on, ali s manje zlatnih kvačica na prsima. Nosili su bijele kape koje su izgledale kao da su izvučene iz prošlog

tisućjeća, napravljene od tkanine s crnim obodom i metalnim brošem na sredini. Takvu je kapu, uostalom, imao Jakovljev otac.

– Vrijeme je, gospodine – rekli su smireno.

– Da, da, znam, spreman sam – reče, a tada uputi pogled prema Jakovu. – Uzmi stvari pa idemo.

Znajući da je rasprava gotova, Jakov uzme torbu u ruke i ustane se sa stolice.

Nekoliko sati kasnije, dok je Jakov drijemao u putničkom svemirskome brodu za planet Monsun, na kojemu živi njegova baka, kapetan Andrija Vuk, trenutni zapovjednik teretnoga svemirskog broda Leptir nervozno se meškoljio na stolici u uredu njegova nadređenog, Gerarda Šumarića. Gerard je pogledavao malo njega, malo dokument koji je držao u rukama, na vanjskoj strani crvenim slovima otisnute riječi: Državna tajna.

– Dakle – započe Gerard. – Vi ste se, od svih ljudi baš vi, dobrovoljno javili za ovu misiju?

– Da, gospodine – reče Andrija.

– Jeste li svjesni rizika ove misije?

– Da, gospodine.

– Imate li obitelj, potomke?

– Da, gospodine, ali zbrinuti su.

– Znate li pojedinosti misije?

– Ne, gospodine.

– Što točno znate?

– Ja, Andrija Vuk, zapovjednik teretnoga broda Leptir imam zadatak njegov teret prenijeti preko neprijateljske linije u vrijeme diverzije na točno određene koordinate.

– Što je teret?

– Ne znam.

– Kome trebate dostaviti teret?

– Ne znam.

– Dobro – reče Gerard uz dubok uzdah. – Zapravo ne, nije dobro. Slušaj, Andrija, reći ću ti nešto kao prijatelj, ne kao nadređeni. Imaš sina. Ova je misija opasna. Za boga miloga, još imаш izbora. Odustani, molim te. Za sina.

– Teško mi je, znaš i sam, ali ako ja ovo ne napravim, natjerat će nekog drugoga da to napravi, a taj netko bit će neiskusan i prestrašen, a ako o misiji ne znam puno, znam jedno: važna je. Osim toga, možda sve prođe glatko – odgovori mu Andrija, ni sam ne vjerujući u svoje riječi.

Gerardovim licem prođe sjenka tuge, prije nego ga opet prekrije maska ozbiljnosti. – Dobro onda. Podite za mnom.

Kojih pola sata kasnije, Andrija Vuk sjedio je u pilotskoj kabini Leptira pogledavajući posadu koja je bila s njim u kabini. Izgledali su smireno, gotovo opušteno, kao da nisu znali da vjerojatno idu u vlastitu smrt. – Vjerojatno i ne znaju – gorko pomisli Andrija.

– Potisnici uključeni! – poviće čovjek njemu s desna.

– Tlak u redu! – reče onaj s lijeva.

– Krećemo – promumlja je Andrija sebi u bradu i odgurnuo najbližu polugu od sebe.

Svemir je neobično mjesto, puno moćnih sila koje se bore za prevlast nad trgovačkim čvorištima i novim planetima. Tamo se odvijaju ratovi bez kraja i konca, bezbroj života je završeno nasilnom i brzom smrću. No neki ne mare. Neki poput Andrije, koji misle da moraju otići u to surovo mjesto koje ne prašta, koji misle da moraju braniti svoju čast, svoj planet, svoju slobodu. No varaju se.

Da nema Andrije, netko drugi bi došao na njegovo mjesto i učinio isto što i on, netko tko ima manje za izgubiti, ili možda više. Da nema Gerarda, visokog časnika koji je posrednik u ovoj misiji, netko bi ga zamijenio. Da nema vojnih vođa koji su napravili ovu misiju, netko bi ih zamijenio, i došao na bolju zamisao, ili možda goru.

Andrija Vuk došao je pred svoju destinaciju. Jedva se uspio neopazio provući pored neprijateljskog brodovlja, ali sad je tu. Oklijeva. Izdaje zapovijed. Teretnjak se spušta na livadu okruženu nekakvom vrstom prašume. Posada sporo istovaruje teret. Minute prolaze. A onda... Ništa. Nisu bili opaženi, dobro je. Dok rukavom otire čelo vlažno od znoja, ispušta uzdah olakšanja. Brod pali potisnike i napušta površinu planeta, ali jedna strašna misao pada Andriji na pamet: Prošli smo uz pomoć diverzije, ali kako ćemo se vratiti? Tada pomisli: O, ne!

Svatko je zamjenjiv.

SJEĆANJE

24. 12. 1987.

Dom za nezbrinutu djecu i mladež.

- Dan je uoči Božića! Snijeg tiho pada ljubeći stare rane zgrada. U gradu je gužva, ulicama se prolama galama. Obavlja se zadnja kupovina, ljudi izlaze iz dućana pretrpani vrećicama; neki nose kutije koje im, naslagane jedna na drugu, zaklanjaju vid... Ulicama odješkuju glasovi zadnjih popusta na ovogodišnjem božićnom sajmu.
- 6300 dinara za svinjsku lopaticu! – dovikuje jedan prodavač ispred svoje mesnice.
- 6000 dinara, samo 6000 dinara za svinjsku lopaticu! – nadglasava ga drugi. Nadmeću se, viču, povećavaju napetost koja je već tolika da bi se mogla nožem rezati.
- Sretan Božić! Sretan Božić – izviruju glasovi u galami prodavačkog nadmetanja.
- Donirajte za bolesne! Donirajte za nemoćne... – iz kutka pokraj crkve priliku dobije i nesigurni glas žene koja jedva preživljava i ovu godinu.
- Hajdemo kući, požurite! – uzvikuje majka koja se uporno nastoji izvući iz gomile, grubo za sobom povlačeći dvoje blizanaca zamusanih karamelom. Nestašnog dječaka, koji je prije samo nekoliko trenutaka glavom dodirnuo snijeg, majka je tako izgrdila da se ne zna jesu li mu se suze u očima pojatile zbog nepodopštine ili majčinih riječi.
- Svakom odmaknutom sekundom, svakim otisnutim korakom na hladnom nogostupu, galama postaje jača; zvonca na vratima dućana

nervoznije zvone, ukrasi kao da brže svijetle, jelka brže trepće. Život u tom trenu kao da juri u provaliju nepovratnom cestom! A tek je večer! Inače mirna, tiha, trebala bi biti spokojna večer! U tom je trenutku sve, samo ne spokojna, primjećuju to i djeca iz obližnje zgrade.

– Sve bi, doista, sve bi dali kada bi oni bili ti klinci koje mama grubo povlači za rukav i odvlači od slatkiša. Sve bi dali da budu oni što su pali licem u snijeg... No nisu. Oni nisu ti koji će ovogodišnje božićno razdoblje provesti u voljenoj obitelji, u topolini i mekoći pokrivača, s vrućom čokoladom u sićušnim rukama, grijući se ispred kamina.

– Ne, to zna i Anai. Šestogodišnjakinja koja je u dom došla tek nedavno, slučajno. Za nju je ovo novo doba, novo poglavlje njezine životne knjige za koju treba odlučiti kako će ju početi ispisivati. Prvi put neće poslušati novu božićnu priču svoga djeda. Na Badnjak bi joj priedio priču, a prije skromne večere, dok mu je sjedila u krilu, bi ju i pročitao.

– Čitam ti, da upamtiš ove zmode. Sjećanja su jedino što nikada ne izblijedi! – tako joj je govorio mudri pročelavi starac, gledajući ju sjajnim, tamnim očima.

– Anai sjetno stoji pred prozorom, naslonjena na svoj dlan. Magle joj se oči – od hladnoće ili od tuge? To samo ona zna. Mirnim pogledom hvata sve one sretne trenutke koji se događaju pred njezinim očima... Nesretna je, ponesena sjećanjima, to je primijetila i starateljica.

– Pokušala ju je utješiti čajem i zagrljajem, na što je ona samo razvukla kiseli osmijeh.

24. 12. 2019.

Osijek, Donji grad, jedan topli dom

– Mama, mama! – šestogodišnjakinja je dotrčala i skočila na krevet pokraj majke.

Pogledala ju je veselim očima i rekla:

- Mogu li još malo karamele? Molim te, molim te, mama!
- Možeš... Uporno moje malo! – kroz smijeh odvrati Anai, držeći u ruci staru fotografiju na kojoj se jedva nazirala silueta starca.
- Tamnokosa djevojčica otrčala je u kuhinju, nestrpljivo čekajući majku s kojom će podijeliti slatkiš.
- Počivaj u miru – Anai šapne fotografiji, krišom ju poljubi i spremi u drvenu kutijicu.
- Mama, stižeš? Hajde, požuri, moramo još i jelku ukrasiti! – nestrpljivo je govorila šestogodišnjakinja lupkajući nogama o pod.
- Stižem! – reče majka i podje laganim hodnikom do kuhinje, uz pratnju stotinu šarenih božićnih svjetala.

LEON RASPUDIĆ

UČITELJ TABLET

Došli su neki čudni dani,
Maske na licu,
Ne idi vani,
ruke se Peru i u dućanu,
škola u svakoj kući i stanu,
dobro jutro kaže nam učitelj Tablet,
kakav je to jadan nalet,
petice sad dolaze na daljinu.
Kako online napraviti psinu?
Jedva čekam teams ugasiti,
izaći vani,
uzeti loptu
i u gol je ubaciti.

DOROTEA GRDOŠIĆ

MASKE

Maske crne, bijele, nasmijane, tužne.

Maske prazne, maske lažne,
sjenom svojom osjećaje kriju.

Unose nemir, strah, nepovjerenje.

Iskrenost i osmijeh
one dvolične,
namjerno ruše.

Ljubomoru, zavist i zlobu
vjeko kriju,

od ogledala istine strahuju.

Ponekad ipak namjera je jasna.

Dok prikrivaju suze,
bol i tuga lakše prođu.

Ne vole ljudi da ih drugi sude
lice pravo iza maski kriju.

Kad me obuzme tuga, tiha i tamna,
kada mi ne preostaje ništa drugo
lažnu masku na lice ču staviti
i grube misli
kao štitom zaustaviti.

IME JE ZNAMEN

Dani prije mojega rođenja ukućanima su bili urnebesno zabavni i ispunjeni slatkim iščekivanjem, barem danas tako kažu. Sve je bilo spremno za dolazak veličanstvene, dugoočekivane bebe, tj. mene. Ipak jedan je detalj poremetio tu obiteljsku idilu i to u trenutku kada se liječnik, koji je do tada vrlo samouvjereno tvrdio da se u maninu trbuhu krije još jedna djevojčica, naglo predomislio jer je na ultrazvuku ugledao nešto što djevojčice definitivno nemaju ili ne bi trebale imati. Tako me taj slavni doktor proglašio dječakom, što još i danas jesam. Mama u prvom trenutku nije reagirala na tu vijest jer kaže da joj je uvijek bilo važno samo da je sve u redu, a za spol se nije brinula. Bila je sigurna da sam djevojčica i da to tako jednostavno mora biti. Nakon tri kćeri što bi drugo mogla roditi nego žensko dijete pa oko toga nije bilo dileme.

Kad je sjela u automobil u kojem ju je kao i obično čekao tata, kao papagaj stala je ponavljati liječnikove riječi. Kad je došla do dijela u kojem se navodi promjena spola i kad su zaključili da će tata dobiti pojačanje jer stiže sin, euforija je nakratko nestala. Misao o tome kako je za moj dolazak sve spremno, rasplinula se kao mjeđurić od sapunice! Da, sve je bilo spremno, osim jednoga, a to je – ime! Jedno obično ime postalo je problem jer muško ime za mene nije postojalo. Od začeća sam jednoglasno bio Magdalena, a muške inačice tog imena nema. I, eto problema u raju! Termin se približavao (čak sam malo i zakasnio), a ja sam i dalje bio Magdalena. Tako je ostalo i nakon pucanja vodenjaka, prvih trudova pa sve do mene u majčinu naručju. Dok me mama zadivljeno promatrala, pitali su je za ime da bi mogli upisati podatke, ali ona nije imala odgovor. Tata i mama su se uskoro pokušali usuglasiti (jer je bio krajnji rok)

pa je tata spremno predložio da skrate priču te da me nazovu Miro po njegovom bratu koji živi kilometrima daleko na što je mama poludjela i rekla da nipošto ne bih trebao ispaštati što je Miro otiašo preko bare i nadodala da sam ja najmanje kriv što ga ne viđamo. Da spasi stvar, predložila je bolju ideju i poželjela da budem Drago kao njezin otac koji ju je odgojio.

Tati, naravno, to ime nije baš sjelo pa je rasprava potrajala. Argumenti su pljuštali, a sretan dan pretvorio se u noćnu moru i sve to samo zbog jednog običnog imena koje je mojima bilo jako važno jer vjeruju da ime obilježava čovjeka. Tata u svakoj prilici ponavlja latinsku izreku *Nomen est omen* (ime je znamen), ne da bi ispaо pametan nego zato što čvrsto vjeruje u to. Kad to izjavи, zezam ga zašto mi onda jednostavno nisu nadijenuli ime Srećko pa bi tako rješili sve moje životne probleme. Ovako sam već u početku zbog njihova premišljanja imao neugodnosti. Na radiju su, javljajući tko je toga dana rođen u našem gradu, ispaо N.N. (no name), a bezimeni sam bio i u *Glasu Slavonije* jer ispod moje i mamine fotografije, osim moje kilaže i maminog imena nije stajalo ništa! U moru domaćih i stranih, modernih i tradicionalnih imena, ja sam ostao anoniman jer roditelji nisu imali ni približnu viziju koga su donijeli na svijet. Budući da svoj životni put nisam mogao nastaviti kao matematička nepoznanica, uslijedio je kompromis pa (ne morate nagađati) moje službeno ime glasi: Miro Drago. I nisu pogriješili. Spoj je to imena meni dvojice dragih ljudi, mojega strica i djeda.

Da je poslovica moga tate točna još se nisam u potpunosti uvjerio. Naime, miran baš i nisam, ali mislim da sam drag. Volim oba dijela svojega imena jer me zbog njega brzo upamte, a i nemam nadimak. Jedino mi je žao što nikada nisam sreo svojeg imenjaka, a i nikad nigdje nisam vidio napisano svoje ime, osim na mojim dokumentima i bilježnicama. Kažu da imena luda nalaze se svuda, a mog ni od korova! Ako ni u budućnosti ne sretnem osobu s mojim imenom, odmah ču, bez razmišljanja, znati kako će se zvati moj sin. Neću biti

neodlučan kao moji roditelji, niti će ikoga pitati. Zvat će se Miro Drago, baš kao i ja pa će imati sina, prijatelja i imenjaka u jednom. Možda mi se posreći pa bude i miran i drag. Te njegove osobine bile bi nam na ponos, a ujedno bi potvrdile da zaista vrijedi ona tatina: *Nomen est omen.*

MOJA PRIČA IZ DAVNINE – ČUDO NA JEZERU

Jednom davno živjela je, sama sa svojim ocem, prelijepa djevojka. Otac je bio dobar prema kćeri. Smatrao je da je najbolja na svijetu i da je nijedan momak nije vrijedan. Odrastajući tako kći je postala umišljena i bahata. Maštala je da će se udati za najljepšeg i najbogatijeg princa na svijetu. U blizini je živio skroman i vrijedan momak. Djevojku nikad nije vidio, samo je čuo priče o njoj. Jednoga dana susreo ju je dok je na svom konju prolazila šumom.

Konj se uplašio pa je djevojka pala na tlo. Plakala je. Pomogao joj je ustati i zagrlio da ju utješi. Momka je bilo sram priznati da je siromah. Rekao je da živi u blizini i da je naslijedio veliko imanje svojih roditelja. Viđali su se i zaljubili. Momak je znao da će se jednom njegova laž otkriti. Tako je i bilo. Otac djevojke odlučio je istražiti tko je mladić u kojega je njegova kći tako zaljubljena. Kad je saznao da je mladić siromah, zabranio joj je izlaska. Djevojka nije žalila za njim, a on je stalno mislio o njoj. Shvatio je da nije voljela njega, nego ono što je ona htjela da on bude. Jedne večeri dok je sjedio iz vatre se pojavili dobra vila. Čula je njegovu priču. Obećala je učiniti čudo.

Rekla mu je da točno u ponoć dođe na zaledeno jezero. Kada je zero počne pucketati imat će samo jednu minutu vremena odlučiti što mu je važno u životu. Ako odluči ispravno led neće puknuti, ako odluči krivo nestat će u jezeru. I minuta je bila dovoljna. Shvatio je da se nije trebao sramiti samog sebe. Preko leda je potrčao svojoj kući. Nekoliko godina kasnije upoznao je skromnu djevojku. Vjenčali su se. Za njegovu prvu djevojku još se nije našao dovoljno dobar i bogat mladić.

TEO BUŽDON

KOVARI

Duboko dole, skrozi šohta,
pod zemljo se kalivajo,
blatneh obraz,
crno zloto kopojo
i na čarinu dneva
ga digevajo.

Ruki so kako železo, trde,
sa cela nin kapa pot,
a na glove, blešći,
kovarski ferol
i po crneh stenah
hita šenjol.

Teški vort oni imajo,
ali želja za kruhon
hi drži,
saki don, samo jedon pensijer
hi mori,
da stora šurma i valej stoji.

Rječnik

kovari – rudari; čarina – svjetlost; vort – zanimanje; šoht – rudarski toranj; digevati – dizati; pensijer – misao; kalivati – spuštati; ferol – svjetiljka; šurma – rudarski hodnik; blatni – prljavi; šenjol – znak, trag; valej – kosi rudarski hodnik

SJENA

Ja sam tamna,
sjetna sam i vječna.
Usnuli sam odraz
toploga sunca.
Uzglavlje sam nježno
hladnoga mjeseca.
Boginja sam mraka
i robinja svjetla.
Bez njega ne postojim,
a silno ga se bojim.
Nestajem s njim
i nastajem s njim.
Na cesti života
kao tajna stojim.

GABRIJEL VUČANOVIĆ

TIŠINA

Prošlo je toliko dugo vremena od kako u kući vlada tišina. Tata uvijek prvi započne. Najčešće bi to bilo već rano ujutro dok se spremaju za posao, a ja za školu. Probudio bi se i našao nekakav razlog za dresku. Svađaju se nekoliko minuta, a nakon onoga što dolazi uz svađu, uzme bocu bilo kakvog alkohola i krene na posao. Mama se ni ne pokušava ustati iz sklupčanoga položaja dok ne čuje da je auto otišao s prilaza. Svako jutro na lice stavlja sve više i više šminke, tako je i danas napravila. Mislim da više ni ne zna kako je nekad izgledala.

Od jutra do podneva u kući bude gluha tišina, ne ona tišina koju priželjkujete kada ste umorni, kada želite pobjeći od svega, opustiti se, sanjati...

Mama i ja uopće ne razgovaramo. Obrati mi se samo kada me zove na ručak jer ja jedem sama. Znate, ručak je uvijek prehladan ili prevruć, preslan ili nedovoljno slan, ljut, dosadan nemaštovit itd.

Često slušam samo tihe jecaje. Dok je ON na poslu, mama se mora pobrinuti za čistoću, objed, odjeću. Sve manje od savršenstva smatra se neprihvatljivim, a kao i za sve ostalo, za nesavršeno postoji kazna.

Povratak kući nosi lupanje vratima, bacanje jakne preko stolice i sjedenje za spreman stol. Sjedi na čelu, a mama s njegove desne strane (ON je dešnjak). Ponekad, uz dozvolu, majka izgovori svoju dnevnu molitvu, no to ga strašno iritira. Iako za to vrijeme šuti, nervozno trese nogama i trlja šaku o šaku. Majka obično zna kada istog trenutka stati s molitvom, ali ponekad ipak ne stigne. U posljednje vrijeme više ni ne pokušava.

Ostatak ju dana drži na oku. Ona mu ugađa. Sve što zatraži mora odraditi u nekoliko minuta. Ako je duže vremena ne bi bilo, on bi se

morao ustati. Tada je glavnu ulogu preuzimao stari, smedji kožni remen s crnom izlizanom kopčom. On je razlog zašto mama ne nosi suknje i lagane ljetne haljine u sparnim, ljepljivim, ljetnim danima.

Goste imamo rijetko. U kuću ulaze samo njegovi prijatelji. Tada sve djeluje normalno. Navečer, kad se posve smiri, valjda već i umori, majka leži na svojoj strani savršeno ravnih, bijelih, mirisnih plahти. Zatim slijedi red vikanja, red škripanja kreveta, red čudnih zvukova, nakon čega sve konačno utihne. Konačno tišina. Pokušavam usnuti. Spavam u tišini.

Jednom sam ju gotovo pitala *ZAŠTO?* Na kraju to ipak to nisam izgovorila naglas. Mama vjeruje da me štiti. Ni ona ni ja zapravo nikada nismo ni bile sigurne.

Svjetla farova obasjala su cijelu moju sobu. Provirila sam kroz prozor. Zalupio je vratima auta i ljutito se zaputio prema kući. Spotaknuvši se, pojurila sam natrag u krevet i prekrila se plahtom. Stavila sam slušalice i pojačala *Apocaliptycu*, *I don't care*. Vrata su lupila, čula sam mamu i snažni udarac, a zatim još jedan. Kratko je zavladala tišina, no kao i uvijek, tišina u ovoj kući kratko traje. Silovito je otvorio vrata sobe, poletio prema krevetu, istrgnuo plahtu sa mene.
– Kako si, pitala sam nervozno. Trebaš li što taticе, jesli li umoran...
– nervozno sam i umiljato zapitkivala. Stajao je ravno ispred mene. Svjetlo iz hodnika bacalo je na njega ogromnu sjenu. Smedji remen bio je raskopčan. Osjećala sam se kao ranjena srna ispred gladnog vuka. Stajao je na mjestu, samo je zbumjeno stajao. Iza njega mama je ležala na podu i pokušavala ustati. Zatim je uletjela u sobu, skočila je na njega, povukla ga prema sebi, ali nije mogla ništa. Zbacio ju je sa sebe, zamahnuo remenom i samo odgurnuo. Skočila sam s kreveta i zaletjela se prema njoj. Uhvatio me za ruku i bacio natrag na krevet. Okrenuo se, povukao ju za ruku i odvukao u sobu. Potrčala sam prema vratima, zatvorila ih i sklupčala se ispod plahte. Stavila sam slušalice i premotavala pjesmu *Family portrait*.

Probudilo me sunce. Čudno. Tišina. *Nešto nije u redu!* Skočila sam iz kreveta i zaletjela se prema vratima, otrčala u kuhinju. Majka je mirno stajala za štednjakom i nešto kuhala. Prišla sam joj, nikada brže i sretnije i čvrsto ju stisnula. Nisam ju više nikada željela pustiti. Nije se okretala, samo je stajala uz štednjak i nastavila kuhati. Otpustila sam pritisak i okrenula ju prema sebi. *Mama*, tada je zaječala. Skrivala je odraz. Okrenula se i nastavila kuhati, a ja sam samo stajala tamo, prestravljeni. Dugo smo tako uživale tišinu. Sjela je sa mnom za stol, nježno me promatrala dok ručam. Nismo ništa govorile. **TIŠINA.**

Kada se vratio s posla, ručak je bio na stolu kao i inače. Mama nije pitala smije li se pomoliti, samo je započela jesti. Ponovno tišina. Udarac. Mami je slučajno žlica ispala i ruke i udarila o tanjur, poprskala malo juhe po stolu. Digao je ruku u zrak, stisnuo šaku i spustio ruku natrag.

Nisu se cijeli dan svađali, nije ju ni jednom udario, nije zvao da mu namjesti jastuk, prebac tv program ili doda čašu. Cijeli dan ništa nije popio. *Što se događa, ništa mi nije jasno.* Noć je, a ja ne čujem škrapanje kreveta i buku. Dugo nisam zaspala.

Osjetila sam ruku koja me miluje po obrazu. Bila je to mama. Znala sam što se događa. Otrčala sam u njihovu sobu, stajala je na vratima i zagrlila me. Okrenula me i rekla da odem u auto. Uzela sam pripremljen kofer i istrčala iz kuće. Sjela sam u auto i čekala. Ušla je, pogledala me i upalila auto.

Okrenula sam se još jednom prema kući. Jedino što sam vidjela bili su mamini otisci stopala, otisci koji su nas oslobođili. Na radiju tihosvira *Oh father.*

TIŠINA.

KUTIJA ZANEMARENNE ODGOVORNOSTI

Tata nas je napustio dan prije mog trinaestog rođendana. Bilo je teško, ali majka se već nekako snašla. Nikada nismo imale kvalitetan odnos. On me prihvaćao u svim mojim verzijama, a ja sam htjela biti poput njega. Jedinstvena i svoja. S vremenom su tata i moj nikada proslavljeni trinaesti rođendan sasvim otišli u zaborav. Nakon njegova odlaska majka je morala pronaći posao kako bi uzdržavaла našu, pomalo osakaćenu obitelj. Zaposlila se u obližnjoj trgovini što je u njezinoj glavi rušilo sve društvene ljestvice koje je ikad željela dohvati. Prepirke čine veći dio naših razgovora, no bez obzira na sve naše nesuglasice i dalje prema njoj gajim poštovanje. Tako me odgojila. O tati ne razgovaramo nikada.

Gospođa Mirić zna sve o meni. Upoznala sam ju netom nakon svog trinaestog rođendana. Zračila je pozitivnošću, mirisala na majčinstvo. Nakon samo par mjeseci zaključila je da bolujem od bipolarnog poremećaja. Sjećanje mi je taj dan pohranilo u dugoročnu memoriju. Majka i ja sjele smo u njezinu ordinaciju. Sjećam se udobnog, mekanog kauča. Gospođa Mirić nosila je crveni džemper i mnogo ogrlica. I prsten s ugraviranim tratinčicom na koji sam se često znala usredotočiti tijekom naših susreta. Pored moje majke izgledala je poput poznate ličnosti. – Kako ste ovih dana? – pitala je pokušavajući opustiti atmosferu. Ja nisam pričala. Nisam se obazirala na njen i majčin razgovor. Kao da ih nije bilo. Odjednom sam osjetila ruku majke koja me uz glumljeni osmijeh počela vraćati u realnost. Bila sam posve izgubljena, pokušavala sam ih čuti. – Ne trebate se bojati, bit će joj propisani lijekovi – umirivala je gospođa Mirić nježno okrećući svoj prsten s tratinčicom. Zatim mi se obratila oprezno i s pedagoškim ustručavanjem: Dušo, u tvojoj se glavi

nalazi jedna od onih starinskih vaga, znaš... jedna strana je u redu, dok se druga pokušava izboriti za sebe. Stalno se njiju gore-dolje, a terapija će ih nastojati pomiriti... sve će biti dobro. Majka se, izlazeći iz ordinacije, pravila kao da se ništa nije dogodilo. Sjeli smo u auto i bez riječi krenule kući.

Prošle su već tri godine. – Tablete pomažu – s lažnim osmijehom uvjeravam gospodu Miroić pri svakom našem susretu, a ona mi sve jedno svaki put napominje važnost moje „odgovornosti“.

A ja tabletu svake večeri, nakon što ju najprije kratko promatram u rukama, bacam u zahodsku školjku i legnem u krevet, odlučujući da mi više ne treba. Prvoga dana nisam se osjećala drugaćije. Četvrtog dana svoje „neodgovornosti“ čistila sam ormari te pronašla tatine fotografije. Bio je mojih godina, okružen prijateljima. Nisam mogla prestati razmišljati o njemu. Sve što mi je svih ovih godina trebalo bila je njegova potpora. – Možeš ti to – začula sam njegov ohrabrujući glas u blizini te se počela osvrtati, no njega nije bilo. Teška suza pala je niz moj obraz. Otišla sam prema kupaonici. U ruci mi se našla zajednička fotografija. Malena, vlažna prostorija bila je natopljena mojom gorčinom. „Zašto nisi ovdje?“ Još jedna suza palaje ostavljući mrljav trag na fotografiji. Otvorila sam ormarić ne bih li pronašla maramice. Iz njega me prijekorno gledala kutija moje zanemarene odgovornosti: Zar si zaista toliko nesposobna?

Naglo sam zatvorila ormarić, istrčala iz kupaonice prema svojoj sobi i legla u krevet. Obuzeo me strah. Moje tijelo i duša postali su dva zasebna pojma. Vaga u mojoj glavi počela je škripati uslijed nepomenutih strana koje su ustrajno vukle svaka prema svome polu. Ustala sam iz kreveta i izašla iz sobe. Gledala sam prazne zidove nekada ukrašene obiteljskim fotografijama. Tata. Opet je bio jedina pomisao. Vratila sam se u kupaonicu iz koje sam pobegla i sjela u kadu napunjenu topлом vodom. Tijelo mi je bilo opušteno, a misli su ludo trčkarale glavom. Zatvorila sam oči ne bi li se smirile. Samo sam željela sa odu. Da me puste. Da me ne progone. Zaronila sam

glavom u vodu. Svi su zvuci prestali. U tišini smo ostale samo moje proganjajuće misli i ja. Vaga ih je ljudjala uz škripanje, a ja sam se osjećala kao da lebdim. Prema meni se približavala silueta čovjeka. Tata? Silueta je stala. TATA! Počela sam mu prilaziti, no on se samo udaljavao. Nestajao je. Shvatila sam da ga nikada više neću vidjeti. Osjećala sam se nebitnom, razočaranom, naruštenom. A onda sam odlučila napustiti sebe samu. Vaga se napokon smirila. I stala.

– Katarina, što se događalo posljednjih tjedan dana? – začula sam glas gospode Mirić. Trudila sam se pratiti ga. Odjednom, tijelo mi je postalo ukočeno. Ležala sam u krevetu. Začuli su se zvuci medicinskih aparata. Ugledala sam uplakanu majku kako drži moju ruku. – Ne želim i tebe izgubiti – govorila je kroz jecaj. Njene su me riječi pogodile. – Iako je otisao, ostavio mi je nešto najljepše, tebe – rekla je riječima u kojima je toplina nadilazila gorčinu.

Stigle smo kući. – Sjedni – rekla je odlučno odlazeći u sobu. Vratila se sa mnogobrojnim medicinskim nalazima. – Ovo su očevi papiri – promrmljala je. – I on je posjećivao gospodu Mirić, snašle su ga iste odgovornosti. Napravio je grešku – govorila je rješavajući se dugogodišnje šutnje. Moje mutne i umorne oči natopljene suzama uspijevale su vidjeti samo obrise njezine siluete. Brzo sam ustala i zagrlila je da mi i ona ne bi izmakla poput očeve.

EMA JURAS

KONAČNO BEZ GREGORA

22. kolovoza 2019. – četvrtak

Samoća. Tuga. Bol. Ta užasna bol s kojom se budim, živim i s kojom ću umrijeti. Osjećam se jadnom. Samom. Oduvijek sam znala da nešto nije u redu sa mnom. Da nešto *ne štima*. I onda, konačno odgovor. – Znate, gospođo, Vaša kći boluje od...

Zaklopila sam uši, nisam mogla, nisam se usudila čuti istinu koju sam jako dobro znala, samo ju sama sebi nisam htjela priznati. Osjećala sam se poraženom čuvši mamin plač. Čula sam kako joj Glas govori da je to nasljedna bolest. U tim trenutcima iščekivanja ponovno je došao on. Mačak visok dva metra s tijelom čovjeka. Zvala sam ga Gregor. Ne znam zašto, eto tako. Dolazio je često, no ne svakodnevno. Tjerao me da činim svakakve stvari. Bolne stvari, a ja bih ga slušala. – Bolesna si? – upitao me. – Da – odvratila sam mu. – Upravo luda, kako bi drugi rekli. – Žao mi je – rekao je Gregor. – Meni nije – slagala sam. Tko zna na što bi me opet natjerao kada bi uvidio moju slabost. Majka i ja pošle smo kući. Šutjeli smo. Svaka u svojim mislima, s teretom velikim kao planina. Priželjkivala sam poljubiti Smrt i pokloniti joj se. Predati joj se, ali nisam smjela. Zbog mame. Toliko luda ipak nisam.

16. listopada 2019. – srijeda

Škola. Mrzim školu. Pogotovo ovu svoju. Često mi se zna dogoditi da od količine glasova koje čujem u glavi jednostavno zaklopim oči i nestanem. Tresem se i ledim kada se to dešava. Mrzim biti u stalnoj panici i zamišljati kojekakve stvari. Najnovija vizija mi je ta da mi profesor Latinskog jezika želi nauditi. Morbidne scene mi same

dolaze pred oči. Ostaju mi u glavi, trajne i nedodirljive. Svoj strah ne mogu nikome opisati, ni približiti stanje svojeg uma. Doduše, imam najbolju prijateljicu Anu. Znam da uvijek mogu računati na nju. Ona zna što nije u redu sa mnom. Zapravo, svi znaju. Po tome sam glavna i prepoznatljiva. – Evo je ide, Šiz, Šiz! – dovikuju. Na dobacivanja šutim, nemam snage. Kasnije nakon što sve prepričam Gregoru tješi me kako sam iznad njih i da su oni samo budale koje nisu dobile dovoljno očinske ljubavi. Nasmiješim se na to. Noćima teško spavam. Zapravo, ne spavam. U snenom stanju shvatim kako stolac u svari nije stolac već utvara koja me pokušava ubiti. Shvatim kako zvuk perilice rublja nije perilica već provalnik. Derem se, lutam. I tako mi prolazi noć.

19. listopada 2019. – subota

Nisam od onih koji vjeruju u Boga i niječu njegovo postojanje. Smatram se agnostikom. Baš sad slušam susjedu Maru kako se dere govoreći: Ima Boga! – i razmišljam o tome koliko je licemjerna. S jedne strane vjeruje u Boga, a s druge strane govori kako je moja majka kriva za moju bolest. Licemjerno. Dok Gregor – on se smatra Bogom. Mojim Bogom jer ima vlast nada mnom, a ja mu se ne mogu oduprijeti. Imam ožiljke po cijelom tijelu zbog njegovih naredbi da se povređujem, da ne vrijedim. Kada bi samo shvatio što mi čini.

15. studenog 2019. – petak

Gledam na sat i pjevam u ritmu tik-tak. Tika-tak. Tika-tak. Shvaćam kako u stvari svako živo biće polako, no sigurno trune, pretvara se u ništavilo. Koliko je svake sekunde sve bliže smrti. To me dosta muči. Ne smrt, već vrijeme. Kako je moguće da će u jednom trenu cijeli svijet nestati, da više neće biti ničega. Cijelo beskrajno, bezvremensko prostranstvo ničega. Pitam se, zašto svako živo biće nema izbora prije rođenja, želi li „postojati“ ili ne jer samim tim postaje

ništa. Pretvara se u ništa, a ja ne želim biti nitko. To me jako muči. Tjera me na povraćanje. Pritišćem dlanove. Stalno to radim pa već imam urezane ožiljke noktiju na njima. Na neki način tako izbacujem bijes. Gregoru se to ne sviđa. Ne voli kada to radim jer misli da me to boli. Stvarno...

17. siječnja 2020. – petak

Danas sam imala napad panike. Ponovno. Imam osjećaj da sam sve slabija i da svakim danom sve teže i teže živim. Kopnim, venem.

U bolnici. Mislim da je ovo moj kraj.

(...)

Dani prolaze. Ne znam koji, ni koliko njih, nisam svjesna toga. Nemam pristup ničemu što bi moglo potaknuti moje turobne misli. Doktori su vrlo ljubazni i pažljivi od samog početka. Gregor mi je govorio kako me pokušavaju otrovati. Spočetka sam mu vjerovala i pokušavala pobjeći na svakakve načine. Još uvijek čujem glasove koji se deru i ukazuju mi na zlo, no polako se utišavaju.

Danas sam dobila dopuštenje za izlazak u bolnički park uz pratnju sestre. Legla sam na travu i umirila se. Osjetio se muk u zraku. Spokojna sam bila nakon dugo dugo vremena. Sviđao mi se taj osjećaj. Sestra mi je ubacila „bubu“ u uši kako će, uz takvo poboljšanje, uskoro biti puštena kući. Zaprepastila sam se zbog navale pitanja u mojoj glavi, čekaju li me тамо stare navike i stari bolovi ili je ovo sadašnje stanje trajno. Ne znam, ne znam što me čeka.

Dobila sam otpusno pismo. Rečeno mi je kako će moja bolest u vrijek biti prisutna, samo da sam se sad naučila nositi s njome. Gregor nije bio zadovoljan time pa me je odlučio napustiti na neko vrijeme.

14. travnja 2023. – petak

Nisam već jako dugo vodila dnevnik. Pisana riječ jača je od bilo kojeg lijeka, ako se mene pita. Gregor se još uvijek nije priviknuo na moj društveni život, da nisam asocijalna više, da više nisam neka individua nego „punovidua“ kako se on znao našaliti. Iza mene je pakao – prošla sam i čistilište da ga se riješim jednom zauvijek. Sada slijedi raj, konačno i – bez Gregora.

I DIM JE SUKLJAO KROZ DIMNJAK

Sunce se pokušavalo izboriti za život među slojevima guste magle, ali ona mu nije davala da diše. Zrak je bio toliko vlažan da si nakon deset metara hoda bio sav mokar u licu od kapi vode koje su ti se slijevale niz čelo. Bilo je kasno jutro, i bila je tišina. Prije nekih godinu dana još si mogao čuti cvrkut ptica, ali one su sada nekako prikladno utihnule (kao da su znale). Tišina je bila toliko oštra, ošamutila bi te jače od jutarnjega hladnoga zraka za koji se činilo da se nikada neće ponovno zagrijati. Nekako se naježiš od pomisli na to.

Samo jedna jedina stvar razbija tišinu: Čizme. Kilometrima su od bojišnice. Ostavljaju velike, duboke tragove na blatnjavom putu, i on ostavlja traga na njima. Točno možeš vidjeti gdje su prošle. Smeđe su, a nekoć su vjerojatno bile lijepе; sada se vide samo djelići nekoć sjajne, crne kože ispod nakupina blata. Mora da ih ganja neki demon jer teško da bi itko ušao u toliko blato bez dobrog razloga. Čizme se kreću brzo i odlučno, u ritmu. Žuri im se. Dobro znaju kamo idu jer inače ne bi toliko jurile. Koraci se čuju sve jače i jače. Makadam! Inače ga toliko prezirem, a sada mi je drag. Čizme su se još više požurile. Sada tek vidim da imaju i Noge, a na njima debele, sive hlače, ali ni njih blato nije zaobišlo. Još jedan kat iznad stari je kaput. Ne mogu odrediti točno kakve je boje bio, nekada prije, prije ovoga blata. Podosta je prljav; možda neka izblijedjela crna? S ramena kaputa vide se kuće: drvene su, nekoliko ih je. Poneka ciglena ili neki hibrid pa ima pola cigle, a pola drveta. Dim živčano izlazi iz dimnjaka. Nema betona u tom siromašnom selu na koje je i bog zaboravio. Još jedan kat više stoje glava i nekakva kapa tamnije boje, mislim da je maslinasta i sva je rascufana, ali magla mi i dalje skriva pogled. S vremenom na vrijeme vidim Ruke, ocrtavaju se kroz maglu

kao priviđenje, čini mi se da lebde zrakom, iako je to vjerojatno optička varka. Na vidiku nema ljudi, ali netko mora biti kod kuće, inače ne bi bilo dima. Čizme su još više ubrzale. Tko je ta kreacija koja tako drsko sijeće maglu? Čiji li si ti sin? Mislim da sam video neko dijete tamo u selu. Protrčalo je kao sjenka; valjda ide javiti majci što je vidjelo. Nakon vijesti ovoga maloga glasnika, ljudi su počeli izlaziti i zuriti. Magla im skriva nepoznato lice (a dim još živčani je suklja kroz dimnjak). S vremenom na vrijeme vide traku koja izbjega iz magle (možda je neki orden!). Mislim da dolazi radosna vijest. *Selo, zasviraj!* Mislim da se netko vraća (ognjištu svome)! *Selo, zasviraj!* *Ovaj se sin vraća kući!* Čizme su napokon stupile u selo. Čizme su gledale u točno određenu kuću. Tamo je, da, mala, drvena i neugledna. Čizme nisu marile za ljude koji su izašli na dvorišta čeznući čuti dobru vijest. Mislim da su izašle glave svake kuće na ulici, osim te jedne. Metar smo od odredišta. Stali smo i malo obrisali Čizme o travu: želimo biti pristojni koliko je god to moguće. Znate, kada poštujete nečiji prostor, onda izujete obuću. Nakon sekundu ili dvije, Ruke nestaju u magli, a sljedeći trenutak vidim da desno od sebe odlažu prljave Čizme. Ostaju na pragu, a silueta je zakoračila na kućni prag. Usta su izdahnula nakon tko zna koliko, a kraj njih je prošao gusti, bijeli dim. Šaka se približila vratima. Skupila je snage i pokucala tri-četiri puta: *bam, bam, bam...* Mislim da se netko vraća (ognjištu svome)! Iz unutrašnjosti kuće čuo se zvuk micanja stare rajngle sa šporeta. Jedna Čizma izgubi ravnotežu i pade.

E-v-o! više stari ženski glas, a dvosložna se riječ prelama na tri sloga. Negdje u njemu čuješ, pa i osjećaš, mladost koju je ostavio u skrovistiima. I dobrotu, dobrotu koju magla nije uspjela sakriti. Prošla je minuta. Ruke su se ponovno pojavile i popravile Čizme odložene kraj siluete, a onda su se zajedno zagledale u kvaku. Napokon se pomakla, a vrata su se polako otvorila. Cijela je silueta gledala staricu u oči. Visoka nekih metar i pol, sijede kose podosta kratke i svezane u neku ne toliko vješto napravljenu pundu; koža naborana, oštećena

bolešću i vremenom; debela stakla naočala ispred para zeleno-smeđih očiju.

– Što li je to na našem ramenu? – pitale su se Noge koje su tek sada pogledale čovjeka kojega su nosile, ali Čizme su znale. Neka traka? Ne, nije traka, torba je! Jedna Ruka nevješto se spustila u nju, drhteći, a usta su prisilno, gorko, tiho oblikovale riječ *pošta*. Jedna Čizma ponovno je pala, a ubrzo za njom i druga, pod teretom blata (rekao bi netko tko ne zna). Jedna se suza na tu riječ krenula slijevati niz one predivne, zeleno-smeđe oči. Osjećam bol, bol toliko jaku, svjetsku. Iz torbe izlazi pismo i Ruka ga pruža. Sve je jasno, ne mora ga ni otvarati. Prolila se još jedna suza, pa još jedna... Nije bilo nikakvih drugih kretnji, osim suza koje su se slijevale niz već (tko zna kada i zašto) ugažen put po licu, a onda su statičnost prekinule Ruke. Ruke su skupile snage i raširile se pa pale u duboki zagrljaj oko starice. Toplina samo jednoga zagrljaja, i napokon vidim jasnije. Pomislio sam: *Povijest pamti velike ljude: izumitelje, pisce, generale, ponekoga vojnika, ali rat, rat bi trebao pamtitи male.*

Dim je mirno sukljao kroz dimnjak, suze su se slijevale po onom izbljedjelom, crnom kaputu, kapale su po Čizmama, i više nije bilo bitno blato.

Selo, zasviraj! Ovaj se sin nikada neće vratiti kući!

TONKA PAVIĆ

SREĆA NA ŽLICU

Bilo je to u vrijeme onoga staroga Splita o kakvome moj otac zna pričati – onoga za koji kaže da više ne postoji. U takvome je Splitu živjela Matija. U Splitu u kojem je Hajduk pobjedivao sve redom i gdje se picigin na Bačvicama igrao od jutra do mraka, a kad bi na Pazaru koga sreo, taj bi lijepo pozdravio, zaustavio se, proćakulao s tobom i pitao što se kuva za ručak. Matija je voljela taj Split, i svoje sinove koji igraju balun na cesti; muža koji vari u splitskome škveru i ljude što kuvaju manistru usuvo srijedom. Voljela je i robnu kuću u kojoj je iza pulta preslagivala bijele mudante i potkošulje; voljela je svoje kolegice i kupce, čak joj je i šef bio mio. Samo jednu stvar u tadašnjem Splitu Matija nije voljela – heroin.

Nije razumjela zašto bi se itko drogirao ako umjesto toga može pojist dobar brudet ili izač vanka s prijateljima. Nije joj bilo ništa mrskije nego, kad bi se vraćala navečer kući s posla, prolaziti Getom i Peristilom pokraj silne obamrle mladeži. Nije ih Matija sažaljevala, nije se za njih molila. Gadili su joj se i kraj njih bi prolazila pognute glave da im ni slučajno pogled ne uputi. Žalila je njihove majke – one koje ih čekaju s već ohlađenom juhom na stolu. Matiju je zato posebno naljutilo kad su se takvi likovi počeli smucati po robnoj kući u kojoj je radila i krasti s kuhinjskog odjela srebrninu. Malo-pomalo nestajale su žlice, noževi i peruni... I nisu na tome stali. Borile su se s lopovima sve Matijine kolegice, i one koje su prodavale naušnice i one koje su prodavale tećice. Kolegica Anita u borbi je za srebrnu žlicu razrezala ruku, a Mirjana je stalno nervozno cupkala. Shvatila je Matija da silom ne ide.

Kišnoga subotnjeg popodneva u robnu je kuću uletio mladić. Čupave kose, neuredan i mršav, Matiji je odmah bio sumnjiv.

Pozorno ga je motrila dok je razgledavao odjel. Zazvonio je telefon, Matija se okrenula, a mladić je iste sekunde zgrabio par mudanata (nema veze što su ženske). Krenuo je brzo prema izlazu, ali prije nego što je Matija stigla reagirati, srušio se na pod. U robnoj je kući nastala graja. Svi su se sjatili oko raščupanoga momka vrzmajući se uokolo kao izgladnjeli čagljevi u splitskom zoološkom vrtu, ali na pristojnoj razdaljini, jer tko će dirat' momka koji se predozirao. Matija se hrabro probila kroz gužvu, naslonila momkovu glavu na svoja koljena, naredila da se odmah pozove hitna. I mladić se probudio.

– Sinko moj, šta ti to treba – pitala ga je, majčinski, Matija.

Ispričao joj je da ne želi krasti, ali nema izbora, ovisan je i potreban mu je novac za drogu. Lijepu mu je bukvicu Matija održala te mu obećala da neće zvati policiju, ali da ga više ne smije uloviti kako se mota oko njezina pulta! Nakon toga mladića je odvezla hitna. U pondjeljak se opet vratio, ali njezin je odjel zaobišao. Poslije je dolazio još takvih momaka, s podočnjacima i mršavim, kao da nemaju nikoga da im što dobro skuva. Matija bi sa svakim probala fino, držeći bukvicu za bukvicom, dajući im po deset dinara ili neki sendvič, nadajući se da će ga pojesti. Bili su to inteligentni dečki, čitali su Bukowskog, ali nisu imali zanimanje, novca ni, činilo se, perspektive. Matija je u njima počela nazirati nešto ljudskosti za koju nije mislila da je imaju. Nju nisu dirali, sebe i veš je osigurala, no ipak se počela moliti za narkomane. Molila se za one iz robne kuće, ali i za one s Peristila. Molila se da se skinu s droga i da odu majci na podgrijanu juhu. Kasnije je saznala da mladića koji se onesvijestio zovu Pere. Viđala ga je po centru, uvijek bi joj se malko nasmiješio i mahnuo pa brzo utekao. U Matiji je on izazivao najveću tugu i često bi se za njega u crkvi prekrižila. Jednoga dana Pere je nestao. Nije ga viđala po gradu ni u robnoj kući, ostali momci nisu znali gdje je; nije mu bilo traga. (...) Vrijeme nije stalo, godine su se nizale. Sinovi su balun zamijenili uredom, muž je škver zamijenio

mirovinom. Hajduk je često gubio, ljudi su postali sebičniji, hladniji. Robnu kuću zamijenio je Joker, a Matija, odavno umirovljenica, umjesto na veliki Pazar sad je išla na onaj mali kvartovski. Jedino se picigin i dalje igrao. Matiji je stari Split nedostajao – nedostajali su joj ljudi. U to se vrijeme često znala sjetiti kradljivaca iz robne kuće koji su joj priraslri srcu. Pitala se gdje su sada, kakvi su. Najviše se pitala gdje je nesretni Pero...

Bilo je zaista vruće toga ljeta kad je Matija odlučila iznad stola u blagovaonici postaviti klimu. Čovjek koji joj se pojavio na vratima bio je visok i mršav, počešljane kose, u radničkom odijelu. Imao je nešto Matiji poznato u očima, ali nije mogla razaznati što i otkud. Vješto je namještalo stroj te joj je pričao o godinama koje je proveo u Italiji i koliko mu je nedostajao Split, iako vidi da se promijenio. Kad je završio s poslom, Matija je krenula vaditi novčanice, ali on ih je uporno odbijao.

– Pa daj barem ostani na ručku onda!

– Rado, ali mater me čeka sa skuvanom juhom, bolje mi je da dođem prije nego što se oladi!

NINA MATANOVIĆ

LAŽNJAK I TRENUTAK ISTINE

Šuška se o povlačenju strogih mjera. Što će biti sa školom? Kafići? Hvataju me žmarci. Svaka se vlas kose još više *ufrkala*. Pogledom prelijecem preko posuđa i točno mogu razaznati kada su se jeli makaroni sa sirom, kada krem juha od gljiva (iz vrećice, tri minute), a kada kajgana. Mama je udaljena otprilike 66 kilometara, ali njezin radar *svejetaptop* perfektno radi i na većim udaljenostima. Njezino me gundanje o važnosti uredno namještenih zavjesa i sortiranju ručnika navodi na pomisao da u njoj vidim tetu Violetu i „Jadrankine kućne čarolije“. Interijer me podsjeća na to da ipak nisam u televizijskom studiju. Prije mi sliči na onaj koji je Raskolnikova jednim dijelom doveo do ludila. Dostojevski, žao mi je! Ne mislite valjda da sa mnom nešto nije u redu zato što pronalazim komfor u takvom neredu. Iako se nekima tako čini, živjeti samostalno sa sedamnaest godina i nije tako bajno.

Tek što sam složila roj svojih misli na one šarene *post-it* papiriće, pojavlji se ožujak. Lažnjak! Da, pravi pravcati lažnjak, tako mu je ime! Ne treba vam Wikipedija (za kojom poseže njih 95% i prije nego prevrnete očima) da biste to shvatili. Mogu vam osobno potvrditi značenje imena ovog mjeseca jer sam tada ostala bez povratne autobusne karte i nakon dugo vremena bila „prisiljena“ ponovno živjeti sa svojom obitelji. *Lockdown* je pokucao na vrata, a moje je mjesto boravka taj lažnjak premjestio na neki strani planet. Uzalud sam ga uvjeravala da ja nisam Mali Princ. Nije pomoglo. Valjalo se naviknuti na drukčiji obiteljski život. Naglo je porasla svijest o obiteljskoj pedantnosti. U kuću se ne može ući samo tako. Sve se sumanuto čisti alkoholom i drugim iritirajućim sredstvima. Tata se bavi tosterom i slaže sendviče od više vrsta kruha, isprobava neke salame i šunke, a o majonezi da

ne govorim. Divi se sam sebi. Majka samo kipi i zgraža se nad idejom o spremanju kave u *Starbucksu*. Puno je šalica kave prošlo kroz njene ruke, a kaže da je moja najgora. Prekrižila sam tu profesiju s liste iako stvarno volim tu crnu supstancu. Upravo si kuham jedan cappuccino. Brat nas vraća u idilu svojim detaljno razrađenim planom konzumacije blagdanskih darova. Nema veze što je Božić za sedam mjeseci. Idila je trajala kratko. Majka šizi jer se pas briše o svjetlosivi tepih koji je tek stigao s čišćenja. Primjećujem na jedno desetak mjesto i manje snopove dlaka, koji se kotrljavaju kao u preriji. Slutim teksaški masakr kao nagradu za moju razinu pedantnosti. Bolje da ispijem barem jedan gutlaj dok Oko Sokolovo nije uočilo moje propuste. Grlo mi se skupi od kiseline, a lice mi trenutno poprimi izraz između šoka i zgražanja. Ocat je ostao u kuhalu kako bi suzbio kamenac. Divno! Utjehu potražim u trbušnjacima, ali što sam ja više pojačavala trening, to je jače mirisalo prženo, masno, slasno. Ni *l* od *lite*, ni *f* od *fit*. Gledam u TV i tješim se da ni svećeniku nije bolje u polupraznoj crkvi. Snimatelj ga kadrira kao da lovi hoće li u propovijedi pogriješiti. Sunce, sunčano i sjajno, ruga mi se kroz lepršave nabore zavjesa. Pokušavam čitati. Sad mi i Finch dijeli savjete kako preživjeti u životu pijesku. Tonem u rječi na 202. stranici: Ako se nađeš u životu pijesku, odbaci sve od sebe. Ako si opterećen nekim teškim teretom, živi pijesak brže će te povući na dno.

Ne, ovo neću uzeti zdravo za gotovo. Nisam jedina koja ponekad tone u prazno i koja se svim silama trudi iščupati. Tijelom navire žudnja za preživljavanjem. Ta, čovjek sam! Hvatom dašak jutarnje svježine i pogledom pratim dostavno vozilo kako klizi ulicom, a stara šljiva koju nitko ne šljivi i dalje raste kao luda. Vrijeme prolazi i dolazi proljeće. Lažnjak je i u travnju ostavio svoje tragove. Istina, trava je zazelenjela, ali dimnjaci su još obavijeni dimom. Naš je zazidan jer je tata odlučio da je bolje napraviti rupu u dnevnoj sobi. I gle, jedno nas je jutro baš u toj rupi dočekao gost. Između četiri zida toga nazovi dimnjaka zaglavio je mali iznemogli vrabac. Ukipili smo se i na sigurnoj udaljenosti čekali što će se dogoditi. Vrabac ne

izlazi. Ne miče se. Već čujem kako hitna dolazi da ga spasi. Tata užima stvar u svoje ruke. Donosi usisivač kako bi ga potaknuo da se pomakne. Mi ne dišemo. Pas je odmah pobjegao. Perje se razletjelo po sobi, a vrabac je kao metak izletio van. Istom su raketnom brzinom prošla i moja tri mjeseca uvrnutog, toplog i dosad nezabilježenog obiteljskog života.

Preslagujem trenutke u velike i male kutije, čak me podsjećaju na ruske babuške. Autobus polazi ujutro. Odlazim s tosterom bez poklopca jer je netko preklopio predebeo sendvič. U ruci mi knjiga. Moj je junak počinio samoubojstvo. Odbijam takav kraj. Nikada ne znaš koliko je neki trenutak dragocjen dok ne postane uspomena. Spoznajem to dok putujem natrag prema svom samostalnom i slobodnom životu s uspomenom na tri najčudnija, ali i najljepša mjeseca provedena sa svojom obitelji.

HAMLET U/NA DALJINU

Lajkat' il ne lajkat' – to je pitanje.
Je l' primjerenije u *feedu* trpjeti
bodljikave komentare silovitih *hejtera*
il' pograbiti ikonicu spasa?
Upotrijebit' je protiv svih
oduprijet' im se i poništiti' ih?
– Izbrisat' – odjaviti' račun – ništa više.
Dokončamo li u finalnoj objavi
bol palca i tisuća emotikona
koje profil baštini, tad je kraj.
što *influenserskim* ga kodom ipak treba ne željet'.
Izbrisat' – odjaviti' – odjaviti'!
I možda *fotošopirati* kraj... da, to je smetnja.
Jer efekti, što nas u virtualnoj smrti mogu snaći,
kad stresemo s profilne pratitelje te lažne,
Oklijevaocima nas čine. Iz tog obzira
taj *account* virtualni tako dugo traje.
Jer tko bi podnio i *dislike*, i prezir svijeta,
I nepravdu robnih marki, od bahatog *taga*,
prezrenju ljubav, odlaganje slika,
na vezi neprisutnosti, i grube riječi
što krotko ih bez zasluge od pratitelja prima?
Kad mogao bih barem svima *log offom* presudit' – mir pronać'.
Možda bih maskicu nosio lakše,
od dezinficijensa stenjući' pod zabranom zagrljaja?
Da strah od nepoznatoga nekoga
što vreba iza korone,

u karanteni neotkrivenoj
iz koje se
nijedan zdrav neće vratit' – ne koči izlaske, otvaranja!
I čini da je zdravije podnositi
sadašnje mjere no srljati u dvotjedne nepoznate.
Distanca nas kukavicama rađa,
i tako prirođena boja glasa
pod barijerom maske se mijenja;
A sastanci od važnosti i značenja
oprezni u strahu čine *zoom-zoom*
i gube vrijednost iskrenoga.
Sad stavi se na *mute*,
daleka Ofelijo!
Idi u samostan!

ALL THAT JAZZ

Cjeloživotno maštanje i dugogodišnja štednja smjestili su me u zimsko putovanje željeznicom po Europi. Dugo nije bilo snijega u mjestu zavičaju, a ja sam maštao bar jednom osjetiti praznike onakvima kakve sam mogao vidjeti samo u hollywoodskim klasicima. Tako zavaljen u zeleno sjedalo restoranskog vagona uživao sam u pogledu koji mi je iscrtavalo prozorsko okno. Sva moja čula uživala su u blagodatima tog trenutka: snijegom prekriven austrijski krajolik, prigušeno toplo svjetlo kristalne lampe pored prozora, miris toplog čaja s aromom cimeta te zveckanje porculanske šalice koju zadovoljno spuštam na mahagonij stol visokog sjaja. Estetiku tog trenutka upotpunili su zvuci *jazza*. Ugodno iznenaden osvrnuh se kako bih bolje video četvoricu starih vukova na malenome improviziranom podiju.

– Momak, sam si ovdje? – čujem hrapavi glas dok mi se na lijevo rame nježno oslanjala koščata ruka. Pogledao sam iznad sebe i ugledao saksofonista iz onog kvarteta.

– Da, sam sam – odgovorim i uspravim se iz zavaljenog položaja.

– Vidim kako sjediš ovdje već neko vrijeme, jesli li možda video plavooku crnku kako ulazi u vagon? Nisi je mogao ne vidjeti, to je nešto najljepše što je ljudsko oko ikad vidjelo. Obično nosi maleni šeširić od baršuna u boji burgundca, jesli li je video? – direktno mi je dao do znanja razloge svojeg obraćanja.

– Nažalost, gospodine, nisam – odgovorim iako mi se kroz glavu vukla misao tko još nosi damske šeširiće. Saksofonist sjedne preko puta i nastavi: Ja sam Joe. Imao sam dogovor s mladom damom u 19 sati, ovdje u ovom restoranskom vagonu. Promrmlja još nešto nerazgovijetno i uzdahne.

– Ja sam Toni! – predstavim se i nastavim razgovor kako bih prekinuo šutnju. Taj visok mršavi starac preko puta bio je jedan od onih kojemu zavidite na svakoj bori i sijedoj vlasni u kojima iščitavate bogatstvo življjenja. Taj starac učinio je moje putovanje ispunjenim već ovdje, ovdje u ovom vagonu. Pravi *jazz* glazbenik, pomislih u sebi. S toliko stila nosio je bijelo izglađeno odijelo, ukrašeno vatrenocrvenom ružom na reveru. – Vi zaista odlično svirate saksofon. Divim se takvoj vještini.

– O, zaista? Tako mlad, a slušaš *jazz*. Ja sam kasno otkrio *jazz*, ali sam zato imao sreću svirati s velikim Louisom Armstrongom. Uvijek je govorio kako je pred mladim Peterom velika karijera!

– Peter? Zar nije rekao da se zove Joe? – pomislim u sebi i osjetim nevjericu prema novom poznaniku. – Svirali ste s Louisom Armstrongom! Gdje? – upitah pomalo ironično.

– U londonskoj četvrti Camden Town, u starome *jazz* klubu. Klub je još uvijek tamo, ako putuješ u London i voliš *jazz*, moraš ga posjetiti.

– Da, putujem do Londona. Svakako ću otići tamo. – uljudno odgovorim iako mi obilazak *jazz* klubova nije bio na pameti. Savršen *jazz* slušao sam ovdje u ovome vagonu, a London nudi toliko toga što sam zacrtao obići u dva dana.

– Vrijeme je za svirku. Ako slučajno vidiš plavooku crnku, reci joj da pričeka Billa. – polagano ustane, došeta do podija, uzme saksofon, a cijelim vagonom lijeno se razvijao zvuk *Rapsodije u plavom*.

Već je bilo poprilično kasno, dami sa šeširićem ni traga, na oknu prozora jedva se nazirao idiličan zimski krajolik, a nježni zvukovi glazbe uljuljaše moje kapke te se lagano uputim prema vagonu za spavanje. Klimnuo sam glavom saksofonistu iako sam prepostavljao kako me neće ni primijetiti u glazbenom zanosu.

Sljedećeg jutra bližio se kraj mojeg putovanja željeznicom. Valjalo se razbuditi mirisom čaja i toplim doručkom. Već na ulazu ugledam

onaj fantastičan *jazz* kvartet koji se hihotao poput prijatelja koji su zajedno prošli sve najbolje i najgore što im je život servirao.

– Dobro jutro! – pozdravih iako sam u toj grupici veseljaka poznao samo saksofonista. Nije mi odzdravio, preletio je sivim zamagljenim pogledom preko mene. Nisam mu zamjerio, pripisah to neobičnosti genijalnih umjetnika.

Dani koji su slijedili pružali su mi toliko dugoočekivanih užitaka. I zaista, ostao bih ispunjen tim stanjem isplaniranog zadovoljstva da me sudbina nije sjela na krivu liniju *Undergrounda* i izbacila u londonsku četvrt Camden Town. Uskoro sam se našao točno ispod ogromne neonske reklame *jazz* kluba o kojemu je pričao. Crnokosa pjevačica razvlačila je ugodne zvukove po prostoru, a ja se smjestih u kut pored nekakvog zida s fotografijama. Preletim pogledom, prepoznajem *jazz* legende, na jednoj od njih Louis Armstrong grli mlađeg saksofonista čije mi se crte lica učiniše poznatim. Tek ovdje, u ovom klubu, saznao sam tko je zapravo čovjek s kojim sam podijelio nekoliko kratkih rečenica o *jazzu*. Stariji vlasnik ispričao mi je priču o saksofonistu, jednom od najboljih kojeg je *jazz* scena imala.

Plavooka crnka bila je njegova supruga. On bi joj svaku večer po završetku koncerta nježno stavio crveni baršunasti šeširić na glavu i krenuli bi kući. No teška bolest uzela mu je suprugu. Zastranio je od prevelike tuge, zaboravio tko je i gdje mu je dom.

– Vjerujem da je živ i negdje s velikom lakoćom prebire po tipkama saksofona. Možda nije zaboravio svoj talent, *jazz* ima terapijski učinak – utješio sam starog vlasnika, ustao i odšetao u noć. Poslije se sjetih kako nisam pitao za njegovo ime.

Kako mi je bilo na putovanju?

Onako kako sam maštao cijeli svoj život, osjećaj prisutnosti nekih minulih vremena, neplanirani susreti i *all that jazz*.

MAJA BREGOVIĆ

GETO

S desne sam strane promatrao široku crnu masu, more. Ovako u mraku bilo je sjedinjeno s noćnim nebom. Dijelila su ih sitna svjetla gradića s druge strane zaljeva, nanizana svjetla tunela, crni obris planina, a iznad njih prostrle su se zvijezde. Prije nekoliko sati na tamanom obzoru niknuli su milijuni tih sićušnih bijelih užarenih tijela. Kada ih dulje gledam, čini se da trepere, uzdišu. Kao da žmirkaju, smiju se, možda plaču. Činilo mi se da nikad prije nisam bio ovolio udaljen od njih, ovolio daleko od svemira.

Zauzeo sam sobicu na kraju hodnika, onu s bijelim zidovima. Upalio sam slabo svjetlo i bacio torbu na pod pored kreveta. Parket tiho zaškripi. Vrućina je teško podnošljiva iako je otvoren prozor, a vani je noć, puna šumova, ispunjena cvrćcima. Zagušljiv zrak preplavio me čim sam izašao iz auta i koža mi se ubrzo orosila te postala ljepljiva. Sobica nema klimu. Pogled kroz prozor zaklonila mi je krošnja stabla koje je, čini se, bilo posađeno u međuvremenu, inače bih sada na mjesecini vidio šikaru i visoku sprženu travu. Opet promatram sobicu. Lijevo krilo ormara još uvijek lagano visi, mrežica protiv komaraca na prozorskom oknu još je puna rupa, krevet prekriven onom istom izbjeljenom cvjetastom plahtom. Skidam se, zatim se zadovoljno ispružim na krevetu.

Probudio me pritisak u donjem dijelu trbuha. Pomokrio sam se vani u grm. Ubrazao sam zrelu smokvu. Peku me stopala od vrućeg betona i sitni kamenčići bodu me u petu. Nokti mi svijetle nasuprot preplanuloj koži, dlačice su sasvim pobijelile. S istoka mi ranojutarnje sunce prži gola leđa pa odlazim u hladovit dio vrta gdje je zrak još svjež i zakriven borovima i smokvama te miriše po smoli, soli i suhoj zemlji, po čistoći. Takvoj čistoći da me pri dubokom udahu

bole prsa, a koža mi se ježi dok mi tijelo prožima ugoda. Cvrčci su neumorni, kao da zrak pripada samo njima. Dodirujem izbradanu koru primorskog bora, trgam njene nepravilne crvene ljsuske. Temperatura polako raste. Pljusak će pasti tek predvečer, a do tada ču se taliti na ljetnoj sparini. Čudno je kako čovjek može osjetiti, intenzivno i toliko toga istovremeno, i unatoč tome preživjeti.

Volim hrskav zvuk šljunka kad gazim po njemu. Volim tanak sloj crvenice koji mi se zadrži na cipelama tjednima nakon što se vratim kući i uvijek mi se čini da tada još mogu namirisati borovinu. Bio sam se vratio u stan po majicu i tenisice i počeo se spuštati kamenitom stazom prema obali, usput sam kotrljao popadane češere. Mogao bih se svući dogola i ovdje se valjati po vreloj crvenoj prašini, pomislio sam, jer znam da nitko ne bi naišao. Rijetki posjećuju ovaj zabačeni zaselak. To mi se u tom trenutku učimilo kao najljepša ideja na svijetu. Nasmijao sam se vlastitoj misli. More se u dubini još uvijek crnilo, ali istovremeno se sjajilo bijelom glatkoćom, poput zrcala, krute površine koja na sebi odražava plavo gorje preko zaljeva. I toplo je. Umočio sam šaku u slanu vodu, zatim cijelo tijelo. Plivanje je najsličnije letenju jer smo slobodni, u dodiru samo s jednim elementom. Promatram jednog galeba u zraku.

Nebo se miče. Fascinantan je i gotovo nastran način na koji se teški olujni oblaci približavaju, izobličavaju djełovanjem oštrog, suhog, tako ugodnog vjetra, bezobzirno klize nebom i mijenjaju nepravilne oblike. Kapi su sive i krupne i glasne, lupaju po krovu, nošene vjetrom udaraju i prozore. Pod balkona još je topao i grijе mi stražnjicu. Nečujni bljeskovi spajaju nebo s brežuljcima, paraju zrak. Kad vidim munju, uvijek pomislim na tanjur koji se razbijja po sredini. Prasak se čuje nekoliko trenutaka kasnije. Kad je vjetar postao nepodnošljiv, sklonio sam se u svoju sobicu.

I rashlađeni zrak i more sljedećeg su jutra odisali tišinom. Probudio sam se prije sedam. Prošle večeri zaboravio sam spustiti rolete, a nebo se na istoku žarko crvenilo i snop svjetlosti kroz lišće drveta

zabijao mi se u lice. Tisuće srebrnastih zrnaca fine prašine kružile su sobicom, razabirao sam svaku pojedinu česticu okruženu zrakastom toplinom. Naposljetku sam osjetio nekakvu mlačnu, gnjecavu tugu. I zrak je bio tužan, i lagan, i mekan poput jastuka na kojem ležim, zidovi su bili bijeli kao zrcalo, a parket je mirisao po borovima i vrućem kamenju.

Gruba stijena na kojoj sjedim urezuje mi se u meso. Kad sam ustajao, izgrebala mi je koljeno, a voda se malo zacrvnila. Krv je tekla iz triju okomitih linija. S ljepljivim koljenom i šakom punom sitnih šarenih školjaka vratio sam se u stan i spremio ih pažljivo i zadovoljno u praznu posudicu kreme za lice. Krhke i sive i ružičaste, školjkice jedva da su veće od pjeska, a pjesak je bio kao kaleidoskop, čitav jedan daleki raznobojni ekosustav, jednako brojan i stran kao sol u moru i zvijezde na nebnu, na mom zanesenom dlanu.

Bura se vratila poslijepodne, kad je sunce već bilo na zalasku. Godio mi je zapjenjeni i hladni dodir grimiznih valova kada sam zaranjao ispod njih. More me udahnulo, bio sam okružen i opijen njegovim uzdasima i nevidljivim šumom, a površina mu je ovdje zlatna, zagrlnjena suncem. Pokušavam zamisliti što se nalazi na dnu. Školjke, mulj, alge, mlječnoplavi zamagljeni bezdan. Žari me moje razderano koljeno. Kad bih sada umro, zapitao sam se, gdje bi se nasukalo moje tijelo? Bi li ga more uzelo, grizlo ga solju kao što mi sada grize ranu, kao prastare drvene brodske olupine? Oštro sam udahnuo i pustio more da me opet proguta.

STJEPAN BILIĆ

PETAR NA OBALI SEINE ILI PIERRE NA OBALI SAVE

Ponedjeljkom ujutro Grad Svjetla budi se kasnije nego inače i to je jedino doba tjedna kada *chefovi* i njihovi pomoćnici spavaju nešto duže. Ponedjeljkom ujutro, uz škriputavo kotrljanje drvenih kotača, i povrće kasnije stiže na tržnice Pariza. Šareno, jedro, mirisno, pucketavo, slatkasto proljetno povrće. Velika je povlastica za *chefs* kuhati u Parizu jer povrće na pariškim tržnicama uvijek miriše na sunce i proljeće. Ponedjeljkom ujutro kasnije se otvaraju i male mesnice na rubu tržnice, male kućice u nizu. A tek mali kiosci i štandovi ukrašeni crveno-bijelim stolnjacima i zastorčićima, skrovita mjesta sa stotinama vrsta sireva, bijelih, žutih, plavih, zelenih, crvenih, točkastih, kremastih ili tvrdih, slatkih ili oporih. Ponedjeljkom ujutro i Pierre kasnije ustaje, skuha kavu, dolije u keramičku šalicu punomasno mljeko, odreže komad *bagueta* i po njemu nepravilno razmaže mlaki žuti maslac koji miriše na sijeno.

Tog jutra, pariške 2019. godine, Pierre nije planirao poći na tržnicu. Tog jutra započeo je prvi dan godišnjeg odmora koji je planirao i kojem se veselio godinama. Godinama koje je proveo učeći, radeći, od umora i mirisa kuhinje uspavan i snen. Godinama u kojima je napredovao od malenog nevidljivog i nečujnog šegrta koji guli krumpir, reže luk, čisti ribu i pere kuhinju do vodećeg kuhara restorana s dvije Michelinove zvjezdice. Godinama se veselio godišnjem odmoru i odlasku kući, u svoj grad, u Zagreb. Tog jutra Pierre se zavalio u stolicu na malenom balkonu između dva krova susjednih zgrada, gledao na horizont na kojem su krovovi bili sitni i bljeskavi od jutra, krckao je u ustima koricu kruha pomiješanu s kavom i maslacem i počeo se prisjećati. Više nije čuo vrevu grada, ptice ni

dernjavu klinaca u parku. Čuo je samo svoje misli i sjećanja, sjećanja na Zagreb i Savu, svoj grad i svoju rijeku, tu davnu 1998. godinu.

Te zagrebačke 1998. godine Petar je bio žilav dječarac čupave kose, pjegav, tih, nesklon novim društvima. Pohađao je sedmi razred osnovne škole. Bio je iznimno darovit, znatiteljan i marljiv učenik. Volio je subotom poslijepodne šetati Novim Zagrebom, šutati sitne kamenčice, pružati korake savskim nasipom i jezdit biciklom kud ga kotači odnesu. Išao je na natjecanja iz matematike jer se za njih nije trebao pripremati. Unatoč odličnim ocjenama, nije našao predmet koji bi ga oduševio. Bilo je stvari izvan škole koje su ga oduševljavale. Nakon Domovinskog rata u Zagrebu su se počele otvarati prve trgovine sa začinima, dodatcima za kuhanje i kuhinjskim priborom. Čak je i njegova mama, potaknuta ovim novostima, proširila svoje kulinarsko umijeće izvan standardne sarme, punjenih paprika, sataraša, piceka s mlincima i krpica sa zeljem. Petar je osjećao poseban nemir, želju za stvaranjem, zaigranost i veselje prilikom boravka u tim novim trgovinama. Otvarao je staklenke s novim začinima, udisao mirise i osjećao okuse neke buduće hrane u ustima. Te zagrebačke 1998. godine Petar je pobijedio na državnom natjecanju iz matematike. Mama, profesorica u školi, pedagoginja piskutavog glasa i ponosni tata – svi su bili oduševljeni. Petar je bio sretan. Kad je saznao da nagrada za ovu pobjedu uključuje mjesec dana boravka u međunarodnoj školi matematike u Parizu – i Petar je bio oduševljen. Nikada prije nije bio u inozemstvu osim s roditeljima na jedan dan do Mađarske ili Austrije zbog namirnica koje još nisu bile na policama u Hrvatskoj. Nikada prije nije letio ni avionom. Njegovo oduševljenje bilo je veće od Pariza i aviona. Njega je veselio posjet gradu najboljih kuhara i restorana, želio je udahnuti zrak blizu kuhinje, čuti zveket pribora za jelo na uličnim stolovima, proviriti kroz prozore restorana za vrijeme večere, želio je biti dijelom toga.

I tako je Petar tog ljeta 1998. sletio u podne na aerodrom, sjeo na planu vlak, a potom na stanici iz utrobe grada pokretnim stepenicama

izašao na površinu, na cestu, na obalu Seine, u šarenilo i metež prema za vrijeme ručka. Neki drugi posjetitelj bi možda video obriše katedrale Notre Dame ili neku trgovinu, ali on je video ono što je osjetio, užurbanost pripreme hrane, ljudi za stolovima, tamno vino u čašama i brižno oslikanu hranu u tanjurima, video je ulične menije skladane kao pjesme. I tada je znao, te 1998. godine kada je zbog vještine baratanja brojkama dobio na dar mjesec dana u Parizu, da će ovo biti njegov grad.

Od tada su prošle godine rada i učenja, stvaranja, padanja i podizanja. Kuhanje ga je naučilo strpljivosti, predanosti, timskom radu, ali i vjeri u vlastitu viziju. Zbog posla je i ime promijenio u Pierre. Stopio se i imenom s ovim gradom.

Tog jutra, pariške 2019. godine, Pierre nije planirao poći na tržnicu. Veselio se godišnjem odmoru. Godišnjem odmoru doma, u Zagrebu. Sjedio je, polako disao, kave više nije bilo u šalici, a od kruha su na tanjuriću ostale samo mrvice. Razmišljao je – što znači ići na godišnji doma. Tko je on, Pierre s obale Seine ili Petar s obale Save? I nije našao odgovor na to pitanje. Trčaranja i sanjarenja po Novom Zagrebu odvela su ga u Pariz, a u Parizu je našao jedan san.

A čovjek može imati više gradova i više snova. A možda i više imena. Možda je on sve, i Pierre s obale Seine i Petar s obale Save, i Pierre s obale Save i Petar s obale Seine.

Sve je to dobro. Važno da na svim obalama dobro kuha. Jer kad stvara – on je na pravom mjestu.

PET MINUTA

– Sada savijte lakat preko leđa i uhvatite prste prstima druge ruke. Tako držite dvadeset sekundi.

On napravi kako mu je rečeno. Mišićno mu se tkivo napne i stegne. Zadovoljno uzdahne. Uskoro će veliki odmor. Razmišlja o maminim sendvičima.

Prije pedeset godina po prvi su puta iskorištene kazetne bombe. Za petnaest godina bit će zabranjene. Još deset minuta do odmora.

Sunce stoji visoko u zenitu, a ondje na zemljii pružaju se tople vrpce svjetla. Guste svibanske boje školskog igrališta bujaju oko njega.

Kazetna bomba je eksplozivno oružje koje se sastoji od nosača punog nekoliko manjih bombi koje se tijekom aktiviranja izbacuju iz kućišta. Najpoznatiji su zvončići. Međunarodno nepriznata srpska paradržava pod nazivom Republika Srpska Krajina posjeduje lanser koji se zove VBR Orkan. Njegovo je odstupanje od nominalnog cijela jedan kilometar. Kad se bomba baci, nemoguće je znati gdje će pasti. Još osam minuta.

Profesor Drago Bagić baci pogled na svoj ručni sat. Kaže da će sada zvoniti i da se mogu ići presvući.

Tri kata iznad njih dvije djevojke mole profesoricu da ih pusti malo ranije. Žele stići do knjižare nekoliko metara od škole da bi kupile zadaćnice.

Operacija Bljesak traje već dvadeset i osam sati. Još tri sata i bit će postavljen nadzor nad autocestom A3.

Podrum škole nije dovršen i ne može se koristiti kao sklonište.

Dok ulazi u svlačionicu, prijatelj ga gurne laktom i on posrne. Nasmiju se u vlažnoj prostoriji. Skine majicu mokru od znoja i rukama promrsi kosu. Tri kata iznad, djevojke stoje u hodniku, po red prozora, i gledaju kako vlak juri tračnicama u daljini. Profesor Bagić, koji će godinama kasnije postati ravnatelj II. gimnazije, ulazi u zbornicu.

Pilot Republike Srpske Krajine u avionu iznad Zagreba ispušta bombu. Bomba padne u dvorište.

Svijet se napne i rasprsne. Eksplozija zatrese zidove. Prozori se razbiju. Oblak prašine zasjeni sunčevu svjetlost.

Jedan dio zvončića trenutačno se aktivira, prskajući olovnim kuglama po prozorima i dvorištu. Drugi dio padne na tlo.

Neko vrijeme je tišina. On ne zna koliko je sati, ne zna gdje je, ne zna tko je. Prolomi se metež.

Njegovi prijatelji izjure iz svlačionice. Krene za njima.

Netko viče: Četnici!

Tri kata iznad dvije djevojke leže na hodniku. Kugle iz zvončića prošle su im kroz tkivo i zabile se u ramena. Za dvanaest godina svjedočit će u Haagu. Sada, pločice u hodniku su hladne.

Kad izađu u dvorište, na trenutak oslijepi od žarkog sunca. Profesori stoje na stepenicama i viču: U Sheraton! Brzo!

Djeca trče kroz dvorište. Odsjaj metala bljesne u Jakovljevu oku. Stane. Osjeća se kao da se utapa u udarcima svojeg srca. Znoj mu se slijeva niz vrat.

Na betonu leži metalna čahura nalik na bakteriofag, dužine oko deset centimetara. Krv mu napusti lice. Oko njih deseci i deseci djece.

Prijatelj ga zgrabi za zapešće. Pokaže mu na usnule zvončice. Zna da će, ako netko stane na njih, eksplodirati.

Nećka se. Prestrašen je i umoran, a vani je tako vruće. Pita se: Ako sad ne pomognem, tko će znati? I tko, tko me može osuđivati što nisam napravio nešto što se od mene ne očekuje?

Pred njim valovi djece prskaju po dvorištu. Na drugom kraju spazi još jednu čahuru. Kap glatkog metala na zrnatom betonu usred stotine ružičastih tijela koja dišu i misle i žive. Pomici: Ja ću te osuđivati. Mrzit ću te do kraja života.

Pogleda prijatelja i kimne.

Okrenu se i stanu probijati kroz struju učenika koja šiba van. U svlačionicama punim prašine koja se dignula nađu svoje torbe. Kopaju po njima tresućim rukama, izvuku bilježnice pa trče natrag van.

Nađu zvončiće. Otvaraju bilježnice i trgaju stranice. Biologija, fizika, matematika. Pojmovi koji su do prije petnaest minuta bili važni, a više ne znače ništa. Listove polažu uz metalne čahure da ih obilježe. Profesori im pomažu. Bijela boja papira bliješti na suncu kao slonovača.

Kad je gotovo, profesori ih šalju u Sheraton s ostalima. Rika gradskih sirena stane tuliti za uzbunu. Netko kaže da je bilo još bombi, da su pale na dječju bolnicu u Klaićevu. Da ima mrtvih.

Isprva ne može, ne želi vjerovati. Rat se odvija na bojišnicama, a ne u srednjim školama i bolnicama. A onda ga prelije neopisivo saznanje, osjećaj hladan poput sjevernih mora, i zna da je sve što kažu istina. Ovo nije rat s televizije. Da su ga pogodili zvončići i on je pao mrtav, bilo bi im drago.

U podrumu Sheratona mračno je i vlažno. Pogleda na sat na zidu. Dvadeset do jedanaest.

Odjednom mu sine.

Bomba je pala u dvorište pet minuta prije velikog odmora.

Pet minuta ranije i ubila bi sve dečke njegova razreda, zajedno s profesorom. Pet minuta kasnije i ubila bi cijelu školu.

Kažiprst i srednjak pritisne na kožu ispod desnog uha. Osjeti bubnjanje krvi o njegov znojni dlan. Pet minuta, toliko mu je dano.

Iznad svojih glava začuju motor aviona. Slijedi još eksplozija. Milijun noževa na lancima režu jedan drugog.

Odjekne eksplozija, pa još jedna.

Još jedna. Ovaj puta bliže.

Na radiju će reći da je to bio napad Republike Srpske Krajine, na čelu s Milanom Martićem, kao osveta za Operaciju Bljesak. Bacani su zvončići, bombe primarno namijenjene ranjavanju civila.

Oni drhte u podrumu ispod Sheratona nagurani ispod bijelog svjetla, sve četiri generacije škole. Pogleda oko sebe. Čuje njihovo nemirno disanje i preplašene glasove. Šesto krvavih srca što nastavlja kucati. Sav protrne od ljubavi.

PAD S LITICE

Ne mogu vjerovati da je odrastao! Nakon svega što mi je govorio, nakon svega što je ispričao. I to ne samo meni, nego i vama. Odrastao! Svi ga poznajete, a pamtite ga zbog osjećaja dok ste ga upoznavali kroz ona tri prepričana dana. Neke je od vas inspirirao, neke poprilično ižvcirao, a neke razočarao. Sama pripadam svim navedenim kategorijama, vjerojatno kao i mnogi od vas.

Vidite, moj buntovni brat Holden napravio je jedino što je obećao da nikad neće napraviti. Odrastao je. Znam, znam, već sam to rekla na početku. I da, ne zvuči kao veliki problem. Što bi drugo mlađić trebao nego odrasti, zar ne? To je logično i svjesna sam toga, ali Holden... On je drukčiji. On nije htio odrasti. Nije smio! On je lovac u žitu!

Bio je lovac u žitu...

Živimo sami, on i ja, već nekoliko godina. Vidite, naša se majka teško razboljela, a otac je poginuo u prometnoj nesreći. Mislim da ga je to promijenilo. Te večeri, kad smo primili poziv iz bolnice Lenox Hill, Holden i ja sjedili smo na kauču. Na radiju je svirala pjesma Mala Shirley Beans. Sjećam se kako smo nasmijani igrali damu. Mama je kuhala kakao kad je zazvonio telefon. Nekako sam ignorirala zvonjavu pokušavajući se koncentrirati na sljedeći potez jer Holden me opet pobjeđivao. Nisam odmah primijetila naglu tišinu koja je uslijedila maminim podizanjem slušalice. Razgovor je trajao kratko. Tišinu su zamijenili gotovo nečujni, odrezani odgovori. Spustila je slušalicu i tiho procijedila: Mrtav je.

Onim se prvim suzama pridružilo još mnogo njih uz teške i bolne jecaje. Holden je skočio s kauča ne bi li ju nekako utješio, a ja sam

kao ukopana samo promatrala, bez ijedne pomisli. Sad kad o svemu razmišljam, te je večeri naglo morao ostaviti svu nezrelost, neodgovornost i buntovnost kako bi preuzeo očevu ulogu.

Kroz iduće mjeseca mамиno se psihičko stanje samo pogoršava-
lo. Cijeli je događaj utjecao na nju lošije nego što smo očekiva-
li. Na kraju nismo imali izbora nego smjestiti ju u specijaliziranu
ustanovu. Bio je to zahtjevan i iscrpljujući proces tijekom kojeg je
Holden završio fakultet. Otac je inzistirao na tome dok je još bio
živ. Završetak fakulteta donio je još promjena u Holdenov, a tako i u
moj život. Iznenadio me preuzevši očev posao. Godinama se odu-
pirao ocu i ideji da radi u uredu, a sad je to jedan od razloga zašto
jutrom ustaje. Poprilično glupo od mene što to nisam predviđe-
la. Zbog dobro plaćenoga posla, može se brinuti o meni. Holden je
sada moj skrbnik. Živimo sasvim prosječnim životom. Možemo si
priuštiti sve što nam je potrebno, a i donekle ono što nije. Nije nam
loše. Stvarno nije, ali je užasno, skoro neizdrživo dosadno! Kako
kod kuće, tako i u školi.

Ne obraćam pozornost na profesora povijesti koji monotono otvara i zatvara usta ispuštajući rečenice koje me mimoilaze. Ono što go-
vori meni uopće nije važno. Znate li zašto? Upravo sam shvatila da
se bojam. Što ako i sama postanem novi Holden? Bojam se da će i
ja, baš kao on, naglo, neočekivano i nespremno pasti s litice. Bojam
se da će u životu imati kratke i neočekivane trenutke u kojima će ri-
jetki prepoznati čar koji sam imala prije pada. Ne želim jednog dana
postati ono što sam prezirala. Ne želim da ono što me odbijalo od
ljudi postane dio mene. To mu zamjeram. Postao je ono što sam go-
dinama slušala da prezire kod odraslih. Dijelom ga žalim.

Profesor kreće s ispitivanjem.

Zanima me zastane li moj brat ikad i pogleda li gdje se nalazi. Je li
razočaran samim sobom? Jednom prilikom, kad se vratio s posla,
upitala sam ga čini li ga posao sretnim. Da nisam čula kako izgova-
ra te riječi, nikad, ali baš nikad ne bih povjerovala da ih je upravo on

izgovorio: Donosi mi novac, a novac donosi sreću. To je bio njegov jedini odgovor, shvaćate li vi to?

Moram izaći iz ove sive rutine pune odraslih miltavaca. Neću si dopustiti da postanem jedna od njih. Ne želim odrasti, ne još. Želim iskusiti sve ono što nisam imala priliku upoznati, susresti i napraviti. Želim iskoristiti sve vrijeme koje imam ovdje među žitom. Samo trčati i uživati, podalje od ruba litice. Voljela bih naići na nekog sličnog svjetonazora. Bilo bi lijepo nakon toliko vremena imati nekog takvog.

Dobro je što se ne moram brinuti kako će Holden reagirati. Znam da me neće zaustaviti. Sam je bio ovdje gdje se ja nalazim. Istina, u malo drugčijim okolnostima, ali dovoljno sličnima da ih razumije. Vjerojatno će tek usput prigovoriti, ali ja ga neću slušati. Ipak, otici ću dok je još na poslu. Čin je pomalo kukavički, ali tako je bojje. Bojim se da bi me njegov izraz lica natjerao na premišljanje. Zanimljivo je to, znam da njegove riječi nemaju učinka na odluku, a pogledom bi mogao sve poljuljati do temelja.

Kidam stranicu poluprazne bilježnice da bih ukratko napisala Holdenu objašnjenje: Ne želim cijeli život provesti u jednom gradu okružena istim ljudima. Ne želim svakoga dana živjeti isti dan. Taj poriv za odlaskom nije mi prvi, ali odlučila sam da je prvi koji neću ignorirati.

Školsko zvono vraća me u stvarnost pa završavam poruku potpisom.

Dolazim u stan i pakiram odjeću i sve ostalo potrebno za put. Neću puno toga ponijeti jer planiram šetnjom stići do kolodvora. Nije previše udaljen. Znate već otprije da sam štedljiva osoba pa mi novac, točnije manjak novca, ne predstavlja problem. Uzimam kovčeg i krećem prema izlazu. Namjeravam jabukom prevariti želudac, morat ću ga navikavati na takve varke. Samo da odložim kovčeg i uzmem kaput, eno ga na vješalici pokraj vrata. Odijevam se uzbudjena zbog novog početka. Što je ono? Crvena lovačka kapa... Uopće ne znam kako je završila na vješalici. Nisam ju vidjela godinama.

More sjećanja preplavljuje moj um. Odlazak u zoološki vrt s Holdenom, vrtuljak na kiši u malom plavom kaputu, Holdenovo šuljanje u moju sobu one noći kada su ga izbacili iz još jedne škole. Sva ona popodneva provedena u hrvanju, a jutra u svadi oko kuća. Obiteljski ručkovi s D. B.-om koji nije prestajao pričati o Hollywoodu, davne šetnje parkom i moje nasmiješeno lice pokraj njihovih...

Samo mi je Holden ostao. Allie je umro puno prije oca, a mama kao da je mrtva. Stojim zureći u crvenu kapu kao da se u njoj kriju utjeha i odgovori na sve moje probleme.

Ne znam koliko je to trajalo, ali Holden se vratio s posla. Zatekao me neodlučnu ispred vrata s kovčegom na podu s lijeve strane i zelenom jabukom u desnoj ruci. Nešto me upitao, ali nisam čula. Umjesto odgovora samo sam tiho, jedva čujno upitala: Zašto si morao odrasti?

JUNAK NAŠEG DOBA

Lako je bilo Ljermontovu. Osmislio je svog Pečorina tako da sa svojim manama, iskorištanjem tuđih osjećaja i avanturama radi avan-tura, vrlo jednostavno može biti ubačen u ladicu suvišnog čovjeka. Tada su se očito još znala neka nepisana pravila, postojala je jasno definirana crta na kojoj se moglo lako reći – ili si tu ili si tamo, prešao si crtu, čovječe! A što ćemo danas? Koga ćemo nazvati junakom našeg doba kad su se sve vrijednosti pomiješale, pomutile i više nema nikoga potpuno objektivnog tko bi odmjerio jesи li prešao crtu ili nisi. Koga ćemo nazvati junakom jednog doba u kojemu se junaci proglašavaju sami, a potom mediji nekritički poslušaju tu njihovu samoprocjenu i odmah sutra objave ih na naslovim stranicama, na lijepoj fotografiji na kojoj se smješkaju tako da od sjaja njihovih zubi teško možeš vidjeti išta dalje od njih.

Danas postoje dvije vrste junaka – nazvat ćemo ih junacima i junacima pod navodnicima. Ovi drugi su glasniji, vidljiviji i ne možeš ih se riješiti ni da hoćeš jer te jednostavno bombardiraju iz svih raspoloživih oružja – sa TV-ekrana, društvenih mreža, iz saborskih klu-pa i na ulicama, osobito dok prelaziš cestu na pješačkom prijelazu za kišnog dana, pa te kao miša pošpricaju svojim terencem zatamnjениh stakala. Junak pod navodnicima čak i da nije mislio da je junak, uvjerio se u to kad je ugledao svoju sliku u novinama i to ga je samo još jače uvjerilo da je na pravom putu. Na putu prema dolje, iako se mnogima čini da je to put prema gore. Taj je naš junak pod navodnicima privlačne vanjštine, njegova odjeća ima vrijednost omanjeg stana, premda i tu izgled ponekad vara jer možda je to samo kopija poznatih marki koju je nabavio kod lokalnog švercera. On uvijek zna koliko je sati, jer ga njegov Rolex nikad nije prevario, premda

mu vrijeme nije bitno jer ionako ništa ne počinje dok se on ne pojavi. Na posao redovito kasni, ali koga briga kad je on vlasnik tvrtke do koje je došao lako, vezama s političkim moćnicima, zaslugama koje nisu njegove, rodbinskim vezama ili jednostavno srećom koja očito kad prati hrabre zaboravlja da hrabrost može biti i jako, jako sebična. Kad izade iz terenca pred svojom tvrtkom, na svom parkirnom mjestu, ponosno pogleda tablice sa svojim inicijalima i na pod baca kartonsku šalicu kave jer ga baš briga za ekološke teme, ionako misli da će nakon njega propasti svijet. Baš ga briga i za terenac u vrijednosti trosobnog stana, ionako ga nije sam kupio nego su mu ga dali sponzori u zamjenu za to što je zaposlio nekoliko nesposobnjakovića na utjecajnim mjestima. Dali su mu i električni romobil, za slobodno vrijeme, ali ga je poklonio sinu, umjesto alimentacije koju ne plaća iz principa. Rastao se nakon što ga je žena prijavila za obiteljsko nasilje, a njega ni to nije bila briga. Tužba je ionako odbačena jer sa sucem igra tenis i povremeno golf, a žena ima dovoljno jer tko ne bi bio s njim kad kupuje tako skupe darove. Povremeno se oglašava u medijima kao veliki borac za prava žena, vjerojatno misleći samo na prava koja on određuje. Potpisao je i peticiju za prava životinja, vjerojatno je nije pročitao, jer jedino pravo životinja koje poznaje su pravo na borbe pasa do smrti i pravo periski da budu izronjene. Omiljeni izlasci su mu u teretanu jer misli da je teretana medicina, kao i u klubove gdje poludi na cajke i barem dva puta godišnje izvadi pištolj, za koji nema dozvolu jer nema nikoga tko će ga pitati ima li je, pa malo priprijeti svima koji bi htjeli na zahod prije njega. Puca samo ako netko želi promijeniti pjesmu. Ili ga slučajno gurne dok se nasmijan fotografira za društvene mreže okružen fensi pićem i hranom. To ga baš jako iznervira. Ima još stvari koje ga nerviraju, recimo kad glisira blizu obale pred svojom vilom na Hvaru pa ga upozore da to ne čini ili kad ga netko pita gdje je diplomirao, a on je i vilu i diplomu tako pošteno i skupo platio. Jednom su ga pitali je li čitao Ljermontova, potpuno je pukao. Odgovorio je da ‘sumlja’ da mu to podmeću ljubomorni političari iz oporbenih stranaka jer nije

njih podržao u predizbornoj kampanji. Vidjet će oni tog Ljerm... – kako se ono zove, kad sljedeće godine uđe u Sabor. Koga briga što je nakon potresa u Zagrebu iste noći pobjegao u vikendicu na Krku, koga briga za njegovu bivšu ženu koja priča gluposti, još samo da ga netko pita zašto ne nosi masku u zatvorenim prostorijama, nije li im jasno da on može sve i da on postavlja pravila? Za sebe i druge. Što ga itko ima pitati, kad se uredno ispovjedio prije prošlog Uskrsa? Zato se najbolje osjeća u tajnom klubu gdje dolaze samo odabrani, slični njemu. Ako nisi bio u tom klubu, ne postojiš, nema te, nebitan si. On tamo odlazi najmanje dva puta tjedno, što znači da je dva puta bitan. Uvijek nosi veliku torbu prepunu novaca koji inače čuva u vrećicama jer osim hrane i pića tamo za šankom nude i uslugu brojanja, profesionalnim brojačem. Ponekad kad je sam razmišlja kako je njegov život lijep i kako su drugi glupi jer ne znaju što znači živjeti tako da te se boje i da ti se dive, te druge naziva šmokljanim. Suvišnim ljudima.

Ponekad negdje na ulici kraj njega prođe junak bez navodnika, ne poznaju se niti će se ikada upoznati. Junaka bez navodnika ne prepoznaju u dućanima, nikad mu nitko nije ništa poklonio. Nema ni sponzora premda se nakon mukotrpнog dugogodišnjeg školovanja i znanstvenih otkrića na području recimo mikrobiologije, domagoao prestižnog doktorata na nekom svjetskom sveučilištu. Njega u pravom smislu muči svjetska bol – zabrinut je za periske, kitove i štetne plinove, zabrinut je za čovjeka i čovječanstvo, viruse i cjepivo. Zna što bi trebalo učiniti ako želimo svi skupa još neko vrijeme opstati, ali svaki put kad to pokuša reći nađe se neki junak s navodnicima koji ga ušutka jer njegovo razmišljanje nije isplativo junacima s navodnicima. Zato on, bez navodnika, ima kredite za stan, od imovine tu je još i bicikl i brojne diplome, pohvale i znanstveni radovi cijenjeni u inozemstvu. Razmišljaо je da sve napusti, da nekamo ode, ali je na kraju zaključio da će ostati, užgajati vlastiti vrt, pa kako bude. Ponekad se osjeća kao suvišni čovjek, ali ga to ipak brzo prođe, jer kad pogleda što se danas piše u medijima i tko daje izjave

popraćene najvećom fotografijom, sretan je što s time nema nikake veze.

Kad bi svijet bio drukčiji, jednog bismo od njih nazvali junakom, a drugog antijunakom. Znali bismo tko je tko i zašto. A danas junaci s navodnicima postavljaju pravila onima bez navodnika. Praćeni gomilom koja im plješće. Oni koji ne plješću uglavnom su tihi. Ako su bučni brzo ih proglose ludima i tako ih se riješe. Možda je najbolje sve to samo promatrati i zapisati. I to je neka akcija.

FRANCUSKA

izbavi me iz Francuske
zemlje kolača a ne kruha
kao što si nekad izbavljao iz Egipta
narod svjestan pjeska pod nogama
narod podložan fatamorgani

gledajte me kako hodam u Versaillesu
na rubu nesvijesti
boje su šarene magle
zidovi tvrdo šapuću

gdje ste glasnici mojih misli
sada kada sam vam došao
javite se
ja sam vas stvorio
javite se vi što ste pokupovali ulaznice

palača postaje vrijeme
Napoleon nikada nije ni postojao
samo sjećanje nepoznata autora
nikad otkrivena francuska kolonija

snažan udarac rukom
slama obrise vrata
kucanje
tko je

negdje iznutra
trznuo se Luj Četrnaesti
i vikne
a možda i viče
država to sam ja

FRAN KOVAČEVIĆ

VRIJEME PROMJENA

Lav Iljič Suslov nije mogao vjerovati u što gleda, čak ni dok se događalo pred njegovim očima. Sjedio je u svojoj staroj škripavoj fotelji i gledao televizor držeći tanjur juhe u ruci. Nije ju ni dotakao. Svu pozornost usmjerio je prema ekranu i strahoti na njemu. Krvavocrvena zastava polako se spuštala praćena prekrasnom izvedbom himne države koja je, bez ikakve sumnje, bila najbolja u povijesti. Ubrzo ju je zamijenila potpuno drugačija zastava: trobojnica koja je, uz pratnju iste himne, zauzela mjesto crvenog barjaka.

Znači... Gotovo je.

Odloživši tanjur na stolić, ugasio je televizor i otisao u spavaću sobu. Prišao je ormaru i otvorio ga. Ono što je tražio nalazilo se na najvišoj polici i morao se podići na prste da bi ga dohvatio. Izvukao je stari album čije su korice ukrašavale crvene i bijele ruže i sjeo na krevet. Prisjetio se svoje majke koja je stranice albuma popunjavana fotografijama i gledala ih svaki put kada bi svađa između nje i oca bila žešća nego inače. On bi izletio iz stana i otisao u dugu šetnju, a ona se zatvarala u sobu i vraćala u sretnija vremena, vremena kada se njezin muž još uvijek ponašao kao obiteljski čovjek, a ne kao partijski birokratski dupelizac.

Nije pregledavao album od početka. Otvorio ga je tamo gdje je znao da počinju fotografije iz školskih dana. Na svakoj je stajao na istom mjestu: drugi slijeva u drugom redu – i svake je godine postajao sve viši. Uslijedile su fotografije svih dječjih skupina kojih je bio dio: od oktjabronaka do pionira; bezbroj fotografija nasmijana Lava među prijateljima koji su rasli zajedno s njim i sudjelovali na parada i natjecanjima. Na većini su njih crveni barjak ukrašen srpom

i čekićem ili Lenjinova slika bili vidljivi koliko i lica djece, bitni za fotografije koliko i fotoaparat kojima su slikane. Bio je sretan tada, barem većinu vremena.

Za fotografijama iz njegove mladosti uslijedile su one koje su prikazivale njegove uspjehe: deseci fotografija s radnicima iz njegove tvornice, fotografije s njegova vjenčanja i na kraju fotografije obitelji koju je stvorio: njegova supruga Svetlana, njegov stariji sin Vladimir, njegova ljupka kćer Nadežda i na kraju mali modrooki Karl. Uokvirena slika Lenjina ponovno je bila čest motiv, i to po njegovu zahtjevu. Ista slika i sada je visjela u njegovu dnevnom boravku. A što sada da napravi s njim? Država za koju se borio ne postoji, vlada koju je stvorio raspuštena je, a san o proleterskom raju leži u hladnom grobu dok njegovi neprijatelji slave i plešu oko njega.

A zašto i ne bi? Oni su pobijedili. Unatoč svim tenkovima i mašineriji koju je on pomogao stvoriti tijekom svog rada u tvornici, unatoč heroizmu velikih ljudi kao što su Gagarin i Žukov i unatoč radu i muci milijuna proletera diljem svijeta povezanih zajedničkom borbom i zajedničkim neprijateljima, prva proleterska država umrla je bez ijednog ispaljenog metka. Čak je i Komitet, sastavljen od posljednjih dovoljno hrabrih da stanu u obranu Saveza, zakazao u svojoj zadaći.

Sve te republike otišle su svojim putem, uz iznimku pustopoljine imena Kazahstan, i stale uz neprijatelja. "Saveznici" kao Poljska i Rumunjska nisu bili ništa bolji. Sada je Rusija stajala sama, s novom zastavom, novom vladom i novom ekonomijom. Ekonomijom koja, izgleda, nije imala koristi ni od njegove voljene tvornice ni od svih tih ljudi koji su se u njoj patili – uključujući i njega.

Svi dani utrošeni u stvaranje bili su nizaštoto; nema više Komsomola, partije, tvornice počašćene imenom Nikolaja Averina. Sve je nestalo kao da nikad nije ni postojalo.

Podigao je pogled prema zidu i fotografijama koje su visjele na njemu. Prva je prikazivala sina Vladimira, mladića u svečanoj vojničkoj

uniformi pored kojeg su stajali on i njegova žena; ponosni roditelji. Trebao se vratiti kući krajem prosinca '88. proslaviti Novu godinu s njima. Umjesto njega stiglo je pismo u kojem je pisalo da više neće vidjeti ni njegovo truplo; njegov helikopter oboren je iznad Hindukuša. Fotografija pored nje prikazivala je vjenčanje. Mladenka je bila njegova kćer, a mladoženja debeli tridesetogodišnjak, sin utjecajna partijca koji im je i sredio stan u kojem su sada živjeli. Bila je to Svetlanina ideja, i stan i Nadeždin brak s tom svinjom. Ona je sada živjela u Lenjingradu, u dobrom stanu dovoljno velikom za dvoje djece. Poslala mu je sliku dvoje pelenaša baš prije nekoliko tjedana. Mali se zvao Georgij, a mala Aleksandra. Bio je zadovoljan time. Bio bi zadovoljniji da je njegova kćer ostala vjerna svemu što su je on i škole godinama pokušavale naučiti.

Na slici blizanaca najduže je zadržao pogled. Oni su bili budućnost, a on, umorni starac, bio je prošlost. Sav je njegov rad potračen i sve što je stvorio, palo je u vodu, ali to dvoje balavaca gradit će ovu novu državu onako kako je on gradio prošlu. Hoće li i njihovi naporci pasti u vodu kao njegovi? Nadao se da ne, ali bio je dovoljno star da zna bolje. Možda bi se trebao početi moliti kao što je njegova Svetlana počela nedavno. To ne bi bilo veoma komunistički od njega, ali što s time? To sad nije bitno. Prošlost je mrtva, a budućnost opasna i nesigurna. Trebalo se pripremiti. Vratio je album na mjesto i izašao iz sobe.

– Svetlana! Karl! Dolazite u kuhinju! Moramo pričati! Treba planirati, treba se pripremiti! Vrijeme je za promjene! Za reforme, kako biste vi rekli!

MARIJA SKOČIBUŠIĆ

ODBACIVANJE ZNAČENJA

Kolutale smo
Uzglobljene gusjenice jezika
Samo da bismo
Naglo
Primijenile upute
Za rezanje imena

*pozorno njegovati vrhove noktiju,
uobličiti tablice tijela
u oštice*

Bile smo ustaljeni redoslijed
Navike,
Pomirene sa stihom;
Nesvjesnom prilagodbom
Pokretima tijela

Ostalo je opipljivo samo
Naslućivanje oblika;
Niz isprekidanih naznaka

Upravljanje riječima
Grmolik je privid;
Očišćeno meso pjesme
Spremno za usitnjavanje

Ustima punim mjernih jedinica
Oprezno i temeljito
Izgovaramo naučeno
jezik uvijek pronađe načine

Zato smo potisnule vjeru
U slučajnost sadržaja,
Rasparale riječi

Pjesma je mogućnost, ne i istina

KAKO NASTAJE PJEŠMA?

Riječi i ja
kao dva boksača u ringu
žujamo se.
Opet za tastaturom.
Pokušavam namjestiti kabel slušalica na jedinu poziciju
na kojoj rade.
Cupkam nogom ritam riječi.
Razmišljam,
misli se zalijeću u protuprovalna vrata mojih ruku koje tipkaju
ili pokušavaju
kao kad na semaforu zakoračiš
taman kad se upali crveno svjetlo
i ne znaš
naprijed ili nazad?
Osjećaj poraza ravno pred ciljem.
Što pisati: mikro, makro ili nešto sitno?
Pišem po tastaturi punoj komadića čipsa od prije tri dana.
Očistit ću je sutra,
ionako je sitan taj čips. Nema veze.
Moje riječi još su sitnije.
Sutra
kad mi bude meka svjetlost dodirivala lice i smeđu
kosu prebačenu preko ramena
pisat ću.
Danas je kiša.
Kapi jedna drugoj upadaju u riječ.
Nikako da dorominjaju do moje tastature.

Ondje leži čips umjesto riječi.
Zamagljeno staklo prozora i trag tvoga palca prethodno
izvučenog iz rukavice.
Svuda oko Rijeke snijeg.
U centru kiša.
Stvarno nije fer.
Ova pjesma nije fer, ne raste prirodno.
Pada li mrak ili samo moj grad boluje od nedostatka svjetlosti?
Dodirujem neopipljivu vlagu u zraku.
Tu ne ostaje trag kao na prozoru.
Fontana riječi u meni, a na tastaturi zvuk tišine.
Hodanje, treba mi hodanje.
I prijatelji.
Izlazim.
Dok vežem vezicu, nestrpljivi prijatelji nestaju iza ugla,
kao što mi nestaju i riječi s prstiju.
A kažu da pravi ostaju.
Riječi i ja
kao dva boksača u ringu
žuljamo se.

MAJA MARKOVIĆ

KOBASICE I GLUHA BABA

Lika. Nakon turbulentne vožnje Vratnikom, koju se može mjeriti s vlakovima smrti, siđeš u nešto sasvim drukčije od onog što si ostavio kraj Senja. Umjesto golog krša, divlje bure i često uzburbanog plavog mora, odjednom si okružen šumskim smirajem, poljima krumpira i zelenim livadama kao iz slikovnica. Zalazak sunca odbija se o meko lišće stabala, čini krovove kuća zlatnima. Sve je tako nježno, a opet neuništivo. Prava bajka.

A onda parkiraš u bakino dvorište.

Čim jednom nogom istupiš iz vozila, na udaru si. Prvo doleti peki-nezer oko kojeg moraš hodati kao po jajima, jer nimalo ne pazi na svoj kitnjasti rep i šanse da ga nagaziš su ogromne. Kada ga uspiješ otjerati drugim ukućanima, doleti baka i tako te stisne da se zapitaš je li ikada prakticirala hrvanje. Izljubi te uz obavezno i glasno: Jooj, srećo bakina!!! – na uho. Sljedeći napad je deda, koji je uvijek naj-smireniji u cijeloj priči. Njegovi gusti brkovi ostave gotovo ratne ožiljke ljubeći te po obrazima. I samo tako, blaženi smiraj okoline zamijenjen je glasnim veseljem. Mora biti glasno jer je baka nagluha, a ne smije ju se isključiti iz razgovora.

Rekla bih da su Ličani jako zanimljivi ljudi. Vratovi su im izduženi zbog cjelodnevnog virenja preko „kapije“ na cestu. Ako se na prvu ne shvati čiji se to auto, bicikl ili traktor provezao, zavlada sve-opći nemir. Detektiv Poirot je u sekundi zasjenjen njihovom sposobnošću povezivanja seoskih priča o tome „tko gdje ide“ i „tko što vozi“. Slučaj se može rastegnuti na poveliku raspravu o kompletном obiteljskom stablu Osobe Koja Je Prošla. Nažalost, takav de-batni život ima cijenu, stoga svi imaju spojene obrve. To se dogodilo

evolucijski, zbog prevelike količine začudnog ili ljutog mrštenja. Ipak, najfascinantnija stvar je lički jezik. Svakoj pridošlici on zvuči kao kombinacija jezika drevnih Inki i bugarskog, dok ga Ličani pričaju sa zavidnom lakoćom. Prvih devet godina života provela sam posjete Lici u vječnoj zbumjenosti. Toliko mi je trebalo da dešifriram govorne poruke i sada ponosno mogu reći da ih u potpunosti razumijem. Ako mislite da pretjerujem, odgonetnite molim vas što znači pa mi se javite: Esi li pujla sliv i čerišanj?

Iako su u suštini Ličani zapravo poprilično dobri i gostoljubivi ljudi, ponekad se čini da im je glavna zabava svađa. Baka i deda u tome su prvaci. Mogu se posvadati oko bilo čega. Jednom je vladala prepirkla o tome kako deda nikad baki ne kupi dobar sladoled. Sjedili su u tišini nekih 10 minuta. Opće poznata stvar o bakama je njihova briga o gladi ukućana. Ne znam kako je u drugih, ali razgovori o tome s mojom bakicom stvarno znaju zvučati kao skečevi iz Monty Pythona... Primjerice:

Baka: Curica mi je sigurno gladna, ča ćeš puist?

Ja: Bako, ručak je bio pred sat vremena.

Baka: Ah, slabo si mi ila!

Ja: Doslovno sam pojela dva tanjura sarme.

Baka: Zami štrudela.

Ja: Ne mogu.

Baka: Mogu ti pohati!

Ja: Stvarno ne.

Baka: Idem pršutića narezat.

Kako god okreneš, ona pobjeđuje. Ponekad mi se čini da je njena nagluhost čista gluma kojom se koristi da ne mora slušati i odgovarati drugima. „Pametan potez, bako!“

Na repertoaru ličke kuhinje vrte se sveukupno dva, dva i pol jela, ovisi računa li se mrs zasebno od sarme i punjene paprike. Moja urođena nesklonost mesu izaziva neizmjernu tugu, bol i razočaranje u očima cijele obitelji. Čim sam prvi put odbila pojesti kobasicu, označena sam kao crna ovca, izopćenik, unutarnji neprijatelj, vrlo vjerojatno doušnik. Tako je, jednom prigodom kada je baka opisivala svoju unučad gostima, rekla sljedeće: Iman dva lipa, fina unuka, evo ih, veliki i jaki.

– A iman i ovo tu – rekla je nakon kraće pauze, odmahujući prema meni. Tješila sam se da je to od milja.

No, nemojte pogrešno shvatiti. Ličani su zaista radišni i pošteni ljudi, tvrdogлавi, ali pravedni. Ljubav pokazuju postupcima umjesto riječima, a nikada te iz dvorišta neće pustiti bez zagrljaja i 10 kartona jaja. Reći da imaš kuću u Lici danas nije pohvalno, kao na primjer da ju imaš u Dalmaciji, ali ne znači da nema svojih prednosti. Ljetne noći nisu nepodnošljivo vruće, geografski si blizu svega, zimi se sanjkaš. Ničeg drugog se još ne mogu sjetiti, ali uglavnom, u Lici je super. Dakle, ako volite masnu hranu, kokošji smrad i planinski zrak, pravac Ličko Lešće!

Rječnik:

esi – jesi; pula- pojela; sliv – šljiva; čerišanj – trešnji; ila- jela

DRAGAN DRAGOSAVAC

SABLASNI KOSAC

U jesen bi čovjek od tebe čuo
Crnome đavlju spjevane himne
Kad bi mu rekao da će ga posjetit
Sablasni kosac početkom zime

Kad bi mu rekao da će doletjet
Na divljem i otrovnom istočnom vjetru
Ne bi te slušao ni riječi više
Nit vjerovao anemometru

Ni oklop, ni štit, ni debeli zid
Od Kosca nas spasiti neće
Jer se kroz tamu u ljudskome srcu
Noću on nečujno kreće

Stoga uspavaj djecu i kuću zaključaj
Svjetla ugasi i počisti sve
Nahrani pse po posljednji put
Ženu poljubi i zagrli je

Nek' tvoja duša pronađe mir
A tvoje tijelo spokojni san
Onda kad Kosac po tebe dođe
Početkom zime na kišni dan

TIA ŠANTA BLAGOJEVIĆ

LJUBIČICE

Moje je ime Adela. Živim u stražnjem dijelu kuće. Odnosno, živjela sam tamo.

Bila sam ljubimac savršenog para, Astrid i Norberta. Njih se dvoje poznaju još od srednje škole i dandanas su nerazdvojni. Barem drugi tako kažu. Astrid je bila nježna i ljupka žena. Pjevala bi mi pjesme o mornarima i njihovim pustolovinama na dalekim morima. Ona mi je dala ime Adela, što znači poštena, odana i ljupka. Norbert nije bio jednostavan čovjek i nije uspijevao suzdržati svoje komplikirane emocije. Bio je visok i snažan muškarac kojeg bi svaka žena poželjela, ali svoje slobodno vrijeme provodio je u šupi iza kuće utapajući se u jeftinom alkoholu koji se mogao namirisati na dnu ulice. Nakon toga bi teškim i lelujavim korakom ulazio u kuću i često bi naudio Astrid. Ona ga je voljela, ali nakon takvih večeri ljubav joj se sve više činila teretom koji će je obilježiti za cijelu vječnost. Nije imala hrabrosti išta reći iz straha da će napraviti nešto još gore.

~

Bila je topla ljetna večer i Norbert se vratio s posla. Stražnji dio njihove kuće bio je otvoren i zaštićen staklenom stijenom pa se sve moglo vidjeti s mjesta na kojem je bila moja krletka. Njegovi nagli ali neprecizni pokreti rukama dok je vikao na Astrid odavali su probleme koje je imao s alkoholom. Astrid je od straha ispustila tavu u kojoj je kuhala večeru. Lice joj se zacrvenjelo, a oči zasuzile. Norbertovo vikanje nije se moglo čuti do moje krletke, ali bilo je jasno da nije ništa dobro rekao. Zatim ju je naglo primio za ruku ostavljajući crvene tragove na zglobu i gurnuo je na kuhinjske pločice. Izjurio je kroz stražnja vrata teturajući do šupe. Hladni je vjetar ušao u prostoriju.

Zadrhtala sam. Bacio je torbu uz alat za vrtlarenje, a na stol je stavio bocu jeftinog alkohola. Iako je u javnosti skrivao svoj problem, Norbert nije bio posebno uspješan u tome kod kuće. Vidjela sam da je nespretno sjeo za stol, a zatim je pustio svoju glasnu i odvratnu glazbu. U mojim je očima on bio izgubljen slučaj. Nisam pronalazila niti jedan razlog zbog kojeg bih se sažalijevala nad njim.

Zorom je povjetarac donio miris ljubičica koje su rasle u vrtu iza kuće. Čuli su se koraci. Astrid je ušla i sjela pokraj krletke. Bez riječi. Nije mi smetala tišina. Iako je radila u vrtu, ruke su joj uvijek izgledale besprijekorno čiste i lijepo kao iz kataloga za njegu. Šutnju je razbila potiho zapjevavši pripremajući se tako za ranojutarnju misu na koju je otišla. Navečer je bilo opet sve isto. Norbert je nagle otvorio vrata, ali je ovaj put bio priseban i neobično tih. Tijelo mu se treslo i igrao se svojim prstima. A onda je nastupila oluja. Zamahivao je rukama i bacao sve, prazne boce alkohola, sjedalice i alat. Ruke su mu bile krvave.

~

Probudio sam se s još jednom glavoboljom i omaglicom. Ne sjećam se jučerašnjih događaja, samo su buka i teturanje ostali u glavi. Gubim kontrolu i Astrid. Život mi curi kroz prste ostavljajući ruke prazne i bez života. Ponekad me alkohol tješi, ponekad izmislim svijet u kojem sam ja gospodar i centar svemira. Vrti me na koncu i sa mnom radi cirkusku predstavu. Ruke mi lete po zraku, hvataju tanke i tople prste koji mi izmiču. Opet se ne sjećam onoga što se dogodilo, opet se osjećam kao da nisam proživio jučerašnji dan.

Ulezim u kuhinju. Astrid ne podiže pogled. Ostavlja nezavršen doručak i izlazi u vrt. Znam da sam kriv i znam da sam joj naudio. Kaznio sam se, a kazna je šutnja. Astrid je pognute glave prolazila dnevnim boravkom, žurila uzeti ono što joj je potrebno i hitro izlazila. Teško mi je bilo gledati strah u njezinim kretnjama. Sve je znala. Trebala je nešto reći, ali odlučila je ignorirati mene, moje stanje i

moje jučerašnje ponašanje. Otišao sam u šupu. Obavio me je miris ljubičica čim sam zakoračio u vrt.

~

Cijeli sam život spadala u djevojke koje su bile sigurne u sebe. Djevojke izvan dosega. Školovanje sam provela odbijajući pozive na izlaske i godišnje školske plesove. Zadnje je godine bilo ipak malo drugačije. Ušetao je tihi dječak oboren pogleda. Predstavio se tiho: *Norbert Basar*. Sjeo je u svoju klupu i sjedio sam. Prošlo je nekoliko dana kad sam mu odlučila prići. Kroz nekoliko tjedana gledala sam ga kako se otvara i kako postaje zabavno društvo. Provodili smo dane zajedno. Sve ostalo dogodilo se sasvim prirodno i očekivano. Vrijeme je prolazilo prebrzo i već smo završili fakultet, uselili se u prvi stan, a zatim i u novu kuću. Kupio mi je pticu plave boje. Već prvog mi je dana doletjela na rame pokazujući svoju odanost. Dala sam joj ime Adela. Kupili smo i zlatnu krletku s rešetkama oslikanim cvjetnim uzorcima. Život je bio tako lijep. Vrijeme sam provodila uređujući cvjetnjak sadeći ljubičice. One su mi bile podsjetnik na roditeljski dom i na prvo cvijeće koje mi je Norbert poklonio.

Vremenom, moj se muškarac mijenjao. Sprijateljio s kolegama koji odlaze u noćne barove ostavljujući žene i djecu same. Sve više ga je obuzimala agresija i mržnja prema načinu života o kakvom sam ja sanjala. Svojim me je postupcima natjerao da pognem glavu, da se brzim hodom krećem u njegovoj prisutnosti. Vremenom sam se potpuno izolirala i od njega i od svijeta.

~

Krila su mi bila prilijepljena uz tijelo. Pokušavala sam ispustiti cvrkut koji se nije čuo. Iz mene je nestajao život. Norbert je otišao usred noći, uništivši za sobom sve ono što je Astrid bilo drago. Posljednje što sam vidjela bila je Astrid koja je ušla i na svojoj haljini donijela miris ljubičica.

ČUPAVI LAJAVI PSIĆ KING POKAZUJE VELIKI GLAZBENI TALENT

NOVA PJEVAČKA ZVIJEZDA U DUBRAVI

● VITO KOBASIĆ

U zagrebačkoj Dubravi u obitelji Kobasić živi zaigrani psić japanske pasmine Shiba Inu. Njegov dvanaestogodišnji vlasnik Vito sasvim je slučajno otkrio Kingove pjevačke sposobnosti. Prije dva tjedna Vito je marljivo vježbao na klaviru, a veseljak King uživao u glazbi i mahao svojim kitnjastim repom. Jednoga dana Vito je zasvirao *Perlipaju*, ples iz Dalmacije, koju je skladao Ivan Lhotka Kalinski. Na prvi takt King je ustao, visoko podignuo glavu i uključio se u izvedbu glasnim pjevanjem. Zavijao je poput operne pjevačice i plesao četveronoške kao da izvodi *moonwalk* Michaela Jacksona.

Nažalost, prvi susjed Joža nije imao razumijevanja za buku pa je snažno pokucao Kobasićima na vrata. Kad je video Kingove plesne okrete i s koliko žara Vitini prsti prebiru po klaviru, istoga je trena odustao od prigovaranja.

Pjevačica Kinga mama Kobasić nagradila je komadićem slasne dimljene kobasicice, a susjeda ponudila domaćom rakijom. U Kingovu psećem pjevu uživa i njemačka ovčarka Dona koja mu iz dvorišta repom šalje ljubavne signale.

Vito i King i dalje marljivo vježbaju novu skladbu, trikove i koreografiju za prvo hrvatsko *Pet-talent natjecanje* koje će se održati u svibnju 2021. u skladu s epidemiološkim mjerama.

KOLIKO JE SLOBODA ODLUČIVANJA „ZDRAVA“ ZA ZDRAVLJE STANOVNITVA?

Odluka o cijepljenju protiv koronavirusa trenutno nije na popisu briga četrnaestogodišnjaka, ali njihovih roditelja i bližnjih, svakako, jest. Pravo na slobodu izbora: cijepiti se ili ne, svakodnevna je medijska tema.

● KARLO JAKIN

Unatoč sve većem broju zaraženih od koronavirusa, nepovjerenje u cjepivo je veliko

Jedna od aktualnih dvojba kojima novinari i stručnjaci najrazličitijih područja pune medijski prostor, i koja je privukla pozornost nas četrnaestogodišnjaka, jest treba li se cijepiti protiv koronavirusa ili ne? Iako injekcijska igla s cjepivom, od koje strahuju i najhrabriji, trenutno zaobilazi djecu i mlade do osamnaeste godine, odluku moraju donijeti naši roditelji, djedovi i bake i ostale bliske osobe.

Britanski državnik Winston Churchill je rekao: „Demokracija je loš oblik vladavine, ali ne postoji bolji.“ Pitam se: „Je li, možda, i cjepivo loš oblik suzbijanja bolesti, ali ne postoji bolji?“ Zašto je toliko oprečnih mišljenja vezano uz cjepivo? Je li to nepovjerenje u cjepivo ili nepovjerenje u dobronamjernost drugih ljudi, ili nepovjerenje u znanost i znanstvenike? Je li cjepivo prebrzo pronađeno, dovoljno ispitano?

Treba li pravo na odluku o cijepljenju prepustiti pojedincu?

Konkretno, što se koronavirusa tiče, ljudi bi se najprije trebali pridržavati epidemioloških preporuka da bi se sigurnost cjepiva brže i točnije mogla utvrditi. Pa kad prva faza rješavanja problema završi, niskorizično cjepivo može se početi primjenjivati na stanovništvo, čemu i svjedočimo ovih dana. Ako je cjepivo sigurno i učinkovito, cijepljeni ljudi bit će zdravi, a oni koji se nisu cijepili zbog nepovjerenja u znanost i mogućih posljedica po zdravlje, povest će se za dobro primjerom, vjerovat će znanstvenicima i cijepit će se. To je situacija koju svi priželjkujemo! Sretan završetak izazova s kakvim se čovječanstvo nije dosad susrelo. No, što ako se unatoč svemu ne cijepi željeni i potreban postotak stanovništva s ciljem suzbijanja epidemije? Otvara li takva situacija mogućnost da vlade država donesu neliberalnu odluku – da je cijepljenje obavezno?! Bi li to bila reakcija na Churchillovu misao? Zdravlje stanovništva opravdava donošenje „zdravih“, ali i nepopularnih odluka vladajućih. Naravno, pod pretpostavkom da je cjepivo sigurno. Je li takva neliberalna odluka „zdrava“ za demokratsko društvo, slobodu izbora i odlučivanja svakog pojedinca? Pretvara li se demokratsko društvo, u tom slučaju, u diktaturu? Je li to jedina mogućnost za suzbijanje pandemije? Bi li svijet mogao testirati cjelokupno stanovništvo, bi li mogao zatvoriti državne granice, izolirati zaražene, izlječiti one koje mogu i tako izbjegći prisiljavanje, ucjenjivanje ili stvaranje pritiska građanima da donesu odluku hoće li se cijepiti ili ne? U tom slučaju borba protiv pandemije ovisila bi više o ljudskoj odgovornosti, a manje o ugrožavanju temeljnih ljudskih prava – prava na izbor.

Ništa nije teže, stoga ni dragocjenije, od sposobnosti odlučivanja. (Napoleon)

Svako rješenje ima prednosti i nedostatke, kao i uvijek u životu. Ako vlade država naredi cijepljenje svojih građana, takvo rješenje utjecat

će na odnose među ljudima te narušiti osnovne ljudske slobode, ali će, možda, spriječiti pandemiju i omogućiti povratak „normalnom“ životu na kakav smo navikli. Ako pak ishod pandemije bude počinjao na odgovornosti stanovništva, neće biti ugroženo ljudsko pravo na slobodu odluke, ali će, možda, puno više ljudi biti zaraženo ili će izgubiti bitku s virusom. Koje rješenje je humanije, ali istodobno i učinkovitije? Kojem rješenju je prioritet ljudsko zdravlje i budućnost nacije koja bi se trebala baviti i nekim drugim temama, a ne samo statistikom zaraženih i umrlih? „Ništa nije teže, stoga ni dragocjenije, od sposobnosti odlučivanja“, rekao je Napoleon. Istina je uvijek negdje između, odluku nije lako donijeti, no želje su nam zajedničke: što manje tužnih obitelji i bolesnih ljudi.

NAPRAVIT ĆU TO KASNIJE... ILI JOŠ MALO KASNIJE

Odgoditi rješavanje nekog posla, važnog ili manje važnog, toliko je rašireno svuda u svijetu da je tom problemu velika Amerika posvetila čitav jedan dan u godini (6. rujan) nazvavši ga Nacionalnim danom borbe protiv odugovlačenja kako bi se obračunala s tom, očito lošom, navikom svojih stanovnika.

● MARIJA FRANKA PODGORSKI

Kakva je situacija s odugovlačenjem u Hrvata nastojali smo saznati anketirajući male i velike- naše učenike 4. i 8 razreda, učitelje i roditelje. A bi li tu naviku trebalo smatrati nekim psihičkim poremećajem, pitali smo i struku, našu školsku psihologinju Mirelu Sirovica koja nas je odmah u startu umirila kako oni koji odugovlače nemaju neku „dijagnozu“, tj. psihički poremećaj već se radi o „voljnom, iracionalnom odgađanju planiranih aktivnosti koje se stručno zove prokrastinacija.“

Uglavnom, o odgađanju su napravljena brojna psihološka istraživanja što je još jedan znak kako je to vrlo učestala pojava.

Je li odgađanje baš uvijek negativno ili može iz njega proizaći i nešto dobro? Odgovor nam je dala naša psihologinja: „Na odugovlačenje se može gledati pozitivno i negativno. Gledajući pozitivno na tu pojavu dobivamo vremena da razmislimo o određenim stvarima, da bolje sagledamo situaciju i bolje reagiramo. Ako gledamo negativno na tu pojavu (sto najčešće i radimo) onda se radi o iracionalnom odgađanju zadataka bez nekog posebnog razloga što kasnije

može rezultirati neuspjehom ili izgledati kao manjak samokontrole pojedinca.“

Odugovlačimo li baš svi?

Zanimalo nas je također ima li razlike što se odugovlačenja tiče među generacijama. Psihologinja Sirovica smatra da se svaka osoba bar jednom u životu našla u situaciji da nešto odugovlači. „Neke osobe to češće rade, a neke rjeđe. Mislim da to nije u velikoj mjeri određeno generacijski, već je određeno osobinama pojedinaca. Odugovlačenje se vrlo često pojavljuje kod učenika i studenata zato što oni često odgađaju učenje do zadnjeg trenutka-tzv. kampanjci.“ Njezine su nam riječi potvridle i naše ankete. Većina je učenika, i malih i onih u 8. razredima odgovorila kako često odugovlače, njih 85% i to podjednako i muških i ženskih. Kod profesora i roditelja taj je rezultat obrnut i najveća većina odraslih ne odgađa ništa (ako su bili iskreni). Ipak ima i onih koji su odgovorili potvrđno na to pitanje, a jedan tata nas je nasmijao svojim odgovorima jer on uvijek odgađa i nikad nije pomislio obećati si da to neće više činiti, a pri tom se osjeća odlično.

Dok djeca najčešće odugovlače s učenjem i rješavanjem školskih obveza, odugovlačenje odraslih odnosi se na rješavanje zdravstvenih pitanja, obavljanje kućanskih poslova koji nisu hitni, pisanje nečega što je dosadno (učitelji).

Ne da mi se, a nije ni hitno

„Neke osobe cijeli svoj život odugovlače, tj. odgađaju važne stvari u svom životu zbog straha da nešto neće biti dobro, da neće uspjeti, da nisu prethodno dobro odradili neke svoje obaveze i sl. Nekako bih to nazvala strahom od neuspjeha. Dok druge osobe odugovlače zbog lijenosti, bezvoljnosti, manjka brige i sl.“, saznajemo od psihologinje. Anketa nam pokazuje da je nešto više od 60% naših učenika

naveo za svoje *budem to kasnije* razlog- „ne da mi se“, „nije mi zanimljivo i dosadno je“, dok su ostali napisali da nemaju vremena ili im je preteško i ne znaju kako izvršiti tu obavezu. Često su tu još i izvanškolske i izvannastavne aktivnosti koje isto tako oduzimaju vrijeme i energiju pa izazivaju umor.

No, tu se našao i manji postotak djece koja su nam otkrila da imaju previše slobodnog i neiskorištenog vremena pa većinu obaveza ne moraju izvršiti taj tren, već ih mogu jednostavno odgoditi jer „nije hitno“.

Razlog zbog kojeg odgađaju roditelji i učitelji jest manjak vremena, više od 80% njih tako se izjasnilo. Od ostalih razloga navode umor i puno obaveza.

Stalno mi je to u mislima

Od rješavanja nekog zadatka možemo pobjeći, ali naše nas misli stalno podsjećaju na to. Barem je tako kod većine ljudi. „Zadatak koji trebam obaviti, a njegovo rješavanje stalno odgađam, bdi me nad mojim mislima, ne da mi mira“, „Prati me u stopu što god da radim, pa čak i onda kada ga na sve moguće načine pokušavam zaboraviti, a svoje misli zaokupirati nečim lijepim“ „On za mene predstavlja ogroman stres, a samo je potrebno sjesti i obaviti ga“, „Stalno mi je to u mislima“, neki su od odgovora odraslih. Iznimno su rijetki oni koji na neriješen posao pomisle rijetko ili ponekad, a tek je jedan otac rekao da uopće na to ne misli te da se osjeća odlično.

Iako i mnogi učenici daju takve odgovore, ipak je više njih koji se mogu zaokupiti nekim drugim sitnicama i stvarima koje ih zabavljaju pa zaborave na one stvarne probleme koje nisu još riješili. No i oni će se na kraju s njima morati suočiti i riješiti ih na vrijeme.

Da sam barem to napravio jučer

Iako većina učenika češće odugovlači s rješavanjem svojih obveza, kao i poneki roditelji i učitelji, ipak većina smatra kako nemaju nekih

težih posljedica. Čak 90% anketiranih napisalo nam je da gotovo uvijek stignu izvršiti zadatak na vrijeme bez obzira što su to odgadali.

To je vjerojatno zato što se ipak najviše odgađaju manje važni poslovi. S tim se slaže i psihologinja: „Ako se od nas očekuje ili ako nas karakterizira veća samostalnost, odgovornost, status i sl. te ako smo odgovorni za druge, onda ćemo rjeđe odugovlačiti. Ako se nešto tiče samo nas, nismo odgovorni za druge i nemamo potrebe dokazivati se, onda će odgađanje biti češće.“ To nam objašnjava i razlog zašto naši roditelji i učitelji odugovlače manje od djece jer su odgovorni za njih, a „žele im i svojim primjerom usaditi korisne navike“ kako je napisala jedna profesorica.“

No, da stvari nisu uvijek baš tako jednostavne i lako rješive govori nam i psihologinja Sirovica: „Odugovlačenje nas može dovesti do toga da postanemo neuspješni, onda nas to dovodi do toga da postanemo nezadovoljni, nemotivirani, gubimo razumijevanje i podršku drugih, imamo manjak samopouzdanja za obavljanje sljedećih zadataka/obaveza, itd. Zbog toga se nađemo u situaciji da se vrtimo u krugu iz kojeg ponekad ne znamo izaći.“

Nek rade što hoće

Upravo kad se nađemo u takvome krugu važna nam je podrška drugih. Što čine odrasli kad uoče da djeca odgađaju rješavanje svojih obveza? Na to pitanje svi su nam učitelji redom dali vrlo slične odgovore- nastoje ih motivirati, poticati da s učenjem krenu na vrijeme, razgovaraju s učenicima i podsjećaju na zadani rok, neki produlje rok za izvršavanje zadatka te svojim učenicima pokušaju objasniti kako će njima samima biti lakše izvrše li zadani zadatak na vrijeme. Roditelji imaju raznolikija mišljenja. Većina njih također nastoji razgovorom riješiti problem te ih pokušava motivirati i naučiti da se obaveze moraju izvršavati na vrijeme, no neki u toj motivaciji nailaze na probleme.

„Prvo se ljutim, pa se svadamo i ucjenjujemo. A onda pokušavam razgovorom sazнати, tj. pronaći uzrok takvog ponašanja, te motivirati dijete na promjenu i pomoći mu“, riječи су jedне mame u čijoj se koži vjerojatno svaki roditelj našao bezbroj puta.

Druga pak majka smatra kako djeca još nemaju viziju o onome što je hitno i da neke stvari moraju na vrijeme izvršti pa im pomogne u rješavanju pitanja: „S vremenom će uz mene steći naviku i samostalnost. Za sada smatram da dijete još nije sposobno rješavati stvari samo.“ I dok se tako neki ljute i svadaju, drugi se služe nagovaranjem, treći razgovaraju i objašnjavaju, dobili smo i odgovore očeva koji s tim nemaju nikakvih problema. Jedan kaže da on ne čini ništa kad vidi da djeca odugovlače: „Nek rade što hoće“, njegov je stav, a drugi je siguran da njegova djeca nikad ne odugovlače budući „da su na njega“.

Tražite kreativna rješenja

Ponekad je sve što nam je potrebno za motivaciju netko tko će nam reći što nam je i kako činiti. Pa ako ne znate na koji se način možete riješiti odugovlačenja i koji je recept za izlaz iz začaranog kruga, držite se riječi naše psihologinje Mirele Sirovica: „Odugovlačenja se možemo riješiti tako da se dobro organiziramo na način da postavimo ciljeve i rokove kada moramo nešto odraditi, postavimo neke međukorake koji bi nam olakšali dolazak do cilja, odabiremo neke „kreativnije“ načine kako nešto odraditi da bismo sami sebe potaknuli i zainteresirali na izvršavanje obaveza te odmaknemo od sebe sve ono što nas na bilo koji način ometa u izvršavanju onoga što je potrebno.“

Eto, vrlo jednostavno. Ako se svatko od nas bude pridržavao ovih savjeta, neće nam trebati nacionalni dani borbe protiv odugovlačenja.

GEOCACHER – INDIANA JONES S MOBITELOM

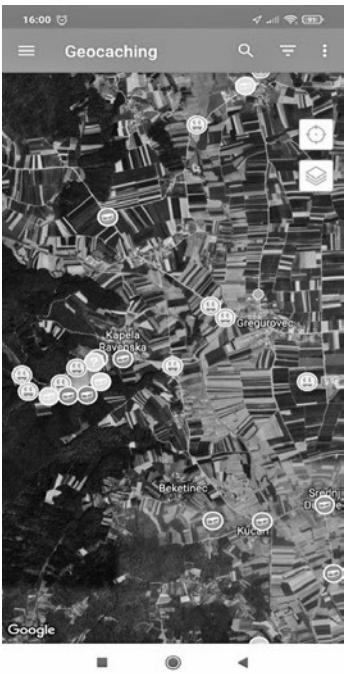
Moderna tehnologija + želja za avanturom i boravkom u prirodi u potrazi za blagom = *geocaching*

Prošlo ljeto sam postao *geocacher*. Jedan od 15 milijuna u svijetu. *Geocaching* je zabavna igra traženja blaga skrivenih na mjestima do kojih se dolazi uz pomoć aplikacije na mobitelu. Za *geocaching* saznao sam od našeg knjižničara iz bibliobusa. Povezao je moj članak o Marcelu Kiepacu s kutijicom (*cachom*) i mjestom na kojem je nekad bilo Kiepacovo imanje u mom mjestu. Odlučio sam otići to potražiti, ali prije sam skinuo aplikaciju da bih naučio kako se traži *cache*. Krenuo sam u lov na blago, baš kao Indiana Jones, samo što je mene pratila cijela moja obitelj. Uključili smo navigaciju iako znamo sve putove koji do tog mjesta vode. Počeli smo tražiti i pronašli nešto neobično što do tada nismo viđali na drveću – kućicu za ptice... a u njoj *cache*. Bili smo sretni kada smo se upisali i poslikali s prvim pronalaskom, ponosni što se klikom na opis u aplikaciji pojavljuje moj članak. Tako je sve krenulo.

● FRAN TUKŠA

O *geocachingu*

Geocaching je aktivnost koja spaja modernu tehnologiju – mobitele ili druge uređaje koji imaju GPS navigaciju i Internet te želju za avanturom i boravkom u prirodi u potrazi za blagom. Blago nije zlato niti dragulji, nego *cache* – spremnik u kojem se nalazi blokić ili list u

Kružići prikazuju moje cacheve: žuti –otkriveni, zeleni i sivi – neotkriveni.

li ga. Važno je da se pronađeni *cache* opet vrati na isto mjesto da bi ga i drugi mogli pronaći, a ako se slučajno iz nekog razloga premjesti, moraju se u aplikaciji promijeniti i koordinate toga mjesta. *Cachevi* mogu sadržavati sitnice vezane za tu lokaciju, ali to može biti i nešto drugo, npr., magnet, privjesak, igračkica, olovka, stranci ostave novčić i sl. Pravilo je ako se nešto iz kutijice uzme, mora se nešto ostaviti u zamjenu, otprilike podjednake vrijednosti. Svatko od *geocachera* može i sakriti i tražiti *cacheve*.

Danas u svijetu postoji 3 milijuna aktivnih *cacheva*. Skriveni su u 191 zemlji na svim kontinentima, čak i na Antarktici.

koji se upiše datum pronalaska i ime pronalazača (to je najčešće neki nadimak koji smo si dodijelili kod registracije u aplikaciju). Prvi je korak zapravo prijaviti se na geocaching.com i skinuti aplikaciju. Dalje je sve vrlo jednostavno. Kada se otvori, aplikacija se poveže s našom lokacijom na uređaju i odmah se na ekranu prikažu svi *cachevi* skriveni u našoj blizini. Klikom na neki od njih saznajemo koliko smo udaljeni od njega, koje je veličine, kada je zadnji puta pronađen, tko ga je sakrio i kada i kakav je teren na kojem se nalazi. Nađe se i neka natuknica koja nam ga pomaže pobliže locirati. Najzanimljivije uz svaki *cache* je opis koji je vezan uz mjesto gdje je skriven, tako da uz potragu nešto i naučimo. Kada pronađemo *cache*, u aplikaciji označimo da smo bili na tom mjestu i prona-

Geocaching u Križevcima

Da bih saznao nešto više o ovoj aktivnosti u križevačkom kraju, razgovarao sam s iskusnim *geocacherom* Igorom Kuzmićem, našim knjižničarem iz bibliobusa.

■ Tko je u našem kraju prvi počeo postavljati i tražiti cacheve i kako ste saznali za Geocaching?

Za Geocaching sam saznao od našeg Štefa Kalničkog (Stjepana Jembreka) koji je dobri duh Kalnika, ali i ove igre te ujedno ima i najviše postavljenih Geocacheva u Hrvatskoj, više od 1500. Koristeći, te još davne 2014. godine, GPS lokator, jer nije još imao *smartphone*, gotovo je naslijepo tražio skrivene kutijice. On me uveo u ovu igru 16. 1. 2020. godine i evo, imam već godinu dana staža u ovoj zanimljivoj i vrlo atraktivnoj igri. U godinu dana uspio sam pronaći 1 000 cacheva te ih postaviti 200.

■ Volite li više skrivati cacheve ili pronalaziti?

Domišljati cachevi – kućica za ptice sa šiframa i znak

Iskreno, više ih volim skrivati, jer moji *cachevi* su malo drugačiji od ostalih u našem području te se uvijek potrudim, gdje je to moguće, napraviti neku posebnu kutijicu koja doživljaj pronalaženja čini još posebnijim. Naravno, volim i pronalaziti cacheve te time i otkrivati nova mjesta, za koje nikad ne bih vjerojatno ni saznao, a niti ih posjetio da nije bilo *geocachinga*. Ljudi obično cacheve sakrivaju na mjestima od povjesnog značenja ili prirodnih

ljepota. To je odličan način da se u nekom kraju posjete određene znamenitosti za koje ćete teško sazнати da postoje.

■ **Kako odlučite na koju bi lokaciju sakrili neki *cache*? Ima li za to neko pravilo?**

Obično su to neka posebna i specifična mjesta. Znači, nešto što bi osim samog *cachea* ljudima moglo biti zanimljivo. Treba se staviti u kožu onog koji će taj *cache* tražiti te si postaviti pitanje: „Bi li meni ta lokacija bila zanimljiva te predstavlja li neki izazov za koji bi se valjalo potruditi doći na to mjesto?“ *Geocaching* nema nekih komplikiranih pravila. Kod samog postavljanja postoji samo jedno pravilo, a to je da međusobno moraju biti na udaljenosti od 161 metra te da

moraju sadržavati *logbook* – knjižicu (papir) za upis imena pronalažača. A što ćete odabratiti za kutijicu, to je samo na vašoj maštici. To mogu biti svi predmeti koji vas okružuju: flašice, kutijice za pohranjivanje hrane, bočice od lijekova, kante s poklopcem, kućice za ptice, bačve, šarafi... sve što se da zatvoriti te po mogućnosti da ne propušta vodu da se *logbook* ne namoči.

■ **Idete li u pronalazak sami ili u društvu i što Vam je draže?**

Volim otići tražiti *cacheve* u društvu jer više očiju bolje vidi, a i zabavnije je u društvu. Tako ponekad odlazim sa sinom i suprugom. Lijepo provedemo vrijeme u prirodi i što je najvažnije, aktivno provedemo dan hodajući, a uz put saznamo i neku super informaciju i

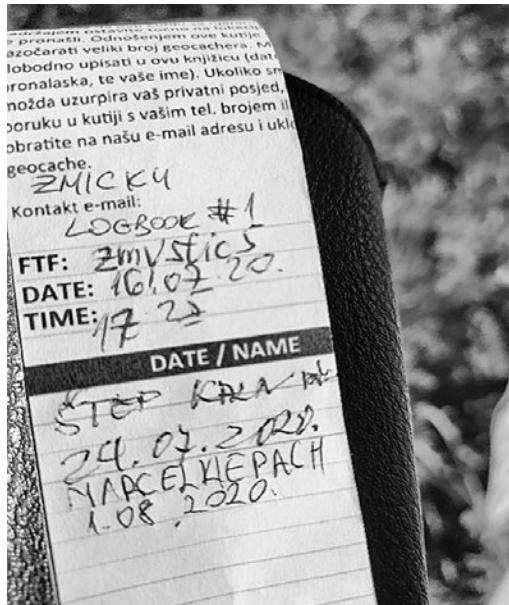
lokaciju za koju nismo znali. U Križevcima ima sakriveno oko 200 *cacheva* a u okolini Križevaca ukupno više od 650. Ova igra je kod nas sve popularnija pa bilježimo velik porast novih članova u ovoj velikoj zajednici.

■ **Na kraju mi je knjižničar pokazao neke od svojih *cacheva*.**

Svakako planiram s ljepšim vremenom nastaviti traganje za cache-vima i baš mi je drago što sam saznao za tu aktivnost. Volio bih kada bi se više djece i obitelji uključilo u geocaching jer je jako zabavno i poučno i za mlade i za starije. Bolje je provesti vrijeme u prirodi igrajući se istražitelja i zabavljajući se s obitelji i prijateljima nego biti zatvoren u kući. Kada odeš na odmor ili u neko drugo mjesto, uvijek je zabavno pogledati ima li tamo skrivenih cacheva i pokušati ih pronaći, tako se nauči svašta novoga o tom mjestu. Veselje kada pronadeš skrivenu kutijicu je veliko, baš kao da si pronašao pravo blago. A blago je zapravo i vrijeme provedeno u prirodi kada upoznaješ neko mjesto na koje možda nikad ne bi otišao. A još veće blago je ako to vrijeme provodiš sa svojom obitelji ili prijateljima.

Savjeti za buduće lovce na blago

- pogledajte kakav je teren na kojem je neki *cache* i prikladno se obucite
- djeca bi trebala ići s odraslim osobom pogotovo ako ulaze u šumu ili neko područje koje ne poznaju dobro
- bolje je ići u društvu i svakako se javiti nekome kamo idete
- *cache* se ne smije oštetiti ili baciti
- mora se biti pažljiv u traganju da netko drugi ne otkrije *cache*
- treba paziti na okoliš
- uživati u istraživanju i dobro se zabaviti.

Moj prvi cache – kućica za ptice sa znakom geocacha,
logbook ili listić u koji se upisuju geocacheri.

Pronađena na platanama u Gregurovcu. Kućicu je izradio i postavio naš knjižničar.

Pronalazak jednog cachea

Cachevi u šumi...

UZ ČETIRI ŠAPE UČI SE LAKŠE

Da bi djeci učenje i usvajanje novih vještina i znanja postalo zanimljivije i ugodnije, osmišljen je projekt uvođenja terapijskog psa u školu. Luna je terapijski pas kojem je trenutno radno mjesto u III. osnovnoj školi Bjelovar uz njegovu voditeljicu, učiteljicu Natašu Brekalo. Učenici naše škole brzo su Lunu prihvatili kao svoju prijateljicu, posebno učenici 3.c s kojima je Luna svakodnevno na nastavi, ali i oni koji se druže s njom na dopunskoj integriranoj nastavi. Ipak, u stvaranju dobrog odnosa između djece i psa, važnu ulogu ima njegova voditeljica. Zbog toga sam učiteljici Nataši postavila neka pitanja kako bi nam pojasnila Luninu ulogu u školi.

● DORA JELIĆ

■ Recite nam nešto o terapijskim psima, o njihovom školovanju i radu s djecom?

Terapijski psi su posebno školovani psi s pomagačkom i terapijskom namjenom. Cilj je poticanje razvojnih procesa djece i mladih osoba s poteškoćama u razvoju. Ovakav kombinirani pristup omogućava da po završetku školovanja terapijski pas ima dvije uloge. Prva je uloga pomagača djetetu s poteškoćama u razvoju, dakle kretanje, dodavanje predmeta, pomoći u svlačenju i slično, a druga je uloga motivatora u svakodnevnim aktivnostima djece i mladih bez teškoća.

■ **Kada, kako i zašto je Luna stigla u našu školu?
Predstavite nam Lunu.**

Luna je u našu školu stigla 2019. godine, međutim sam projekt je počeo puno ranije. Uz Dane otvorenih vrata 2017. godine, pozvane su udruge iz cijele Hrvatske. Pozivu se odazvala Udruga za pse vodiče i mobilitet Zagreb. Oni su predstavili svoje pse i njihov rad. Primijetili smo da su učenici jako zainteresirano pratili predavanje i opušteno se družili s psima te je Udruga predstavila svoj rad na Učiteljskom vijeću koje je zaključilo da bi bilo dobro da psi rade kao motivatori u razredima i individualno s nekim učenicima. Izrađen je plan i program, koji je je dobio sve potrebne dozvole i 2019. godine Luna je došla u moju obitelj. Najprije je bila na privikavanju šest mjeseci, nakon toga sam ju polako vodila u razred. Prvo jedan sat u tjednu pa svaki dan po jedan sat, a sada je ona stalno u razredu. Važno je reći da smo Luna i ja nakon šest mjeseci trebale položiti ispit i tek tada smo krenule odista raditi.

■ **Što je Luna trebala sve naučiti prije nego što je došla u našu školu? Jeste li i vi trebali proći neku obuku?
Objasnite nam.**

Odlazila sam u Udrugu za pse vodiče i mobilitet gdje su me podučavali kako raditi s terapijskim psima. Objasnili su mi da kada je pas još štene, dolazi ga se testirati da bi se vidjelo ima li nekih sposobnosti za takav rad. Ako ima, izdvaja se od drugih pasa i odlazi u udomiteljsku obitelj u kojoj živi godinu dana, a zatim ide na obuku. Obuka traje od tri do šest mjeseci, ovisno koju funkciju pas ima. Dakle, ako će pas raditi sa slijepim osobama, ta će obuka trajati duže, a u nekim drugim slučajevima, kao što je kod Lune, obuka traje kraće. Nakon što je Luna završila svoju obuku, ona je radila u Udruzi za pse vodiče i mobilitet još godinu dana, a u moju obitelj došla je kad je imala 2 godine. Sada ima četiri godine i kaže se da je sad zreo pas. Luni i meni svake godine dolazi nadzor. Tim iz Udruge

provjerava obavlja li Luna i dalje dobro svoj posao. Lunin radni vijek je osam godina. S njom svakodnevno treba raditi razne treninge, npr. pronalaženje predmeta, igre se s lopticom ili učenje neke nove naredbe koju će trebati odraditi u školi. Ako nešto ne mogu napraviti s Lunom, tražim pomoć trenera iz Udruge za pse vodiče i mobilitet Zagreb pa zajednički radimo s njom. Također, treba reći da terapijski psi, osim što su radni psi, oni su i psi koji imaju potrebe kao i svaki drugi pas. Luna voli šetnju, igru, maženje u svojoj obitelji. Ako joj je na „poslu“ zamorno, tada ju izdvajam s nastave ili ona dolazi pod moj stol i odmoriti.

**■ Što Vam se posebno sviđa u radu s terapijskim psom?
Radite s Lunom u razredu, idete s njom u V. osnovnu školu,
u Narodnu knjižnicu P. Preradović... Kako Luna radi s
djecom, kako im pomaže?**

Ovo što mi radimo u školi je jedna nova dimenzija odgoja i obrazovanja. Bila sam 2019. godine u Veroni, na jednom svjetskom seminaru, gdje sam vidjela da se u cijelom svijetu radi s terapijskim životinjama. Međutim, rijetkost je da pas bude cijelo vrijeme na nastavi, tako da mi jedini imamo taj benefit koji je izvrstan. Primjetila sam da je Luna veliki motivator u razredu. Znamo da djeca nekada ne žele ići u školu, da se boje ispitivanja i testova, da im se nekada nešto ne da, no otkada je Luna u razredu, djeca su znatno motivirani. Kada naprave nešto dobro, mogu pomaziti Lunu, ali i kada naprave i nešto loše jer učimo ih da i na pogreškama učimo. Tu taj emocionalni dio dolazi posebno do izražaja. Jako puno čitamo naglas i pri čitanju na glas Luna je ta koja kao da smiruje te aktivnosti. Djeca se ne boje javno nastupati, sigurnija su. U razredu, učenici su puno mirniji, paze na Lunine potrebe, a pridržavaju se uputa o pranju ruku nakon igre i maženja. Luna je uključena u puno projekata. Projekt “Vau-vau” provodi se s djecom predškolske dobi na Dječjem odjelu Narodne knjižnice Petar Preradović, gdje Luna zajedno s učenicima iz mog razreda “čita” maloj djeci. Uključile smo se i u rad u V.

osnovnoj školi Bjelovar u projekt e-Twinninga – Igra i učenje uz terapijskog psa, ali zbog epidemiološke situacije s njima sve aktivnosti radimo *online*. Luna također “čita” i u Knjigici, bjelovarskoj knjižari. Luna dolazi i na satove razrednika u mnoge razrede naše škole.

■ **U našoj školi postoji dopunska integrirana nastava uz terapijskog psa. Kome je namijenjena?**

Ona je namijenjena isključivo djeci s poteškoćama. Cilj je pomoći djeci da lakše savladavaju svoje dnevne aktivnosti, da im olakšamo nastavu i da ih motiviramo za rad.

■ **Što Luna najviše voli u radu s djecom?**

Kao što sam već rekla, voli se igrati, maziti, sve ono što bilo koji pas voli raditi, s time što je ona trenirani pas pa zna kad što treba napraviti, a što ne smije. Ona neće za vrijeme sata ići po razredu osim ako joj ja ne dopustim ili ako ne kažem nekom učeniku da je pozove. Danas smo bili vani, radili smo snjegovića i ona je sudjelovala u tome. Važno je da su zbog nje svi složni i zajedno paze na nju, a tako su naučili i paziti jedni na druge. Luna uvijek dode prije nastave i svi učenici kada ulaze u školu kažu: „Ah, evo Lune!” i smiješak im se pojavi na licu. A to je jako bitno za njihov emocionalni razvoj. I... ako su umorni ili nesretni, Luna je tu da ih oraspoloži.

■ **Zašto ste prihvatali brinuti se o Luni i raditi s njom?**

Zato što već dugi niz godina primjećujem u školstvu, u radu s djecom, da imamo sve više djece koja se, u bilo kojem dijelu svog odrastanja, nađu pred nekim problemom. Činilo mi se da je terapijski pas odlična stvar baš za takve situacije, što se pokazalo točnim. Kad vidim da neko dijete ima neki problem, sjednemo zajedno s Lunom te dijete Luni ispriča što ga muči, otvoriti se na jedan drugačiji način. U razredu je opuštenija atmosfera otkada je Luna s nama. S njom se mogu igrati i nikada nisu sami.

■ **Što biste svima poručili vezano za terapijske pse u školama?**

Terapijski pas je dobrobit, ne samo u III. OŠ Bjelovar, nego i u cijeloj Republici Hrvatskoj i šire. Želim pohvaliti Udrugu za pse vođiče i mobilizaciju jer mi puno pomažu u radu. Svaki dan otkrivam nešto novo, zanimljivo i inspirativno čemu pridonosi ne samo Luna nego i moji učenici. Naravno, sve to izgrađuje i mene kao osobu i kao učiteljicu. Mislim da su terapijski psi velika pomoć djeci s teškoćama, ali ne samo njima.

Pomazivši Lunu, koja je naravno slušala naš razgovor, otišla sam iz razreda 3.c posve opuštena. I na mene je djelovala Lunina prisutnost. Shvatila sam da uz nju klinci odrastaju na drugačiji način, opušteniji, da razvijaju navike koje će im biti potrebne i kasnije u životu. Imaju bolju motivaciju, zato postižu i bolje uspjehe. Nadam se da će doći vrijeme kada će terapijski psi biti u svim školama.

MOJ PRIJATELJ HAŠIMOTO

Mnogo djece u Hrvatskoj, uključujući i mene, ima prijatelja za kojega mnogo ljudi ne zna. Ne primjećuju ga. Kada im govorimo o njemu, često zaključuju da je nevažan. Ponekad nas zbog njega smatraju čudnima. Ne znaju da on može upravljati našim životom, pa i biti opasan ukoliko se ne uskladimo s njim. Ipak, svi ga mi napoljetku zavolimo i naučimo živjeti s njime.

● JANA HOSNI

Skriveno prijateljstvo

Neke prijatelje u našem životu upoznamo slučajno, nenadano. Neki nam promijene život na bolje i koračaju uz nas cijeli život. Postoje i ona tužna, kratka prijateljstva, no o njima neću govoriti. I ja imam nekoliko prijatelja, ali jedan je od njih poseban i ne može ga imati svatko. Zove se Hašimoto. Naše prijateljstvo ne traje dugo i nije oduvijek bilo jednostavno. Ponekad zna stvarno biti naporan i zadaje mi probleme. Hašimoto je zanimljiv prijatelj. Nisam znala za njega sve do svoje desete godine, a on je zapravo stalno bio uz mene.

Upoznavanje

Moram priznati da mi je naše upoznavanje bilo jako neugodno i čudno. Hašimoto je sramežljiv, zato je prije našeg upoznavanja počeo biti vrlo nervozan. Njegovu sam nervozu osjetila i ja sama. Imala sam glavobolje, a i kosa mi se počela prorjeđivati. Roditelji i ja shvatili smo da nešto nije u redu. Nakon vađenja krvi saznali smo da je TSH (tiroidni stimulirajući hormon) u mojoj krvi

povišen. Povišeni TSH značio je samo jedno – poremećaj štitnjače, Hašimoto. Hašimoto je autoimuna i nasljedna bolest koja nastaje zbog oštećenja štitnjače te utječe na stabilnost hormona koje proizvodi. Može se javiti i u obliku umora, pospanosti, preosjetljivosti na hladnoću ili debljanja. Ne može u potpunosti izlječiti i traje doživotno, ali se može kontrolirati tabletama. Češće se javlja kod žena, ali pojavljuje se i kod muškaraca i djece. U svijetu se kod 3,7% djece u dobi od 11 do 18 godina pojavljuje neki poremećaj rada štitnjače. U Varaždinskoj je županiji, prema podatcima Zavoda za javno zdravstvo Varaždinske županije, u 2019. godini zabilježeno 137 slučajeva poremećaja rada štitnjače kod djece u dobi između 7 i 19 godina. Najveći broj slučajeva zabilježen je 2011. godine kada je brojka porasla do 369. Usapoređujući podatke unazad četraest godina, vidljivo je da brojka varira između 100 i 300 slučajeva godišnje.

Strahovi

Moji su se roditelji neugodno iznenadili, ali im je bilo dragو što se bolest otkrila na vrijeme. Prihvatali su dijagnozu, no nisu ju preuvećavali jer su znali da sam to još uvijek stara ja. Ne mogu reći da se uopće nisu brinuli jer su uvijek pitali kako se osjećam, imam li kakve probleme. Bili su strpljivi i pažljivi. Liječnik je smirio i mene te mi dao do znanja da ova dijagnoza nije ništa strašno i da će za nekoliko mjeseci moje tegobe nestati ako se budem pridržavala uputa.

Kako Hašimoto više ne bi bio nervozan i zadavao mi probleme, morala sam početi koristiti terapiju Euthyrox tabletama. Hašimoto zahtijeva da ih pijem svakoga jutra, natašte, petnaest minuta prije obroka. I ja ga slušam. Uostalom, to zahtijeva i moj specijalist. Trebalо je neko vrijeme da se hormoni uravnoteže. Na početku uzimanja tableta nisam osjećala veće promjene, no s vremenom sam primijetila da mi kosa postaje gušća i zdravija. Nisam bila ljuta zbog uzimanja tableta jer sam znala da će mi s vremenom pomoći i da moram biti uporna kako bih poboljšala svoje zdravlje.

Hašimoto ne utječe na moje školske obaveze i zahvalna sam mu na tome. Upoznala sam ga i sa svojom najboljom prijateljicom koja ga je u potpunosti prihvatile i nije me zbog njega smatrala drugačijom. Ponekad sam se bojala jer sam mislila da, ako netko bude saznao za njega, više neće cijeniti moje prave vrline, da će promijeniti mišljenje o meni, smatrati me čudnom.

Jedinstveni dio mene

Redovito, svakih šest mjeseci, odlazim na kontrole. Nekoliko sam puta morala promijeniti dozu tableta jer zajedno sa mnom raste i doza, a sve kako bismo i Hašimoto i ja bili zadovoljni. Shvatila sam da on i nije tako strašan. Kada se kontrolira i ne stvara mi probleme, ponekad čak zaboravim na njega. Naše se prijateljstvo nakon gotovo tri godine poznanstva još uvijek razvija, ali skladnije je jer smo se prilagodili jedno drugome. Jednostavno pratimo jedno drugoga. Shvatila sam da je, koliko god ga se sramila, on još uvijek moj prijatelj. Dio mene. No on ne određuje moje odluke, moja razmišljanja. On je jednostavno tu, kraj mene, u meni. Ne dopuštam mu da vlada mnome. Naše me prijateljstvo naučilo da se nikada ne bih trebala sramiti sebe i svojih mana. Kada mi je teško zbog njega, sjetim se da postoje djeca koja imaju slične, a i gore probleme. Zato bih poručila svima da budu sretni i zadovoljni sami sa sobom, da nauče voljeti svoje mane i biti ponosni na njih jer su upravo zbog njih jedinstveni.

NA VIJAĐU POSTIROM

Postira je brod koji je već odavno zaslužio mirovinu što se vidi po njegovu istrošenom inventaru, rasklimanim stolicama, škripi i cviležu koji proizvodi pri borbi s valovima... Povremeno se pojavi vijest da se za stanovnike Elafita gradi novi brod, ponekad netko pokaže i fotografiju tog novog broda, a onda se glasovi utišaju i nastavi se po starom. Od početka epidemije bolesti COVID-19 u svoju školu putujem brodom sa Šipana, a u ovom tekstu otkrit ću vam teme brodskih *čakula* te opisati neraskidivu vezu otočana i njihovog broda.

● ĐIVO DOBUD

Novo normalno

Moje putovanje u školu započinje ranije nego mojim vršnjacima, u pet i petnaest ujutro. Kada se probudim vani je još mrak. Sve biljke su posute malim komadićima kristala. Putem do broda ne vidim nikoga, svi ljudi se još griju u svojim toplim domovima. Na rivi slušam kako more lagano udara od stijene, kako vjetar pjeva. Ulazim u stari bijeli brod *Postira* na kojem sam svakodnevno na putu do škole od početka *novog normalnog*. Brod nas sporo, ali vjerno i pouzданo vodi do Grada. Kada stignem na brod odložim svoju torbu na pod i promatram tko sve ulazi iščekujući dobro društvo... Obično na brod prvo ulaze stariji ljudi (njima sigurno treba manje sna i lako se bude) kada ja uđem oni već sjede na svojim sjedalima. Zatim pristižu mlađi ljudi sa svojom djecom koja se još bunovna od sna. Točno u šest sati brod kreće iz Suđurđa i mi prolazimo pokraj dva grebena koje stanovnici Šipana zovu Veliki i Mali škoj. Na jednom od njih nalazi se svjetionik koji pomaže brodu da mirno pristane u luku.

Kada smo prošli „škoje“ prolazimo kraj malog otočića Rude na kojoj su jedini stanovnici životinje u skladnom suživotu s prirodom.

Ženske čakule

Plovimo do prve luke; Lopuda, odakle ne dolazi puno putnika, a svi ljudi koji dođu su svjetloksi. Mislim da je to zbog poznate pješčane plaže Šunj na kojoj sunce nemilosrdno prži, mijenjajući boju kože, a i kose bezbrižnim kupaćima. Lopuđani unesu živost na brod. Od stola do stola šire se sitne rasprave i razmjenjuju vijesti. Često se starije gospođe okupljaju i šapuću o nekoj, pomalo i meni zanimljivoj temi. Nerijetko kada jedna napusti brodski salon, upravo ona postaje glavnom temom razgovora. Dok drugi ljudi razmjenjuju mišljenja, ja imam bitnijeg posla poput pisanja domaće zadaće. Nekad pokušam zaspati, a kada ni to ne uspije prepustim se svijetu *čakula*.

Muške čakule

Glavna tema među muškim otočanima u zadnje vrijeme je dolažak divljih svinja s kopna na Elafite. Lani su jednu ulovili u moru u Šipanskoj luci! Srećom, bila je noć! Ne mogu ni zamisliti što bih uradio da se u moru pored mene, dok se bezbrižno kupam, pojavi divlja svinja. Tješim se mišlju da sam vjerojatno brži plivač...

Još jedna tema muških *čakula* priče su s *ribanja*. Često pročitam i čujem šale o lovačkim pričama u kojem ribari pretjeruju s veličinom ulova. Ove priče su posve suprotne, najčešće se čuju tužaljke kako nema ribe, da su mreže prazne i da je prije bilo bolje. Ima i u tome nešto istine, no otkrit ću vam jednu tajnu – ribari umanjuju svoj ulov! Račun je vrlo jednostavan – što manje ljudi *riba* – više je ribe u moru! Zato oni koji od mora žive ljubomorno čuvaju tajne *pošte* s bogatim ulovom. Do dolaska na pravo mjesto znaju voziti i više nego što je potrebno da bi zametnuli trag! Na otoku te uvijek netko gleda, makar iza zatvorenih *škura*, zato je važno bogati ulov dobro zamaskirati pri izlasku iz *barke* na kopno. Prazna *kašeta* na vrhu

i tužan izraz lica nužni su dio folklora. *Ima li ribe? Slabo!* – glavni je odgovor na to pitanje.

Stižemo na Kalamotu, mali otok s dva mjesta. *Postira* pristaje u Donjem Čelu, mjestošcu s malo stanovnika na čijoj velikoj pješčanoj plaži ljeti bude mnoštvo kupača. S Kalamote dolaze većinom tamnokosi ljudi, svijetle kože. Kada uđu u brod, ljudi sa Šipana i Lopuda počnu šaputati s Kalamoćanima sve do Grada.

Brodski kafić

Nekada je na brodu bio otvoren kafić i uvijek je bilo živo i veselo! Sjećam se dok sam bio dječak, *dunda* Mile koji je radio u baru, kod njega sam rado provodio vrijeme. Pustio bi me k sebi iza šanka, napravio bi mi *cedevitu* pa bismo zajedno čitali novine i rješavali križaljke na putu do Suđurđa. Onda je on otišao u mirovinu, a nakon njega drugi su ljudi preuzimali brodski kafić, no nijedan se nije zadržao. Na kraju je trajno zatvoren, a sada to i nije ništa neobično s obzirom na to da je uvedena zabrana.

Igre i posada broda

Ponekad podem na krmu broda i gledam kako se stvaraju mali virovi i gutaju sve sto im dođe na put. Tada se sjetim ljeta i naših skokova u virove broda. Kad brod napušta luku za njim ostaju virovi, a ako uskočiš u njih oni te nose po luci kao da si u vodenom parku. Najljepše je ipak nedjeljom, tada brod ostane privezan u našoj luci i kreće zabava. Važno je neprimjetno se ušuljati na njega, popeti se na palubu i skočiti u more! Posada se ljuti da im prekidamo poslijepodnevni odmor i da smo smočili čitav brod, no ipak nas puštaju da uživamo u zabavi! Koje je to veselje! Zbog članova posade ovaj brod osjećam svojim domom, svi mornari znaju moje ime. Jedan od njih me svakodnevno pozdravi rečenicom: *Divo, voliš li ti piti pivo?* Ja zista ne znam kako bih odgovorio na to pitanje ili pozdrav, uvijek se zbumeno nasmiješim, pogledam u pod i prođem. A opet, kad

dođem na katamaran Nona Ana i nitko me ne pozdravi, osjetim se nekako tužno. Uzalud je katamaran brži i noviji, meni nedostaje moj brod i posada koja mi zna ime. Taj osjećaj da si, kad stupiš nogom na brod, već doma!

Rječnik

vijađ – putovanje; ribati – loviti ribu; kašeta – posebno izrađen sanduk u koji se smješta ulovljena riba; pošta – posebno povoljno mjesto za postavljanje meke za ribe, mjesto gdje riba grize; čakule – brbljanje; barka – brodić, čamac; dundo – stric ili ujak, u ovom slučaju se koristi u obraćanju djece starijoj osobi

KUDA IDU DIVLJE SVINJE?

Danas, prvog dana prosinca 2020. u našoj školi u Kašini bilo je izuzetno veselo... Dogodila se jedna sasvim neočekivana i nevjerljivatna stvar... Naime, oko naše škole trčala je prava pravcata divlja svinja...

● JAN KUŽILEK

Pogled kroz prozor

Oko 15:30 6.a razred imao je matematiku. Pod satom su učenici kroz prozor ugledali čudnu čupavu crnu životinju, ali nisu tome pridavali veliku važnost jer su pomislili da je to veliki pas. Pod idućim odmorom saznali su da su se itekako prevarili... Nije to bio никакav pas, već divlja svinja koja je pobegla iz šume i odlučila otrčati krug oko naše škole.

Učiteljica Maškarin ispričala je da je pod trećim satom imala pauzu te je pogledala kroz prozor i imala je što vidjeti... Ona je odmah prepoznala da se radi o divljoj svinji.

Profesor Trupeljak sjedio je u svom kabinetu te je ugledao ogromnu sjenu. Nakon što je pogledao kroz prozor, video je ogromnu životinju kako šprinta oko škole.

Što se dogodilo kasnije?

Nakon što je protrčala oko škole očevici su rekli da ju je dok je pretrčavala cestu pogodio automobil. Nasreću, nije bilo ozlijedjenih. Nakon što je izazvala prometni udes, projurila je kroz ogradu sjedne kuće i nastavila svoju maratonsku turneu i čak se okupala u

obližnjem potoku. Nadamo se da niti svinja nije ozlijedena, da više neće raditi svinjarije te da će se vratiti u svoje prirodno stanište.

Vrlo neobičan događaj, ali s obzirom da je ovo 2020. godina, ništa nas više ne iznenađuje.

INTERVJU S DEVEDESETOGODIŠNJKINJOM M. T. KOJA JE SVOJE TINEJDŽERSKE GODINE PROVELA U LOGORIMA TIJEKOM DRUGOGA SVJETSKOG RATA BOREĆI SE ZA ŽIVOT.

SJEĆANJA SAČUVANA OD ZABORAVA

S 14 godina moju prabaku nisu mučili problem koji nas muče – nije se svađala s roditeljima zbog izlazaka, obavljanja dosadnih kućanskih poslova, škole, a pogotovo ne zbog hrane koju ne voli. Nije razmišljala o prvim ljubavima ili kako propušta izlazak, već samo hoće li doživjeti sutra. O strahotama života u ratu današnji trinaestogodišnjaci znaju samo iz priča starijih. Moja prabaka ima 93 godine i ispričala mi je o strahotama Drugoga svjetskog rata koje su nama, na sreću, samo nezamisliva prošlost. Sjećanja su to koja treba sačuvati od zaborava.

● LANA VUČETIĆ

■ Kako si živjela prije rata?

Pa, ja sam živjela u kući u Hudolinima u Gorskem kotaru. Tamo smo živjeli moja mama, tata, sestra, brat te ujak i njegova obitelj. Otac i ujak su često išli po šumama zaradivati dodatno, čak su i u Slavoniju išli. Sve što smo imali, sami smo stvarali. Dok su očevi odlazili zaraditi, mi djeca bili smo s majkama. Bili smo velika obitelj. Ja sam kao djevojka ujutro hodala kilometar-dva i više do vode noseći pune teške kante, muzla životinje, vukla suhe grane, pojila životinje. Bila sam, kao i svi ostali, jako radišna. Sve su kuće imale svoju štalnu i svoj vrt od kojega smo se prehranjivali. Nije bilo plaće, sve što napraviš, to i imaš, jedino su muškarci povremeno odlazili dodatno zaraditi.

■ **Kako ste saznali da Drugi svjetski rat počinje?**

Kako smo saznali? Nismo saznali! Došli su iz Italije, talijanska vojska, fašisti, spalili nam gotovo sve kuće i okrutno nas odveli, otjerali u logore.

■ **Kažeš da su vas odmah, početkom rata, odveli u logor. U kojim si logorima bila?**

Prvo su nas odveli na Rab, u Koncentracioni logor Kampor. Bili smo pod šatorima, ležali na zemlji. Nismo se mogli ni prati, mnogo je ljudi brzo i umrlo. Onda smo iz Raba, prebačeni Gonars u Italiji. Tamo smo bili dugo. Zatim smo išli u Treviso. Sveukupno smo bili 18 mjeseci po logorima.

■ **Kako su vas Talijani odveli do Raba?**

Prvo su nas Talijani pokupili, najprije sve žene i djecu te ih iz Gorači, Hudolini i tog dijela, odveli u Čabar u neke barake. Sve su nam kuće popalili. Tamo smo bili neko vrijeme dok nisu došli autobusi i kamioni. Tada su nas ukrcali i odveli prema Rabu. Ima jedna priča dok smo bili na tom putu. Partizani su znali da prolazimo do šume i čekali u zasjedi u nadi da će nas spasiti. Nažalost, to je krivo prošlo i dio naših je poginuo, neki su pobjegli nazad, no brzo su ih Talijani ponovno uhvatili.

■ **Što se dogodilo s većinom muškaraca?**

Između Parga i Gorači je je dolina Tratinska draga. Tamo je sada veliki spomenik jer su tamo organizirali slovenski partizani zasjeđu Talijanima koji su imali zapovjedništvo u Gerovu. Ti su Talijani išli prema Sloveniji, a slovenski partizani su ih dočekali i napali te je puno Talijana poginulo. Nakon toga, drugoga su dana došli Talijani i pokupili sve muškarce iz određenih dijelova Gorači i Parga. Postrojili su ih na toj Tratinskoj dragi i strijeljali ih. Bio je to

ogroman gubitak. Jednoj mojoj poznanici tada su strijeljali dva sina i muža.

■ **U kojem je logoru bilo najgore?**

Najgore je bilo na Rabu zato što je bilo puno kiše pa smo u vodi ležali, bilo je strašno. Stvarno nešto najgore i najstrašnije što smo preživjeli, mi koji smo preživjeli.

■ **Kakvi su bili uvjeti u logorima?**

Bili smo u malim vojničkim šatorima, a unutra nas je bilo po osam. Svi smo bili stisnuti jedan do drugoga. Hrane su nam nosili toliko da je rijetko tko preživio. Mnogo ih je umrlo. Bili smo jako gladni, ležali na zemlji, prljavi i puni ušiju! Nije uopće bilo vode. Ništa nam nisu dali. Ljudi su umirali od žedi, gladi, prljavštine.

■ **Zašto nisi pokušala pobjeći iz logora?**

Pa Rab je otok, znali smo i mi i oni da ne možemo pobjeći. Logor je bio okružen dvostrukom bodljikavom žicom. Nitko nije mogao nikud. U Gonarsu u Italiji bili smo smješteni u barake. Koliko bolje! Isto je bilo žice. U Trevisu su bili kasarne u kojima su bili prije bili vojnici. Sve je to bilo bolje od onih šatora na Rabu.

■ **Znaš li možda zašto su vas prebacili u logore u Italiji?**

Pa, ne znam točno, ali mislim da smo otišli iz Raba zbog poplave. Toliko je kiše padalo da je sve promočilo i bilo je ledeno! Došli su opet kamioni po nas i odveli nas tamo.

■ **Kako ste se vratili iz Gonarsa u Gorače?**

Kada je Italija kapitulirala, imali smo organizirani prijevoz do Rijeke. Ipak smo tamo još bili zatočeni na Sušaku dok rat nije do kraja završio. Tada smo došli do Gorača. Prošlo je tako dugo, ali sve je bilo spaljeno i popaljeno. Tada smo se snalazili kako god smo mogli, ali su nam trebale godine i godine da bismo se oporavili.

■ **Tko je preživio?**

Pa mogli su preživjeti svi koji su imali jači imunitet. Naravno, oni koji su uspjeli izdržati sve te muke, a oni koji nisu, umrli su i tamo su pokopani. Ja sam njih dosta poznavala, ipak smo svi bili iz istoga kraja, mještani iz Čabra i okolice.

■ **Kako je bilo u Hrvatskoj kada si se vratila?**

Vratili smo se na spaljeno. Nije bilo gotovo ni jedne kuće. Na primjer u cijelim Goračima ostala je samo jedna škola, a onda smo u njoj svi ležali jedni na drugima. Nije bilo ni hrane ni vode pa smo pješačili po Sloveniji i molili da nam daju bar toliko da možemo preživjeti.

■ **Osjećaš li posljedice užasa koji si proživjela u mladosti?**

Osjećam ih čak i dan danas. Od tolikih hladnoća koje smo tada proživjeli još uvijek me bole prsti. Imam knjigu i slike koje prikazuju mrtve ljude na Rabu kako leže... Kao kosturi, gomile tijela pobacana po podu. Puno ljudi je umrlo.

■ **Za kraj, što misliš što ti je dalo snagu da sve to preživiš?**

Preživjela je samo jedna trećina, oni koji su bili mladi. Stariji nisu imali gotovo nikakve šanse. Snagu nam je davala samo nuda da će doći oslobođenje, da će doći partizani i osloboditi nas iz toga užasa.

■ **Kako je rat, po tvom mišljenju, na tebe utjecao u dalnjem životu?**

Jako, jako je utjecao. Nokti mi i dan danas otpadaju zbog one poplave! No ipak ima i nekih dobrih posljedica. Naučila sam cijeniti sve. Unatoč današnjem izobilju, ja iskreno najviše volim koricu kruha i malo mljeka. Nakon rata kada smo se vratili, nismo imali ništa, doslovno ništa. Ja sam tada, u mladosti, još u ratu, a i nakon nje ga jako voljela pomagati i biti društveno aktivna. Možda sam to iz

rata povukla. Znaš, u tim su nas logorima grozno držali, ali sam bila mlada i to sam znala iskoristiti. Naučila sam malo i talijanskog, dovoljno da našima pomognem da prenesu neke podatke i da komuniciram s talijanskim vojnicima. Voljela sam i dosta razumjela politiku. Možda i zbog tog rata, a možda sam ja takva kakva jesam. Bila sam jako hrabra, bila sam i mudra, ali drugčije ne bih niti preživjela. Mislim da sam očvrsnula tamo, unatoč toj nesreći i stravi.

NE(POZNATO) LICE IZA SLAVNE „ZABIVAKE“

Stara izreka *Ispeci pa reci* može se primijeniti na sve osim na novinare i njihov prijenos uživo. Nebrojeno puta smo gledali i slušali komentatore, nekima se divili, neke možda osuđivali, a da se zapravo nikada nismo pitali koliko je potrebno truda za nešto što nam se čini kao obična rutina. Kada sportovi, proučavanje njihove povijesti, statistike, onaj sjećaj adrenalina te mogućnost percepcije svakog segmenta terena, tribine, klupe postane strast, onda ispred sebe imate vrhunskog sportskog komentatora. U razgovoru sa sportskim komentatorom Markom Šapitom otkrivamo tajne i mitove u svijetu novinarstva. Premda će reći da mu je omiljeni dio posla komentatorski, sportski novinar i komentator oduševio je publiku za vrijeme SP-a vođenjem sportske emisije ‘Zabivaka’.

● FILIP ODOBAŠIĆ

Biografija:

Ime i prezime:

Marko Šapit

Mjesto rođenja:

Makarska

Godine: 39

Zanimanje:

sportski novinar

■ **Za sve one koji SLUČAJNO ne znaju, tko je Marko Šapit?**

Skoro 40-ogodišnjak, ponosni otac dvoje predivne djece. U "slobodno vrijeme" nešto tu i tamo odradim u Sportskom programu HTV-a.

■ **Kako Vam je bilo u osnovnoj i srednjoj školi u rodnoj Makarskoj? Po čemu ih se rado sjećate i koji Vam je bio najdraži predmet u školi?**

Povijest... oduvijek me zanimala, čak sam skoro umjesto novinarstva upisao studij povijesti. A moja Makarska je predivan grad, iako se dosta promjenio zadnjih godina. Za mene je bilo idealno mjesto za odrastanje.

■ **Studirali ste novinarstvo i zanima me jeste li oduvijek željeli biti sportski komentator?**

Pa onog trenutka kad sam se odlučio za novinarstvo samo me sportski dio zanimalo. Da tu nisam "prošao", vrlo vjerojatno ne bih bio novinar.

■ **Koji je prvi sportaš kojeg ste intervjuirali?**

Na HTV-u Marin Čilić, nakon što je osvojio juniorski Roland Garros. A ranije, dok sam bio u *Jutarnjem listu*, jedan prvak Hrvatske u "body buildingu", ali evo imena mu se ne sjećam.

■ **Koji je bio Vaš prvi prijenos uživo i je li bilo straha?**

Jako! Ali oni koji nemaju straha ili tremu, nisu normalni. A prvi prijenos bio je dvoboja

Zadra i Cibone i to u legendarnim Jazinama. Tko to preživi...

■ **Koji „GAF“ u prijenosu najviše pamtite?**

Uf... jednom sam na slobodnom udarcu Cristiana Ronaldu zaminjenio za Isca. Kako? Zašto? Ne znam! Gledam, sve vidim, a pričam gluposti... Dogodi se!

■ **Nekada kada sjedite sami ili dok se šetate „trenirate“ li komentiranje?**

O da... U redu danas manje nego prije, kada sam manjak prilika redovito nadoknađivao sam kod kuće pred televizorom. Danas više u nekoj šetnji smišljam najave ili planiram sadržaje emisija.

■ **Kako i koliko traju pripreme za jedan prijenos uživo?**

Sve ovisi koji sport radim, ali svakako se to protegne na par dana. No, ovaj posao je zaista specifičan i njega zapravo uvijek radite i uvi-jek se pripremate. Na ovaj ili onaj način.

■ **U slobodno vrijeme, kojeg vjerujem da nemate previše, volite li čitati knjige te koja Vam je najdraža?**

Volim čitati i moram čitati. Zadnjih godina uživam u skandinavskim krimićima, ali i dječjim knjigama, jer mi to ide u opis kućnih zaduženja, pa...

■ **U jednom članku o Vama spominje se da ste nesuđeni vojni pilot. Možete li to malo pojasniti?**

Pa na kraju srednje škole, moja prva ideja o nastavku školovanja je bila da upišem prometni fakultet – smjer vojni pilot. Čak sam i prošao dobar dio testiranja, zapravo došao do posljednjeg, ali na kraju nisam prošao, uz obrazloženje da “slabo razlikujem likove u pokretu”. Što god to značilo...

■ **Svi smo čuli za čuvenu OFF-KABINU. Kako izgleda minimalnih 90 minuta u njoj?**

Tužno i samotno. To je mjesto kojega svaki pravi komentator doslovno mrzi. Raditi neki prijenos, a ne biti na mjestu događaja je zapravo potpuno bezveze, ali nažalost drugačije ne ide...

■ **U emisiji “Podcast A1” prokomentirali ste da se na stadionu u Velikoj najbolje jede. Jasno nam je kako i što se u Slavoniji jede. Koliko ste se još puta vraćali u Veliku?**

Nažalost, otkako nema Kamen Ingrada, samo jedanput. Sasvim slučajno i bio sam samo u prolazu.

■ **Hrvatski zbor sportskih novinara je Vašoj emisiji „Zabivaka“ dodijelio priznanje. Odakle ideja za naziv?**

Naziv je ideja Drage Čosića, jer on je bio šef projekta. Zabivaka na ruskom znači strijelac ili golgeter, a tako se zvala i maskota prvenstva, pa smo zapravo ime “posudili”.

■ **Zabivaka je najgledanija sportska emisija u povijesti HRT-a, a jednom ste rekli da je ideja bila “da budemo i ozbiljni i šaljivi, poučni i kada treba blesavi“ - uspjeli ste! Recite u čemu je tajna uspjeha?**

Robert Prosinečki, Joško Jeličić, Anton Samovojska, Marko Šapit i Mateo Beusan u studiju „Zabivake“

Pa bili smo spontani, malo smo se odmknuli od nekih dotada uobičajenih "pravila ponašanja". Imali smo sjajnu ekipu, i ispred i iza kamera, ali mora se priznati imali smo i materijala. Da nisu oni tako dobro igrali, ni emisija ne biispala onako kako je.

- **Svi Vaši gosti u studiju bili su odlični, ali Anton Samovojska je poseban i mogu reći moj osobno veliki uzor. Što reći o čovjeku koji zna sve živo o nogometu. Ima li koja dogodovština s njim?**

Ma Vojska je čudo. Čovjek ima kompjutor u glavi, ali ništa tu nije slučajno. Evo, mislim da dosta ljudi ne zna kako je on sjajan šahist, s visokim rankingom, a čini mi se da je bio i prvi predsjednik šahovskog Saveza. Dakle, ništa nije slučajno, na moždanim vijugama treba raditi.

- **Koja utakmica u Rusiji je bila „najteža“ za gledanje u studiju Zabivake?**

Danska. Uvjerljivo... sve iza toga je bio bonus, ali da smo tu ispalili...

- **Što još reći o Svjetskom prvenstvu u Rusiji, a da već nije rečeno?**

Ponovilo se?!

- **Reporter Edin Mahmuljin je jednom prilikom rekao: „A za sve je zaslužan gonič robova, šef ‘Zabivake’ Marko Šapit!“ – komentar?**

Interna šala. Edo radi sjajne priče i reportaže, ali uvijek mu je trajanje izvan dogovorenih okvira. Ja sam s druge strane težak pregovarač, pa me morao malo provocirati.

- **„Biseri“ prilikom prijenosa i kako izdržite da „ne pukneš od smijeha“?**

A dogodi se i to. Srećom postoji onaj gumb s kojim se možete ugasići, dobro nasmijati, izbaciti to van iz sebe, pa nastaviti dalje.

- **Što bi po Vama bilo najstresnije u poslu sportskog komentatora?**

Činjenica da radite u živo i nema mogućnosti povratka, popravka ili brisanja. Tako da bi svaku trebalo promisliti, a to zbog same dinamike sporta i nije baš uvijek moguće.

■ **Tko Vam je uzor?**

Općenito dosta pratim američki sport i kako mi se sviđa njihov način rada, pa tu tražim neki svoj stil. Od naših komentatora, apsolutno broj jedan je Željko Vela, moj prvi urednik na Televiziji, kasnije mentor, a sada kolega i prijatelj, na što sam jako ponosan.

■ **Možete li prokomentirati utakmicu polufinala Lige Prvaka između Ajaxa – Tottenhama koju ste Vi komentirali?**

Sjajna utakmica, ali i nevjerljivatna večer. Sve se nekako poklopilo, grmljavinsko nevjrijeme koje se jedno 3 sata prije utakmice obrušilo na Amsterdam, taman je stalo uoči početka, tako da se u zraku osjećao neki poseban naboј. A na terenu, jedna od najboljih, ako ne i najbolja utakmica koju sam gledao ili radio. Još sam bio tamo na stadionu, tako da je zaista bio spektakl!

Josip Paladino, Marko Šapit i Zlatko Dalić

■ **Koliko je teško uskladiti novinarsku karijeru s privatnim životom?**

Pa dosta. Lako je kad je čovjek mlađi. Što si stariji, imaš sve više drugih obaveze, a i sve teže ti se odvojiti od djece.

■ **Za kraj poštovani Marko, što biste poručili mladima?**

Ostanite što više i što duže djeca, ne žurite s odrastanjem. Takodje, iako znam da je to dosta teško, ponekad poslušajte starije. ;)

Par brzih?

Nadimak?

Markan ili Šapinjo, ovisi u kojem sam društvu.

Košarka ili nogomet?

Košarka!

Hajduk ili Dinamo?

HŽV!

Janjetina ili Ćevapi?

Ćevapi, pa odmah nakon toga janjetina.

Ljeto ili zima?

Ljeto, iako...

Modrić ili Rakitić?

Rakitić.

Da možete birati, tko bi bili na jedan dan?

Ma nitko, dobro je meni ovako!

Osvrt suca i prijatelja Brune Marić, najbolji sudac u sezonomama 14/15 i 15/16.

Marko Šapit svakako pripada u plejadu najboljih komentatora koji su radili od samostalnosti Hrvatske. Njegov elokventan i stručan pristup sportskom komentiranju je privilegij za svakog gledatelja. Kao nogometni sudac imao sam čast da Marko komentira neke utakmice koje sam sudio i moram priznati da je komentiranje bilo gotovo savršeno. Ako postoji u tom poslu savršenstvo, onda svakako njegovo vođenje emisija za vrijeme Svjetskog prvenstva je savršeno.

ŽIVOT NA KORNATIMA: ŽIVIM U NACIONALNOM PARKU I IMAM SVOJ OTOK

AKO JE VO RAJ, JA U TI RAJ NE BI IŠA!

Svi ste zasigurno čuli za Nacionalni park Kornate. To je skupina otoka između Zadra i Šibenika koja teritorijalno pripada Općini Murter-Kornati. Sastoji se od oko 150 otoka, otočića i hridi, često čudnih i smiješnih imena. Otoci su poznati po ljepoti svojih uvala, plaža i klifova koje zovemo krunama, a po tome su i dobili ime Incoronate što u prijevodu s latinskoga znači Okrunjeno otočje. Zanimljivo da je većina otoka u privatnom vlasništvu Murterina i Betinjana koji Kornate nazivaju Kurnati. Stari mještani kažu da je zapravo to ispravno ime, ali kad su proglašeni nacionalnim parkom 1980. godine, država ih je nazvala i zapisala pod imenom Kornati, i tako je ostalo do danas.

● DUJE SKRAČIĆ

Moj otok Piškera

Piškera je treći po veličini otok u NP „Kornati“. On se prije zvao Jadra. Današnje ime dobio je po talijanskoj riječi *pesce* što znači riba jer su na otoku živjeli ribari koji su se bavili prodajom ribe. Moji preci kupili su otok od tadašnjih vlasnika Saljana, stanovnika mjesta Sali na Dugom otoku, i on se danas nalazi u našem privatnom vlasništvu. Jedino nismo otkupili zemljište i crkvu Gospe od Piškere. Prve nedjelje u mjesecu srpnju Saljani tradicionalno dolaze u crkvu na misu. To je jedino što je ostalo od njihovih posjeda.

Cijeli je otok bio samo naš sve dok se pradjed nije zamijenio s obitelji Jelić kojima je dao pola otoka, a oni njemu posjede na drugim

otocima u uvali Strižnja i Kravljačica tako da smo danas vlasnići samo jedne polovice otoka Piškere. U prošlosti je tu bilo ribarsko naselje s pedesetak kuća, a sad su na otoku tri kuće. Nasuprot Piškeri mali je otočić Panitula koji je služio Mlečanima kao osmatračnica protiv gusarskih napada jer s njega pogled seže daleko na otvoreno more prema Italiji. Otok se vodi kao nenaseljen jer stanovnici zimi žive u Murteru i Betini, a ljeti se vraćaju u svoje kuće. Tako i ja, čim završi škola, krećem na otok jer posao čeka.

Konoba Jadra

Kada su Kornati proglašeni nacionalnim parkom, procvao je turizam i većina stanovništva polako je napuštala tradicionalna zanimanja ribolova, ovčarstva i maslinarstva. Počele su se otvarati prve konobe i robinzonske kućice, tj. kamene kuće bez struje i vode. Budući da je u nacionalnom parku strogo zabranjena gradnja novih objekata, mi smo vlasnici prilagodili svoje već postojeće kuće turističkoj potražnji. Tako je i moja obitelj 2002. godine otvorila kono-bu kojoj smo dali ime Jadra. Svi su restorani na Kornatima konobe, ali zbog stranih turista govorimo restoran jer oni ne znaju značenje riječi konoba. Imamo sreću da je nasuprot našem restoranu smještena ACI Marina Piškera tako da gostiju ne nedostaje.

Sam svoj majstor

Imati restoran na Kornatima čini se kao veliko bogatstvo, ali zahtjeva puno rada i odričanja. Sami smo morali izgraditi svoj vez za brodove, morali smo osigurati vodu i struju koju nemamo te se brinuti o prijevozu robe s kopna koja je nekoliko puta skuplja upravo zbog troškova prijevoza. Zato su i cijene u restoranima veće na otocima nego na kopnu.

Budući da nema automobila, kamiona i dizalica, sve se prenosi ručno bez obzira na težinu. Električna se energija dobiva iz generatora i solarnih panela, a voda je podijeljena u dvije kategorije. Voda za higijenu, toalet i kupanje kišnica je iz *gušterne*, a voda za piće kupuje se

u plastičnim bocama. Morate biti i sam svoj majstor jer ukoliko se što pokvari, npr. generator, nema načina da vam itko s kopna dođe u skoro vrijeme. Namirnice za restoran telefonski se naručuju od trgovačkih lanaca, a zatim sve te namirnice specijalizirana tvrtka za prijevoz robe s kopna na otoke brodovima razvozi restoranima koji imaju narudžbu.

Barilla jede Barillu

Jela su u svim kornatskim restoranima domaća, nećete sigurno natjerati na nekakvu čevabdžinicu. Sprema se domaća, vrhunska riba koja se nabavlja od lokalnih ribara: brancini, orade, škrpine, kovači... Poznati smo i po svojoj kornatskoj janjetini koju spremamo ispod peke, iz krušne peći ili sa žara.

Jela se spremaju na tradicionalan način, a glavni su kuvari moja baka i tata. Cijela je obitelj zaposlena tako da i ja od malih nogu pomazem. Restoran započinje s radom početkom ljeta, a zatvaramo, ovisno o sezoni, krajem listopada. U sezoni zapošljavamo desetak radnika koji imaju osiguranu hranu i smještaj. Radno vrijeme je od 8 h ujutro do ponoći, podijeljeno u dvije smjene. Najbolji su gosti Nijemci, a najviše nas posjećuju Talijani koji su skloni cjenkanju. Naš je stalni gost i predsjednik uprave tvornice tjestenine Barilla koji uvijek naručuje škampe na buzaru i to obavezno treba spremiti moja baka. Naravno, uz njih mora biti servirana i tjestenina Barilla.

Kornatska janjetina

Lička i paška janjetina nisu ni sjena kornatskoj janjetini. Moj otac posjeduje stado od 200 ovaca. Naši janjci prije pripreme imaju oko 7 kg dok lički imaju oko 30 kg, ali zato je naša janjetina za prste polizati. Razlog je tome što se ovce hrane aromatičnim biljem koje raste na Kornatima te piju jutarnju rosu s travki jer vode na otoku nema. Ovce i janjci su iz slobodnoga uzgoja, tj. nema pastira i one trčkaraju cijelim otokom, a suhozidima je ogradien njihov teritorij i

odijeljen od kuća. Suhozidi su kameni zidovi bez vezivnoga materijala gdje se kamenje posebnom tehnikom slaže jedno na drugo.

Ovce moramo pregledati, ošišati i uzeti janjce te je njihovo sakupljanje u svibnju prava atrakcija. Taj dio posla obavlja desetak dobro utreniranih muškaraca onako kako su to radili naši stari. Kažem dobro utreniranih jer moraju biti u kondiciji da bi mogli trčati po kamjenaru. Započinje tako da se svi okupe na jednom dijelu ograđenoga područja te krenu trčati stvarajući buku i tako ih tjeraju prema vratima iza kojih čeka veterinar. Ovce se šišaju, veterinar im vadi krv da utvrdi jesu li zdrave, a najbolji primjerci janjaca šalju se mesarima koji nakon obavljenog posla nama vraćaju meso za restoran. Nakon prebrojavanja ovce se puštaju, a trkači, koji su sudjelovali u sakupljanju, dobiju za nagradu po jedno janje i na kraju se svi počastimo bakiniim janjećim gulašem.

Jednima raj, drugima rad

Ti mršavi i ukusni janjci kao da su odraz života ljudi u Kornatima. Težak život koji ima posebnu draž. Pola godine živimo na kopnu, a drugu polovicu na otoku. Nama su Kornati posao, odricanje, muka, egzistencija, život, a turistima uživanje i odmor.

Kad su jednom starom Murterinu rekli da može biti sretan jer živi u raju, odgovorio je: Ako je vo raj, ja u ti raj ne bi iša.

RAGUTIN GEREKI U SVOJOJ 29. GODINI ODLUČIO
JE NAPRAVITI VELIK ZAOKRET U ŽIVOTU

OD VOZAČA KAMIONA DO OMILJENOG SVEĆENIKA ZA 21. STOLJEĆE

Vinagorski župnik je vegetarianac, ima i jaše konja, žestoki je navijač Vatrenih, aktivan je na fejsu, puca iz kubure, prenosi svete mise putem interneta, folkloraš je već sedam godina i na našu provokaciju da pritom dira partnericu objašnjava – on s njom samo pleše

● IVANO ŠTAHAN

Facebook je zakon. Služi za komunikaciju, ali ako pozornije pratite ono što vaši prijatelji lajkaju i komentiraju, otkrit ćete brojne zanimljivosti. Tako smo i mi pronašli jednog župnika koji ima konja i jaše. Otišli smo na njegov profil i stranicu njegove župe te vidjeli da je velečasni neobičan još po mnogočemu. Svećenik je na našu molbu odmah pristao na razgovor i tako smo se jednoga vrućega srpanjskog petka iz Zlatara uputili na 50 kilometara udaljenu Vinagoru. Selo administrativno pripada pod Grad Pregradu, ali je samostalna župa – Blažene Djevice Marije od Pohoda. Zvonimo na vratima farofa; nitko ne otvara. Odjednom oštar lavež psa s vrha stuba koje vode do crkve. Nije nam bilo svejedno. Pojavljuje se vlč. Dragutin Gereci (44), umiruje labradoricu Ljubicu. Poziva nas i vrlo se brzo sprijateljujemo sa psom i on s nama. To jest ona. Župnik nas prima u velikoj prostoriji na farofu kojom dominira hrvatski barjak. Uz gomilu boca različitih pića. Pred nama učas pladanj s rashlađenim sokom i još toplim kolačima. Zvono upravo oglašava podne. Prekrižiti se ili ne? Gledamo župnika, a on veli: Pucajte! Onak' kak' smo rekli. Smijete pitati sve, kaj god vas zanima.

■ **Vi ste tek u kasnim godinama postali svećenik?**

Što su to kasne godine? OK, istina je da sam s 29 godina upisao Katolički bogoslovni fakultet i odlučio krenuti jednim drugim putem.

■ **A kojim ste putem dotad išli?**

Završio sam komercijalnu školu i u Zagrebu vozio kamion u jednoj firmi. Bio sam kao i svi normalni ljudi prije nego što sam osjetio Božji poziv i napravio zaokret u životu.

■ **Kažete, prije ste bili normalan...**

Nisam sad nenormalan.

■ **Ali ste neobičan za jednog seoskog župnika.**

Mislim da sam i normalan i običan; svi bi svećenici danas, neovisno o tome jesu li na službi u gradu ili u ruralnoj sredini, trebali biti takvi: otvoreni i nekako širokopojasni. Kao Wi-Fi – da pokrivamo sva područja ljudskog života, osobito sada kad nam moderna tehnologija to dopušta.

■ **Ostavimo sad tehnologiju. Imate konja. Jašete?**

Imam konja Krokija. To mi je prvi i najbolji konj, ima 20-ak godina. Star je, no to je konj kojeg sam prvog jahao i teško mi je odvojiti se od njega.

■ **Čime ga hranite?**

Kroki, kao i župnik, jede samo zdravo. Dakle, ja ne jedem meso. Jede sijeno koje je u balama, a u mjesecima kad može biti vani, stalno je na ispaši.

■ **Vegetarianac ste, znači? Što sve jedete?**

Različito povrće, tjesteninu s bobom obožavam, volim i sve mlječne proizvode.

■ Zašto vegetarianac?

Prije Vinagore bio sam na službi u Karlovcu. Kuhala nam je časna koja je nekad bila kuharica kod isusovaca i uvijek bi mnogo količinski skuhala. Uglavnom, kad čovjek ima mnogo nečega, zasiti se. I tako, s vremenom, prestao sam jesti meso.

■ Vi ste svećenik, a prije svega čovjek. Ne zgrijesite nikad u toj svojoj odluci?

Ulezite u jedno ozbiljno područje. Što je grijeh? Ne bojte se, neće sad uslijediti kateheza. Vidim da vas više zanima moj jelovnik nego odgojvjere. Dakle, meso ne jedem nikad. Nikad! Pojedem ribu, ali samo onda ako me netko od župljana pozove i shvatim da će biti riba ili lignje za objed. Neugodno mi je tada reći da neću jesti – jer ljudi su kupili, potrošili novac, pripremili. Pojedem.

■ Pošteno. No, ipak, nije baš neki uvjerljiv razlog. Časna je fino i puno kuhalo, zasitili ste se i nećete više.

Kad vas već toliko zanima ono što je u mojem tanjuru, postoji još jedan razlog. Vidjeli ste konja, vidjeli ste Ljubicu, vidjeli ste čistokrvnoga domaćeg mačka Mikija, pokazat ću vam i dvije čančare. Životinje su dio mojega svakodnevnog života i kako da ih sada jedem?! Ako baš hoćete, mogu vam reći da postoji i teološko opravdanje za to što ne jedem meso. Vratimo se samo na prvu stranicu Biblije, kad je Bog stvarao svijet. Dao je čovjeku plodove sa stabla i rekao da sve što se sjemeni i u sebi nosi plod – neka im je za hranu.

■ Nećemo crkvene teme. Rekli ste da neće biti kateheze. Plešete folklor. U koreografijama treba nekad dirati partnericu, a Vi ste svećenik.

Da, plešem folklor od 2014. godine. Počeo sam doma na Lazu, nastavio u Karlovcu u KUD-u Sveta Ana – Vučjak, a sada i dalje plešem u Karlovcu, u Folklornom ansamblu "Matija Gubec".

- **Pitanje nije bilo nabrojiti KUD-ove u kojima ste sve plesali. Diranje ste preskočili?**

Ja partnericu ne diram. Ja s njom plešem. Vi biste zabranili svećenici da plešu folklor?

- **Pa, i nismo čuli da ima svećenika koji plešu folklor.**

Igrao sam ja u Karlovcu i nogomet, ali sam se dvaput povrijedio. Nogomet je, prema folkloru, ekstremni sport. Kad sam već spomenuo nogomet, imamo u samostanu projektor i s mladima pratim baš sva veća sportska događanja. Velik sam obožavatelj Vatrenih.

- **A za koji klub navijate?**

Dinamo i Atletico Madrid. Prije sam navijao za Manchester United iako imaju onoga vraga na svojem grbu.

- **Molite li za pobjedu Dinama ili hrvatske repke dok gledate tekmu?**

Kad molimo za nešto na što baš ne možemo utjecati, to nije dobro, ali možemo moliti za to da natjecatelji budu pošteni, dobri, da daju sve od sebe. Takva molitva ima smisla. Bila bi devijacija vjerničkog ponašanja da molim za pobjedu Dinama ili Vatrenih. To je kao onda kad su bakice plaćale mise da Marisol ozdravi kad je imala nesreću – to vam je bila jedna glumica iz meksikanskih serija.

- **Crkva je nešto tradicionalno, a Vi ste na *facebooku*. Ide li to jedno s drugim?**

Mora ići! Ako je Crkva s velikim C samo tradicionalna, onda to nije dobro. Crkva je živi organizam, ona se razvija. Možda nikad netko od mladih ne bi došao u crkvu da nije vidio neki video, podcast, objavu na fejsu. Nekad su se po selu lijepili plakati, a danas se obavijest može staviti na župnu stranicu na *facebooku*.

■ Prenosite i mise na internetu?

Da. Zapravo, na to nas je bila prisilila korona. Nekad zlo natjera, ili da budem blaži, potakne čovjeka na neki iskorak. Nije to neka mudrolija: ruter, bežični internet, stavimo mobitel na stalak, porihtamo i pustimo *live*. Pomaže u svemu naša župna suradnica Jelena Jazbec, urednica *Glasnika Majke Božje Vinagorske* koji izdajemo uz velike blagdane.

■ Tijekom mise kažete svaki put, pred kraj, ljudima u crkvi i onima koji Vas gledaju putem interneta da pruže mir jedni drugima, a Vi ste župnik koji puca iz vatrenog oružja?

Sad bi netko mogao pomisliti na to da pucam po selu iz mitraljeza. No, znate li vi uopće čije su to riječi: "Mir vam ostavljam, mir vam svoj dajem." Dopusti mi da ti kažem ti. Ti si sada završio sedmi razred. Ako još ne znaš čije su to riječi i što one znače, čut ćeš to od svojega zlatarskog župnika, mog imenjaka, kad te dogodine bude pripremao za firmu. No, da se vratim na pitanje. Ja sam kuburaš. Postao sam to ovdje na Vinagori i član sam Vinagorske kubure. Darovali su mi i kuburu za koju imam dozvolu. Strijeljanje iz kubure važan je segment tradicije. Na moru su žudije, kod vas u Zlataru vatrogasci, a ovdje kuburaši. Svi oni uoči Uskrsa čuvaju Božji grob do uskrsnuća. U trenutku uskrsnuća, u znak veselja i radosti, puca se iz kubura.

■ Velečasni, stignete li se Vi, uza sve to, uopće i moliti?

Stariji su se svećenici šalili govoreći da bi jutro počeli s pozivnikom – to vam je prva molitva – i odmah završili s povečerjem. Molili bi se tak jenu vuru hjutro i bili mirni cieli dan. Naravno, šala! Smisao molitve jest u tome da se moli cijeli dan. Tako i činim.

MORAMO VAM NEŠTO REĆI

Borba za „nevidljivu“ djecu

Potaknuta teškom životnom priče jedne udomljene djevojčice koja je sa mnom išla pet godina u razred, a potom iznenada preselila u Zagreb, počela sam istraživati životne sudbine udomljene djece i sasvim slučajno otkrila zanimljivu stranicu na Instagramu. Dvije odlučne djevojke, Marta Divjak i Antonija Skender, pokrenule su inicijativu „Moramo vam nešto reći“ i vrlo ozbiljnu temu našeg društva približile svim korisnicima društvenih mreža. Već dulje od godinu dana ukazuju na problematiku posvajanja i udomljavanja djece u Hrvatskoj.

- **EMA POSAVČEVIĆ**

■ **Marta, kako je rođena ideja o pokretanju inicijative?**

Shvatila sam da većina ljudi ne razlikuje značenje riječi udomljavanje i posvajanje. To mi je bila prva namjera, a onda sam željela poučiti ljude kako u navedenim pojmovima nema ništa senzacionalističko, i na kraju, okupiti zajednicu udomljenih i posvojenih kako bi u svakom trenutku znali da nisu sami, da će im biti pružena podrška. Antonija se naknadno priključila podijelivši svoje iskustvo i odmah smo znale kako dijelimo iste ideje, doslovno smo „kliknule“.

■ **Kako su ljudi reagirali kada su saznali za vaš rad?**

Odmah su se javili roditelji koji su posvojili djecu, ali i oni koji su u sustavu i čekaju posvajanje, a bilo je i djece koja su poželjela lijepu riječ utjehe. Nakon gostovanja u emisiji „RTL Direkt“ pročulo se za

inicijativu, javili su nam se ljudi koji tek planiraju posvojiti dijete. U vrlo kratkom vremenu otvoreni su novi profili u registru posvojitelja, što je jako važno. Nakon snimanja emisije prišao nam je snimatelj koji je i sam bio posvojen.

■ **Antonija, ti si do svoje šesnaeste godine života živjela u udomiteljskoj obitelji, a potom vraćena biološkom ocu. Opiši to razdoblje života?**

Kao mala djevojčica odrastam u nasilnoj i disfunkcionalnoj biološkoj obitelji. S tri godine dolazim u Dom za nezbrinutu djecu u Nazorovoj gdje sam živjela šest mjeseci. Bila sam mala, ali se dobro sjećam ranog djetinjstva. Do srednje škole živjela sam u jednoj udomiteljskoj obitelji koju sam doživljavala kao svoju. U srednjoj školi stanujem u učeničkom domu, a udomiteljsku obitelj viđam vikendom, praznicima i blagdanima. Uslijedio je nagli obrat.

Moralu sam odabrati hoću li živjeti s biološkim ocem ili se vratiti u dom za nezbrinutu djecu. Izabrala sam biološkog oca. Nije mi bilo dobro s njim, otac je meni nepoznat čovjek, osjećala sam se poput uljeza. Kad sam navršila dvadeset i jednu godinu, otišla sam živjeti sama jer sam poželjela imati svoj pravi dom.

■ **Udomljena i posvojena djeca su na neki način obilježena tijekom odrastanja. Jeste li se i vi osjećale tako?**

Antonija: Moja udomiteljska obitelj imala je svoja tri biološka sina koji su me štilili poput braće. Ako bi me tko zafrkavao, znala sam kome se obratiti. No, u srednjoj školi, kad sam otišla živjeti s ocem, situacija se zakomplicirala. Bilo je lakše šutjeti o svemu. Ako bih i počela s pričom, uslijedila bi neugodna pitanja i zadirkivanja.

Marta: Ja sam u osnovnoj školi prošla vršnjačko nasilje. O meni su pisali blogove i izmišljali priče te govorili: „Ona nije tvoja prava mama“ i sl. Moram priznati da sam sve dobro podnosila, dijelom

zbog svoje osobnosti, a najvećim dijelom zbog podrške koju sam imala doma.

■ **Danas ste dvije uspješne mlade žene. Što vam je nedostajalo u odrastanju?**

Antonija: Danas me jako ljuti što mi pravovremeno nije pružena adekvatna psihološka pomoć. Patila sam, a nisam znala kako si pomoći. Bila sam samo dijete. Sve bi bilo puno jednostavnije, a ovako još i danas moram prekapati po sjećanjima, osjećajima i razmišljanjima kako bih mogla normalno živjeti.

Marta: Slažem se s Antonijom, psihološka pomoć je veoma važna. Meni su nedostajale zajednice, tj. grupe podrške gdje mogu upoznati ljude koji su udomljeni ili posvojeni i tako znati da nisam sama. Moram dodati kako i djelatnici socijalnih centara imaju veliku odgovornost i trebaju snažnije djelovati jer doslovno „upravljaju“ dječjim životima. To su možda sitnice koje su nama neprocjenjive.

■ **Koje konkretne korake poduzimate u ostvarivanju ciljeva inicijative?**

Antonija: Proces posvajanja i oduzimanja roditeljskih prava mora se ubrzati. To možemo postići jedino sustavnom odgovornošću, a to znači da je potrebno imenovati samo jednu osobu čiji je zadatak nadzirati svaki pojedini slučaj udomljavanja i posvajanja te oduzimanja roditeljskih prava. Želimo pridobiti pozornost vladajućih! Upornim izlaganjem svojih ideja možemo pokrenuti brže reakcije.

■ **Kako naše društvo učiniti osjetljivijim i suošćećajnijim za djecu koja odrastaju u domovima za nezbrinutu djecu ili u udomiteljskim obiteljima?**

Marta: Većina ljudi na nepoznato reagira negiranjem ili okretanjem glave. Osjetila sam to na vlastitoj koži. Ne smijemo dopustiti da se udomljena djeca osjećaju odbačeno, izolirano ili neshvaćeno. Ta

djeca su trajno povrijeđena. Zato roditelji moraju svojoj biološkoj djeci od najranije dobi govoriti o udomljavanju i posvajanju, osobito ako njihovo dijete poznaje udomljenu djevojčicu ili dječaka. Osim roditelja puno mogu odraditi učitelji u školama. Jedino edukacija budi empatiju. Dodala bih kako i odrasli trebaju edukaciju, možda češće nego djeca.

Antonija: Slažem se s Martom. Edukaciju treba početi što ranije jer djeca uče po modelu ugledajući se u svoje roditelje. Tek tada će doći do prihvaćanja bez nepotrebnih i bolnih komentara.

■ **Kako ja kao pojedinac mogu doprinijeti prihvaćanju ove teme među svojim vršnjacima, jer tek sada shvaćam što je sve proživjela djevojčica iz razreda.**

Marta: Pričaj s kolegama i kolegicama iz razreda. Ako te što pitaš, budi im spremna dati odgovor. Čak i ako ne pokažu zanimanje, možda im se kasnije probudi svijest pa nastave sami istraživati.

Zaključila bih kako je teško ostati dosljedan na svom životnom putu, pogotovo kada u blizini nema nikoga tko ti može pružiti sigurnost i razumijevanje. Svojim ponašanjem budimo uzor drugima i tako oblikujmo okolinu puno ljubavi za „nevidljivu“ djecu. Dignimo glas za one koje nitko ne čuje i „držimo fige za djetinjstvo bez brige“!

ANDRIJA LAŽETA, ČETRNAESTOGODIŠNJI DJEČAK KOJI
ŽIVI SA STRABIZMOM, VJEROM I NADOM U ŽIVOT

NE ZNAM KOLIKO ĆU USPJETI, ALI ZNAM DA NIKAD NEĆU ODUSTATI

Andrija Lažeta učenik je osmoga razreda Osnovne škole Rudeš. Od samoga rođenja vodi borbu sa svojim vidom. On će uvijek biti poseban dječak s nedostatkom. On nije jedan od onih koji odmah odustanu i „prekriže svoj život“, već je uistinu pravi borac. Usprkos brojnim životnim preprekama izvrstan je učenik, snalažljiv i voli pomagati drugima. Uz pomoć obitelji i prijatelja uspješno se odupire svim problemima. Svojim osmijehom, voljom i upornošću iz dana u dan dokazuje da je sve moguće kad se svaldaju prepreke u glavi i kad ljudi prihvate sebe onakvima kakvi doista jesu. Kako uspijeva živjeti s time, moramo li biti savršeni da ostvarimo sve svoje ciljeve i da nam život bude sjajan te donosi li mu oštećeni vid svakim danom neke nove izazove, saznat ćete u ovom razgovoru.

● LURA BUBALO

■ **Dijagnosticiran Vam je strabizam. Opišite nam čime se borite. Što Vam predstavlja najveći problem?**

Čim sam se rodio, liječnici su mi dijagnosticirali strabizam. Strabizam je vrsta poremećaja u kojem nepravilan položaj očiju otežava gledanje. Budući da vidim samo na jedno oko, položaj očiju mora biti takav da se oči spoje u jednu točku da mogu vidjeti. Najveći mi problem predstavlja škiljenje i bježanje oka što mi stvara dodatne poteškoće, tako ponekad znam nastradati sudsudajući se

sa zidom. Isto tako, sve do nedavno morao sam prilagođavati položaj glave kako bih bio sposoban vidjeti kroz određeni kut. Zbog toga bih često imao problema s ukočenom vratnom kralježnicom.

■ **Kako su Vaši roditelji reagirali kad su od liječnika saznali da imate problema s vidom?**

Mojim roditeljima to uopće nije stvaralo problem. Bilo im je dovoljno znati da sam sposoban barem malo vidjeti. Prihvatali su me onakvoga kakav jesam na čemu sam im neizmjerno zahvalan. U meni su prepoznali snagu i borbenost. Odlučili smo da ćemo se zajedno boriti i prolaziti kroz teške situacije. Znali su da nisam u potpunosti ostao bez vida što im je dalo dodatnu motivaciju.

■ **Kako su Vas prihvatali vršnjaci? Je li Vam bilo teško sklapati nova prijateljstva?**

Moje stanje uopće nije utjecalo na sklapanje novih prijateljstava. Dapače, ono mi je pomoglo da prepoznam prave prijatelje. Nažalost, u današnje vrijeme ljudi, pogotovo djeca, ne žele se družiti s osobama koje imaju veće poteškoće. Teško mi je razumjeti zašto je to tako, ali njima to ostavljam na duši. Smatram da je bitno kakav si kao osoba, a ne kakve poteškoće ili probleme imaš. Od malena sa zadovoljstvom upoznajem nove ljude i s njima prolazim kroz svoje avanture. Iskreno sam zahvalan što je taj broj velik i što su to ljudi koje sa sigurnošću mogu zvati prijateljima.

■ **Tko je Vaša najveća podrška koja vas podupire da samouvjereni koračate dalje u život?**

Najveća podrška u životu moja je obitelj. Jako sam povezan sa svima njima jer su uvijek prolazili sa mnom kroz dobre i loše trenutke. Imam stariju sestru i brata koji me usmjeravaju u život i međusobno se dopunjujemo. Naravno, tu su i moji prijatelji koji su obitelj koju sam izabrao. To je skupina divnih ljudi koji su mi neizmjerna podrška u svemu.

■ **Jesu li Vas izbacivali iz nekih sportskih aktivnosti ili Vas smatrali manje vrijednim zbog poteškoća s vidom?**

Nisam neki sportski tip. (*Smijeh.*) Zahvalan sam na tome što stvarno imam divno društvo koje nikad nije pomislilo da me izbaci iz društva ili me smatralo manje vrijednim. Profesori i roditelji oduvijek su nas učili da uvažavamo jedni druge i da se međusobno prihvaćamo kakvi god da jesmo. Mislim da se to uistinu utisnulo u moj razred i društvo.

■ **Smeta li Vam kad se netko sažalijeva nad Vama?**

Naravno da mi smeta. Sažalijevanje smeta svim ljudima, a pogotovo onima koji imaju neke manje poteškoće, a ostali ljudi to vide i poнаšaju se kao da postoji neki velik problem. Navikao sam da je nekome žao zbog moje sudbine i drag mi je kada taj netko pokaže solidarnost, ali jedno je biti solidaran, a drugo je sažalijevati nekoga. Volim i cijenim ponudu za dobar razgovor s osobom kojoj vjerujem jer mislim da je to izvrstan način za upoznavanje mene u potpunosti, a ne samo kao osobe s poteškoćom.

■ **Smatrate li se invalidom?**

Nikada nisam imao predrasuda prema sebi. Ne smatram se invalidom. To što slabije vidim od ostalih nikada mi nije predstavljalo prepreku ili nekakav problem. Brzo sam se navikao i snalazio se najbolje što sam mogao.

■ **Bojite li se da ne ostanete u potpunosti slijepi?**

Slijep znači u potpunosti ostati bez vida, što je u mojoj slučaju nemoguće, tako barem tvrde liječnici. Moja dioptrija je velika, no ona više neće rasti. Vjerujem iskusnim stručnjacima i nadam se da će biti onako kako oni govore. Međutim, moram priznati kako to nije oduvijek bio slučaj. U početku je taj strah bio prisutan, ali upoznajući se sa samim problemom, postupno je nestajao.

■ **Idete li na neke terapije? Jeste li bili na nekim operacijama kako biste uspjeli poboljšati svoje stanje?**

U početku ništa od navedenoga nije mi bilo potrebno. Liječnici i moji roditelji donijeli su odluku da će pričekati i vidjeti kako će se situacija razvijati te da će na temelju toga donositi odluke i postupati u skladu s njima. Vježbe položaja glave i pronalaženje točke gledanja prolazim sa stručnjakinjom iz Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Beg. Prošle godine imao sam svoju prvu operaciju. Bilo je to zanimljivo iskustvo. Nisam se bojao jer sam znao da će me liječnici uspavati i da ništa neću osjetiti, no moram priznati da sam bio ponosan i zadovoljan sobom kad su mi liječnici prepričali tijek operacije. Cilj te operacije bio je poboljšati položaj očiju, estetski izgled i stvoriti bolje uvjete za razvoj vida. Nadam se da ćemo ubrzo vidjeti napredak.

■ **Kažete da ste u početku tražili sebe ne prihvaćajući se s poteškoćama. Je li to bilo Vaše nepoznavanje problema s kojima ste se suočavali?**

Smatram da je jednom djetetu vrlo teško naći se u situaciji poput moje. Ja nisam bolestan jer poteškoća s vidom je stanje tako da moji roditelji, pa i ja, očekuju i vjeruju u poboljšanje mojega stanja. To je moja osobna borba za koju ne vjerujem da ću je ikada dobiti. Razdoblje kad sam se tražio bilo je moja životna škola koja me naučila kako donijeti odluku koju sam na kraju i donio. Odlučio sam živjeti i uživati u životu. Također, odlučio sam se boriti za sebe, ali i za sve oko sebe. Moje nepoznavanje problema natjeralo me je da se posvetim nekim vrijednostima mnogo više nego što sam mislio da mogu.

■ **Čime se vodite u životu?**

Roditelji su mi za života usadili spoznaju da ćemo uspjeti onoliko koliko nam je stalo do nečega i onoliko koliko to želimo, i to je u rukama svih nas. Čitav život gradimo kako bismo nešto sagradili. Ja u

svoje ime mogu samo reći da ne znam koliko će uspjeti, ali znam da nikada neću odustati.

■ **Planirate li se u budućnosti posvetiti osobama koje vode istu borbu kao Vi?**

Zasad u planovima za svoju budućnost nisam imao takvo što. Smatram da imam sreće što sam se već sada pronašao u prirodnim znanostima, stoga bih se volio posvetiti tomu u budućnosti i razviti nešto svoje. No vrlo rado će pomoći svakomu komu je to potrebno i komu će moje iskustvo biti korisno.

■ **Hvala Vam na ugodnom razgovoru i izdvojenom vremenu!**

Hvala Vama!

■ **I na kraju, što kaže Andrijina razrednica o ovome neobičnom i hrabrom dječaku.**

Kad sam na edukaciji s kolegicama iz Vinka Beka stavila na oči „Andrijine naočale“, bio je to trenutak šutnje i nevjericе. Tek kroz jednu rupicu desnoga oka dopiralo je mrvicu svjetlosti. Mrvica svjetlosti i bezbroj pitanja. „Pomakni torbe, stavi sve u kut, pazi Andrija može zapeti, ne vidi dolje, okreni klupu, dodaj mu, povećaj slova...“, vikala sam prvih mjesec dana, a vjerojatno bih i dulje da maleni, simpatični dječak s neobičnim naočalama nije rekao: „Razrednice, hvala Vam, sve ja to mogu sam, pa nije mi ništa!“ I zaista mu nije ništa. Hrabo i odvažno bori se sa životom, marljivo uči i radi, odličan je učenik, uvijek spremam pomoći. Jednostavno vam se zavuče pod kožu i poželite da njegov životni optimizam postane Vaš moto.

MATEMATIKA I POEZIJA – RUKOM POD RUKU

Intervju sa Svetlanom Vitaljevnom Jezernik, profesoricom matematike i predstavnicom ruske manjine u Međimurskoj županiji

U našoj školi već 23 godine matematiku predaje učiteljica ruskog podrijetla. U početku je bilo djeci i neobično i zanimljivo slušati predavanje s čudnim naglaskom, ali odavno učiteljica Svetlana hrvatski govori bolje od mnogih nas kajkavaca. Učenici je sad znaju kao izvrsnu i strogu učiteljicu. U njenoj je učionici radna atmosfera i disciplina, a u bilježnici red i rad, baš kako to i mora biti u matematici. Mnoga visoka odličja sa županijskih i državnih natjecanja njenih učenika govore sama za sebe, a u razgovoru želio sam dozнати nešto više o njenoj uključenosti u udruge ruske nacionalne manjine.

● DOMAGOJ POSAVI

■ Učiteljice, kakvo je bilo Vaše odrastanje i školovanje?

Vrlo zanimljivo. Rođena sam u dalekom Sibiru, srcu Azije, gradu Kyzylu gdje sam završila deset godina škole. Najdraži predmet mi je bio matematika, bez obzira na profesoricu matematike. U školi sam se uvijek bavila nečim osim učenja, od sporta do kazališta. Nakon toga sam se preselila u Kemerovo i upisala Državno sveučilište, smjer matematika. Nisam htjela u svom gradu studirati fiziku i matematiku na Pedagoškoj akademiji, već sam 5 godina studirala samo matematiku. Uz to sam se bavila tenisom, padobranstvom, plivanjem, aerobikom. Voljela sam tematske večeri, već na 1. godini organizirala sam kviz iz politologije. Toga razdoblja odrastanja i

školovanja, sjećam se s osmijehom na licu, nedostaje mi i rado bih se vratila...

■ **Kada i kako ste otkrili svoju ljubav prema matematici?**

Moja mama je radila 41 godinu kao profesorica matematike, ali po-moć nisam nikad dobila od nje jer je uvijek govorila: *Dovoljno si pametna, uzmi udžbenik i uči.* Ipak, matematiku sam zavoljela od malih nogu zato što je to egzaktna znanost, uz pravila dolazi se do rješenja, u računanju uvijek postoji i lakši način. Tako znam reći svojim učenicima da su pravi matematičari i pomalo lijeni jer uvijek pokušavaju naći jednostavniji način da rezultat bude točan. U razrednoj nastavi voljela sam brojke i zadatke, sudjelovala sam na natjecanjima, čak i na državnom. Primila sam pohvalnicu Sibirskog odjeljenja akademije znanosti SSSR-a. Jednostavno, matematika je ušla u moj život s majčinim mljekom, osjećam da sam rođenjem zavoljela kraljicu znanosti.

■ **Kada ste došli živjeti i raditi u Hrvatsku, što vam je bilo najteže?**

U Hrvatsku sam se doselila 1994. i nisam znala hrvatski (kajkavski) jezik, bila sam na teret svom suprugu i njegovim roditeljima, a to me jako mučilo. Posebno sam se teško privikla na selo jer dotad sam živjela u gradu gdje je način života potpuno drugičiji. No, prihvatala sam sve, naučila voziti traktor, raditi na kombajnu i na polju jer sam došla u obitelj zemljoradnika. Ipak, najteže je bilo nerazumijevanje. Osjećala sam se kao pas; razumijem što govore, ali ne mogu odgovoriti ni izraziti se svojim riječima. Osim toga, na početku sam često osjetila što znači biti pridošlica, netko druge nacionalnosti jer ljudi imaju „krivu sliku“ o onima koji su došli iz Rusije. Kao i svugdje ima ljudi koji su vrlo kruti i tvrdoglavi, čak pomalo primitivni pa svoje mišljenje i stav o različitosti ne žele promijeniti. No, mogu reći da sam imala i veliku sreću što sam došla u sredinu gdje je bilo tolerantnih, susretljivih i dobrih ljudi, tako sam stekla mnogo prijatelja.

■ **Na koji način ste tako dobro savladali hrvatski jezik i latinicu?**

Latinica nije bila problem jer sam u školi učila engleski jezik, a matematika i gramatika imaju vezu i naravno, najvažniji je bio interes. Počela sam učiti već u Rusiji, problem nije bio pročitati knjigu na hrvatskom, već prevesti je i sve razumjeti. Došla sam u Međimurje u prosincu 1994., a već sam 1. rujna 1997. počela raditi u osnovnoj školi. Te sam godine pohađala i tečaj hrvatskog jezika na Pučkom otvorenom učilištu Čakovec, a pokojna prof. Bernarda Podgornik mi je puno pomogla. Htjela sam, željela sam, bila uporna i naučila hrvatski relativno brzo i nadam se dobro. Upornošću se može sve!

■ **Postoji li razlika u načinu učenja matematike u Rusiji i Hrvatskoj?**

Iako je prošlo već mnogo vremena od mog školovanja i života u Rusiji, mislim da nema velike razlike. Uz dobre metode može se pobuditi interes učenika. Postoji razlika u načinu predavanja pojedinih učitelja, a za matematiku kao i svaki predmet treba zagrijati stolicu i učiti. Matematika je matematika, ona je i u Africi matematika.

■ **Pamtite li kakvu anegdotu s nastave matematike?**

Ima ih jako puno... jednom sam postavila pitanje koliki je zbroj mjera kutova u trokutu i dobila odgovor *zeleni*. Nisam znala da li bih se smijala ili plakala. Zašto *zeleni*? Zato što sam zelenom kredom sat prije napisala tu formulu...

■ **Može li se matematika naučiti ili treba imati talent?**

Postoji japanska izreka: *Moraš biti rođeni glazbenik, slikar, pjesnik, a matematičar može biti svatko. Ovisi o tome koliko ćeš u to uložiti vremena.* Matematika nije bauk, može se naučiti i trudom postati vrstan matematičar. Upravo zbog takvog pristupa istočne zemlje osvajaju prva mjesta na matematičkim olimpijadama i natjecanjima.

■ Profesorica ste matematike, odakle onda ljubav prema recitiranju Jesenjina?

Općenito volim poeziju! Iako nisam voljela profesoricu književnosti, ona nije uspjela uništiti moju ljubav prema poeziji. Odrastala sam uz književnost, i baka i mama čitale su nam bajke ruskih pišaca u stihovima. Ta je ljubav odmalena usađena. Općenito volim puno čitati, a Jesenjina zato jer sam se našla u njegovim stihovima, kao da ih je napisao baš za mene. Isto tako se prepoznajem i u stihovima Đorđe Balaševića. U Međimurju žive moji ruski sunarodnjaci s kojima sam priredila nekoliko večeri Jesenjina, a posjetitelji su bili oduševljeni pa se nadam da ćemo imati i večeri Puškina, Ahmatove... da Međimurce upoznamo s ruskom poezijom. Ne volim samo Jesenjina, već sve što me dotakne. Mislim da su matematika i pjesništvo izrazito povezani.

■ Članica ste i Udruge „Kalinka“. Čime se bavi?

„Kalinka“ je udruga ruskog govornog područja Međimurske županije. Bavi se promoviranjem ruske kulture, običaja i jezika i djeluje već 12 godina u Međimurju. Organizirali smo i školu učenja ruskog jezika koji predaje prof. Tatjana Mikolaj po C modelu. Sudjelujemo na raznim susretima i organizacijama nacionalnih manjina u Hrvatskoj i izvan nje, nastupamo na koncertima nacionalnih manjina u Bjelovaru, Varaždinu, Bugarskoj, Madarskoj, Sloveniji, Bosni... Približavamo rusku glazbu, pjesmu i ples Međimurcima s ciljem da ljudi uoče kako u našim slavenskim narodima i kulturi ima dosta sličnosti. Najveća i najposjećenija manifestacija u Međimurju je *Ruska kuhinja na međimurskom stolu*. Sudjelujemo i na raznim glazbenim natjecanjima, a naše članice osvajaju izvrsna mjesta. Održavamo vezu s ruskim narodom u domovini, ali i s ruskim manjinama Dalmacije, Istre, Zagreba sa željom da se ne zaboravi naš jezik i kultura. To znanje i ljubav prenosimo na našu djecu da uz hrvatsku upoznaju i ruskou kulturu. Posvećujemo se odgoju i

obrazovanju djece ne samo iz hrvatsko-ruskih brakova, već i mnoga hrvatska djeca uče ruski jezik za svoj osobni razvoj.

■ **Što znači riječ „kalinka“?**

Bobica, crvenonarančaste boje. To je grmolika biljka s bobicama trpkog okusa, ne možeš je pojesti prije prvog mraza, jako je ljekovita. U hladnom Sibiru gdje zima traje mnogo duže nego ovdje, te crvene bobice dozivaju ptice kroz snijeg i služe im kao hrana, a ljudi je ubiru zbog ljekovitih svojstava... Pjesma 'oj li da li kalinka...' simbol je naše Udruge i jedna od najpoznatijih narodnih ruskih pjesama.

■ **Koliko članova ima i tko sve može biti član Udruge „Kalinka“?**

Svatko tko poželi, ne mora uopće biti ruskog porijekla. Imamo članove iz Ukrajine, Moldavije, Kazahstana... a naš harmonikaš i njegova supruga su Hrvati. Svi koji se učlane i plate godišnju simboličnu članarinu mogu sudjelovati u svim aktivnostima. Nacionalnost nije prepreka. Imamo više od stotinjak članova.

■ **Koja je Vaša uloga kao predstavnice ruske manjine u Međimurskoj županiji?**

Predložena sam i izabrana drugi mandat od strane *Udruge „Kalinka“*. Osnovna je uloga organiziranje i proslava nacionalnih ruskih praznika; 9. 5. Dan pobjede, 12. 6. Dan Rusije i 4. 11. Dan narodnog jedinstva. Zatim tu su brojne humanitarne akcije, tematske večeri, koncerti rusko-hrvatske glazbe s nastupima društava uz cijele Hrvatske. Zastupam i pomažem u ostvarivanju prava pripadnika ruske nacionalne manjine, surađujemo s ostalim manjinama, s Veleposlanstvom Ruske Federacije, s Asocijacijom mladeži ruskih sunarodnjaka u Republici Hrvatskoj. Lani smo proslavili 75. godišnjicu pobjede nad fašizmom, u Puli i Predolu položili vijence, zapalili svijeće i tako odali počast poginulim borcima. U Svetvinčentu smo obilježili Dan ruske kulture u Istri. Preprošle godine omogućili smo u Čakovcu izbore za predsjednika Ruske Federacije. No

nije cilj djelovati samo politički već ljudski. Tako npr. finansijski pomazemo studenticama koje studiraju u inozemstvu.

■ **Na koji način surađujete s Veleposlanstvom Rusije?**

Postoji Koordinacijski savjet ruskih sunarodnjaka u Zagrebu, tako Veleposlanstvo finansijski pomaže nabaviti nove ruske nošnje, knjige i udžbenike na ruskom jeziku, želimo otvoriti ruski kutak u knjižnici Nikola Zrinski u Čakovcu. Na sva događanja obavezno dolaze predstavnici Konzulata i Veleposlanstva. Brinu za svoje državljane upoznajući ih s pravima i obvezama prema matičnoj zemlji... suradnja je moralna i finansijska.

■ **Od toliko uloga, učiteljice, imate li uopće slobodnog vremena?**

Nadem i to... ove godine sam zbog epidemiološke situacije imala čak i previše slobodnog vremena, inače sam uvijek u pokretu. No, nađem vremena za sebe, za svoju djecu, za prijatelje, druženje... Kako se kaže: Tko želi, nađe način, tko ne želi, nađe izgovor.

■ **Što Vam najviše nedostaje iz Vaše domovine?**

Nedostaju prijatelji koje sam tamo stekla. Zahvaljujući internetu uspjela sam održati kontakte jer prijatelje iz djetinjstva i najljepšeg školskog doba ne može nitko zamijeniti. Jedno vrijeme mi je nedostajala ruska hrana; *vobla*, *seljodka*, *halva*, *semečki*... -- ali sada postoji dućan u Zagrebu pa se sve to može nabaviti. Dostupna je i glazba, filmovi, knjige... Nekad je teško misliti i govoriti mi samo hrvatski pa odem k prijateljici i pričamo na ruskom. Tako se lakše vraćam u svakodnevnicu.

■ **Imate li još kakve snove i neostvarene želje?**

Imam i želje i snove, to me održava... a treba imati i planove... Htjela bih baviti se jednog dana unucima, a dok se to ne ostvari, malo više putovati jer to jako volim. I naravno, voljela bih posjetiti Rusiju! Svoju daleku domovinu i rodni grad na granici s Mongolijom.

ZLATARŠČANIN MATIJA (17) PROGOVARA O TOME KAKO
SE 40 DANA NA ZARAZNOJ BORIO S KORONOM

PRVI ME PUT NETKO VIDIO GOLOG, A MENE JE PROGANJALO JESAM LI KOGA ZARAZIO

Nakon što se probudio tresući se, prva mladićeva pomisao bila je da se ponovno događa katastrofalni potres. Ubrzo je shvatio da se to trese on i da gori. Četrdeset! Otac ga je odvezao na Zaraznu gdje je prošao dva šatora, proveo 33 dana na respiratoru i sedam dana u tužibab-sobi. Osjetio je miris smrti, a za svoje izlječenje kaže da su zaslužni liječnici, jak organizam, sreća i Bog.

● MATIJA VARGA

Moj vršnjak, Zlatarščanin Matija (17), proveo je biblijskih 40 dana na rubu života i smrti. Na moj upit preko fejsa rekao je da će mi dati ekskluzivu. No, on je imao koronu. Je li zarazan? Prošla su tri dana od njegova izlaska iz bolnice. Razmišljam o razgovoru putem poruka, ali nije to „to“. Razgovor s roditeljima, sa zlatarskom liječnicom, njezine konzultacije s epidemiologom – i zeleno je svjetlo tu. Našli smo se u parku. Pita me želim li da na klipi sjedimo leđima okrenuti. Pomislim, novinar treba imati i dozu hrabrosti. Uostalom, da je rizik, ne bismo dobili zeleno svjetlo. Pucaj, veli moj sugovornik. Oči u oči.

■ Kad si shvatio da imaš koronu?

Probudio sam se i – ponovno potres. Ali, nije bilo onog zvuka čaša i posuđa kao dan prije. I nije prestajalo. Pogledao sam na mobitel. 08:10. Treslo se i dalje. Pomislio sam kako treba pod štok, ustao i

pao. Shvatio sam tada da se ne tresem ja i da to nije potres. Sjeo sam na krevet. Pucala mi je glava. Mama je radila prvu smjenu, a brat je bio kod cure. Morao sam leći i ni sam ne znam kako sam uspio dozvati tatu.

■ **Kako se tata snašao?**

Tata mi je stavio ruku na čelo i sjećam se kako je rekao: „Sine, čelo ti gori.“ Izišao je iz moje sobe i nije ga bilo cijelu vječnost. Shvatio sam da je tražio topломjer čim se vratio i gurnuo mi ga pod pazuh. Četrdeset!

■ **Mora da je bio šok. Obično mame rješavaju te stvari kad je dijete bolesno.**

Tata je, zapravo, nestao iz sobe. A meni je odjednom bilo sila na zahod. Ponovno sam pao i pomokrio se. U tom me trenutku počela hvatati panika.

■ **A kamo je tata otisao?**

Nazvao je 112, a ja sam čuo cijeli razgovor jer je stisnuo, ne znam kako, zvučnik. Objašnjavao je, sjećam se, „da mu sin gori“ i spojili su ga s nekom liječnicom. Točno se sjećam njezina pitanja je li mu se mali družio s nekim tko ima koronu. Još je kazala neka mi da Lupocet ako ima i da me otušira, a da će temperatura pasti.

■ **I, Matija, je li te tata tuširao?**

Nije me tuširao ni dok sam bio mali. Prvi sam ga put čuo kako psuje. Tatu koji se, inače, križa kraj svakog raspela i uvijek prije jela.

■ **Očito je i tatu uhvatila panika.**

Sad sam, nakon svega što sam prošao, siguran u to. Tata je rekao neka ustanem i upitao što to smrdi. Sjećam se kako je rekao da sam sav popisan kad me otkrio iako sam ja čvrsto držao deku jer sam se i dalje tresao. Jest, bokserice su mi bile mokre, ali meni nije ništa

smrdjelo. Tata me posjeo na krevet kad je shvatio da sam ne mogu ustati i krenuo prema ormaru gdje mi je odjeća.

■ **Znači, nije te tuširao, nego oblačio.**

Da. Shvatio sam što kani i uspio pustiti neki čudni glas, pokazujući mu pritom rukom na fotelju. Tamo mi je bilo sve za odjenuti. Tenisice i bijele čarape bile su na podu. Tata mi ih je obuo, a ja uopće nisam osjetio njihov smrad. A znam da smrde uvijek.

■ **Još ćeš sada reći da te tata nosio doktoru, a imaš 182 centimetra i sigurno više od 80 kila.**

Uopće nije smiješno. Možda ne znaš, ali tata ima preko dva metra i 133 kile mišića. S lakoćom me odnio do auta. Susjed Martin već je prolazio traktorom. Kroz glavu mi je prošla misao kako to da ne osjećam lož-ulje koje tanka u traktor. Ponovno me uhvatilo kašalj. U tom sam trenutku ocu prišapnuo neka uzme masku jer – možda imam koronu.

■ **To znači da je tata opet tražio po kući masku, a ti?**

„Popišan ili s koronom, ti si moj sin. Kakva maska?!” točno se tako izderao. Učas smo došli do ambulante, no u Zlataru nas nisu pustili unutra. Žena na porti rekla je tati neka me vozi u bolnicu ako sumnja na to da imam koronu. Otac uopće nije htio raspravljati, nego smo krenuli prema Zaboku.

■ **Jesu li tamo bili ljubazniji?**

Ja sam se i dalje tresao i kašljao bez prestanka, a otac me u jednom trenutku pitao je li ja ono imam astmu. Da, imam. Ali, tata nije čekao odgovor. Rezolutno je rekao da idemo direktno na Zaraznu.

■ **Znači, bila je korona?**

Cijelo sam vrijeme mislio o tome. Nisam osjećao ni smrad dima uz autocestu dok je tata stisnuo na 180.

- **Na televiziji smo vidjeli gomile ljudi koji čekaju na testiranje. Nekako mi se čini da ti nisi bio u stanju izdržati čekanje.**

Moram priznati da je moj prvi susret sa Zaraznom bio pozitivan. Tata me ponovno uzeo u naručje i na porti su ga uputili prema šatoru. Da, bile su stotine ljudi unutra. Osoba u skafandru posjela me u kolica i gurnula ih u šator. Pogled prema tati koji je rukom brisao suzne oči. Unutra odmah toplo mjer – i 40. Dali su mi isti tren neku tabletu i sa sitnim štapićem uzeli bris iz nosa.

- **A kako si iz šatora dospio u bolnicu?**

Polako, čekaj! U nekom sam se trenutku probudio i shvatio da sam u šatoru, ali ne onom prvom. Oko mene 30-ak kreveta. Bio sam prikopčan na dvije boce i vrlo brzo došla je osoba u skafandru. Žensko, po glasu sam shvatio.

„Dečko, imaš koronu, ostat ćeš u bolnici. Ne boj se. Sve će biti u redu“, rekla je. Pomislio sam u tom trenutku, sljedeća su dva tjedna ključna. Moj sarkazam.

- **Nisu to bila samo dva tjedna. Bilo je četrdeset dana.**

Kad sam se probudio u bolničkoj sobi, bio sam odjeven u neku tanku pidžamu, gaće nisam osjetio. Netko me video, očito, golog. U nosu sam imao nešto. Pojavila se ona ista liječnica koju sam video u šatoru. Zapravo, čuo. Rekla mi je kako je saturacija niska i morat ću još biti na kisiku. Donijeli su mi večeru. Pohano i pire. Kao da su znali da je to moje omiljeno jelo. Probao sam i ostavio. Hrana nije imala ni ukusa ni mirisa.

„Sestro, ovaj se popišao dok je spavao“, čuo se neki glas. Tek tad sam shvatio da u sobi leži i neki klinac. Sestra je došla i prvo mi stavila nešto na prst. Hitno je pozvala liječnicu. Onu istu.

E, od tog trenutka gubim film.

Probudio sam se kašjući. Shvatio sam da imam neku cijev u grlu. Glava mi je htjela puknuti. Pokušao sam nešto reći. Nisam mogao. Oko mene sve monitori; iz tri boce nešto mi je curilo u venu. Shvatio sam da ležim gol. Pomislio sam, ponovno, kako me nitko prije korone nije video golog. Smrad. Okrenuo sam glavu i video de-setak ljudi. Pokriveni plahtama do prsa. Svi na aparatima. Jedan pokriven i preko glave. Sve je smrdjelo. Smrdi li tako korona, smrdi li tako smrt? I ja sam smrdio sam sebi. To je, znači, respirator, pomislili. Izgleda li tako kraj, pitao sam se... I ponovno izgubio film.

■ **Nije bio kraj.**

Pa, vidiš da nije.

■ **Svoju si borbu dobio. Kako?**

Liječnici, valjda jak organizam, sreća, Bog. Moja flegmatičnost prema svemu. Bio sam, rekli su mi kad su me vratili u onu sobu gdje je još uvijek ležao onaj tužibaba-klinac, 33 dana na respiratoru. U toj sam sobi bio još dan-dva na kisiku, a onda sam već lagano uz pomoć sestara mogao i do zahoda.

■ **Kako si sada?**

Odlično. Kažu da mi se brzo vratila snaga. Tako se i osjećam. Inače, onih šest dana poslije respiratora, u tužibaba-sobi, cijelo sam vrijeme razmišljao o tome koga sam sve mogao zaraziti. Bila je online nastava, u školi nisam bio. Liječnica, ona, rekla mi je da su roditelji ok. Ali dan prije proveo sam dva sata s jednim frendom. Tada mi nije bilo ništa. S njim sam radio montažu neke reklame. Imali smo maske, obojica, osim dok smo jeli i pili. E, to me proganjalo. Čim sam došao iz bolnice, nazvao sam ga. Kamen mi je pao sa srca kad sam čuo da je ok. Volim raditi s njim. Dobar je čovjek. Bog je to viđio. Znam. Bog vidi sve i nije tužibaba. Kao onaj klinac. Ali, nadam se da je i on već ozdravio.

HALO, ODE DUJIN ĆAĆA!

Većini ljudi vijest da moraju u samoizolaciju teško pada, ali ne i ovom „četveročlanom epskom bataljunu“ – sviraju u *bandu* Zabranjeno pišanje i pratili su većinu izvođača na Vrani 2020. *Bili su pozitivni u svakom smislu riječi, no ne brinite, nisu više zarazni!* U razgovoru sudjeluju učenici 4.a: Matej Desanić, Luka Miličević, Duje Huljev te Jere Zorić, učenik 4.b. Iako je ovo, na kraju krajeva, ozbiljna situacija, oni kroz šalu pričaju kako je prošla njihova dvotjedna karantena. Prenosimo ga u izvornom obliku, dakle, u zavičajnom govoru koji, u ovom slučaju, ima i dosta slenga i angлизama.

● **FRANKA IVIĆ**

■ **Kada ste i kako saznali da morate u samoizolaciju?**

Jere: Završili smo u izolaciji krajem 11. miseca, a izašli smo tje- dan dana prije Vrane. Mene je zva' Dujin ćaća¹ i reka' da moram u izolaciju.

Luka: I mene isto! Zvuča' je baš frustrirano jer je, očito, cili dan zva' ljude.

Duje: Mene je isto zva' Duj... moj ćaća.

Luka: ,El teb' isto reka': ,Bok, ode Dujin ćaća'?

Jere: Realno, sve smo već znali, samo smo čekali taj poziv.

¹ Dujin ćaća je epidemiolog.

■ **Koja je bila vaša prva reakcija kada ste saznali da sljedeća dva tjedna morate u samoizolaciju?**

Jere: Nisam imao neku posebnu reakciju. I onako, kad sam kući, budem sam u sobi.

Luka: Meni je prva reakcija bila: aj super, sad mogu ležati doma 2 tjedna! Onda sam skušio da moram po kući nositi masku i ne izlaziti iz sobe.

Duje: Bilo mi je dobro i uživao sam.

Jere: Pa zapravo je bilo predobro, stalno smo igrali nešto online i nije nam bilo dosadno. Osim kad bi malo upao u katatoniju.²

■ **Je li bilo panike?**

Matej: Meni nije bilo panike jer znam da moja obitelj nije u izravnoj interakciji sa starcima.

Jere: Dogodilo bi mi se da svaki drugi dan skušim kako imam smrtnu bolest. Par puta mi je palo na pamet: ajme šta ako sad imam još neku bolest, pa mi korona to aktivira? Ne doslovno tako, ali takve nekakve nebuloze. Onda bi se rekao: sinko, aj muči!

Duje: Meni je panika bila u prosincu 2019. kada su vijesti tek kretnule, i to u stilu: *Novi virus u Kini! Ljudi padaju mrtvi, bolnice punе...* S vremenom je malo popustila panika. Jedino sam se brinio da ne razim roditelje, jer su oboje doktori.

■ **Jeste li pratili nastavu online?**

Jere: Njima je cili razred bija izoliran pa su radili online, a ja sam jedini iz svog razreda bija u samoizolaciji pa nisam ništa radio.

Luka: Nisam ni ja baš puno radio. Uključuju bi Meet pa radio nešto drugo.

Duje: Ja bi išao leč!

² Upast u katatoniju = upasti u depresiju.

Jere: Ja bi' većinu online škole upalija Meet, mutao sebe i Meet pa bi' se svakih 10 minuta sitija: ajme, ja san na Meetu! Pa bi se unmuta i gleda je l' mi i'ko išta govori.

■ **Vi ste svirali na Vrani, a bili ste u izolaciji? Kako ste se pripremili za Vranu?**

Luka: Ja sam im reka' da nećemo svirat' ako ne odgodu. Pa mislim, ne možemo naučiti 10 pisama u tom roku...

Jere: ... i to u izolaciji.

■ **Je li vam itko predložio da imate probe preko videopoziva?**

Jere: Da je, ja bi' mu reka' da ne želim više pričat' s njim.

Luka: Odusta' bi' odma'. Kako ćeš to? Ne možeš.

■ **Što ste radili po cijele dane, s obzirom na to da niste smjeli izlaziti iz sobe/stana?**

Duje: Razvijali hobije. Naučija sam radit' neke stvari u Blenderu³. To bi bilo korisno, amo reč⁴.

Jere: Sidija u sobi i ne radila muziku, pa bija tužan šta ne radim muziku.

■ **Kako ste se družili?**

Matej: Discord.⁴

Luka: Igrice su jako dobre za druženje u takvim situacijama.

Jere: Najviše smo igrali Among Us.⁵

³ Blender je besplatni program za 3D modeliranje i animaciju.

⁴ Discord je platforma na kojoj možete brzo i jednostavno komunicirati tijekom igranja videoigara, koristeći se glasovnim, video i tekstualnim porukama.

⁵ Among Us je *multiplayer* detektivska videoigra popularna među gimnazijalcima.

Halo, ode Dujin čaća!

Jere: Mene je zva' Dujin čaća i reka' da moram u izolaciju.

Luka: I mene isto! Zvuča' je baš frustrirano jer je, očito, cili dan zva' ljude.

Duje: Mene je isto zva' Duj... moj čaća.

Luka: ,El teb' isto reka': ,Bok, ode Dujin čaća'?

Jere: Realno, sve smo već znali, samo smo čekali taj poziv.

- **Vas nekoliko je bilo pozitivno na Covid-19, je l' tako? Mislite li da ste se zarazili jer mjere nisu bile efikasne, ili je netko kršio mjere?**

Matej: Kriva je moja neodgovornost. Zarazija sam se u kuglani iznad gimnazije kad sam igra' biljar.

Jere: Mi smo doslovno bili kod Mateja dan prije nego je razvija simptome.

Luka: I sad da je opet ista situacija, bi li opet iša' u kuglanu?

Jere: Daj nemoj ga to pitat'!

Luka: Pa ja bi' svejedno iša' u kuglanu.

Jere: Ja bi' apsolutno sve opet isto napravila, al' neću to govoriti'.

- **Što je bilo najgore vezano uz iskustvo samoizolacije?**

Matej: Meni zapravo nije bilo tako grezo u izolaciji.

Luka: Ja još nemam njuh, to mi je najgore.

- **Kako bi reagirali kada bi sutra opet završili u samoizolaciju?**

Matej: Men' bi bilo bruta!⁶

Luka: Stvarno mi ne bi bilo svejedno. Opet bi mi se akumuliralo radit' stvari za školu. Već sad svaki dan pišemo neku provjeru.

Jere: Men' bi se akumuliralo mentalnih nepogoda.

Duje: Meni se ispraznija akumulator.

Jere: Kako je to relevantno?

Duje: Pa je 'l govorimo o akumulaciji?

■ **Što mislite o onima koji kažu da je korona laž?**

Luka: Čuja san teoriju da je korona bojni otrov i da ga bacaju u Hrvatsku kako bi mogli Nijemci ode doč' živit'.

Jere: Ne, ne! To vridi samo za Vodice.

Luka: Da, reka' mi je čovik da oni žele da ja dobijen koronu, pa da oden iz Vodica.

Jere: Neee, korona je srpska propaganda!

Luka: Problem je šta na internetu moš nač' ljude koji će se s tobom složit' u bilo čemu, pa je lako uč' u te teorije zavjere.

Jere: I sve dokaze možeš protumačit' na bilo koji način na koji želiš.

■ **Hoćete se cijepiti kad dođe cjepivo?**

Duje: Ja sam se već cjepija. Isto mi je bilo malo *bed*, jer je ovo prvo mRNA cjepivo pa ne znamo ima li dugotrajnih nuspojava.

Matej: Ja ču kad dode red na mene.

Jere: Ja ču ako bude trebalo. Rade ne bi', ali naravno da hoću ako bude trebalo.

⁶ Bruta mi je! = Super mi je!

O cijepljenju i besplatnom internetu

Jere: Super su mi oni koji tvrde: NASA me špijunira, čipirat će me... pa se odbijaju cijepiti.

Luka: Znaš ono kad te cijepe protiv tuberkuloze kad se rodiš, TAD te NE čipiraju. Tad kad bi lako mogli cijelu populaciju čipirati, to ne rade, nego će sad.

Duje: Ja sam se već cjepija... I sad imam Wi-Fi signal di god iden.

Luka: Hoću ako bude potrebno cijepiti određen broj ljudi da bi postigli ‘imunitet krda’, ali neću ako se taj broj ostvari kad dođe red na mene.

Jere: Super su mi oni koji tvrde: NASA me špijunira, čipirat će me..., pa se odbijaju cijepiti.

Luka: Znaš ono kad te cijepe protiv tuberkuloze kad se rodiš, TAD te NE čipiraju. Tad kad bi lako mogli cijelu populaciju čipirati, to ne rade, nego će sad.

Duje: Ja sad imam Wi-Fi signal di god iden zbog cjepiva.

ŽENA TREBA IĆI KROZ ŽIVOT KAO BAGER

● ANDREA TRLIN

Danas više nije primarno pitanje je li ženi mjesto u kuhinji ili nije, već stalno reproduciranje staklenog stropa pod kojim djevojke evidentno nemaju iste prilike u društvu kao mladići. Važno je da mlađi postanu aktivni subjekti u društvenom životu, tako se mijenja društvo.

Hana Samaržija, studentica je filozofije i komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Povoda za razgovor s Hanom je više, ali ključno je što se s njom možemo poistovjeti: ona nam je sugrađanka, s njom dijelimo i riječka gimnazijalska iskustva. Međutim, po nečemu se razlikuje od nas – ona je već osvojila hrvatski javni i politički prostor. Hrabro i argumentirano analizira društvo, a pri tome nije dosadna, dapače – zanimljiva je, čak zabavna. Osim što piše kolumnе na Indeksu, predsjednica je udruge Zeleni Filozofski i potpredsjednica Studentskog zbora FF-a te suautorica programa zeleno-lijeve koalicije Možemo!

■ **Mladi u politici nisu baš uobičajena pojava. Što te potiče na političko djelovanje?**

Čitam vijesti, to je prvi i osnovni razlog. A kada se nakon puno vremena i gomile floskula o Hrvatskoj kao ovakvoj i onakvoj državi na političkoj sceni pojavila progresivnija opcija u kojoj sam vidjela odraz svog razmišljanja o onome što treba promijeniti u društvu, odlučila sam djelovati i doprinijeti koliko mogu.

■ **Shvaćaju li te stariji političari ozbiljno? Jesi li se susrela s podcenjivanjem?**

Za sad je moje iskustvo uglavnom pozitivno. Ponekad ljudi percipišu više generacijskog jaza nego što ga stvarno ima. Oduvijek sam se osjećala prastaro, do te mjere da mi je većina vršnjaka u srednjoj bila relativno nezanimljiva jer su mi njihovi interesi bili djetinjasti. Tako i stariji političari ponekad očekuju da budem djetinjastija nego što jesam. Treba im neko vrijeme da usklade svoje početno očekivanje s onim tko sam ja stvarno.

■ **Kako mlade potaknuti na veći društveni i politički angažman?**

Prvi nužni korak, koji smatram i jednim učinkovitim pristupom, je uvođenje građanskog odgoja u srednje škole. Građansko obrazovanje je potrebno da se u ljude dovoljno rano usadi ideja da smo subjekti u svom životu. Mladi nemaju motivaciju pratiti politička zbiranja, a diskurs koji dolazi od političkih stranaka nije im poticajan ili zanimljiv. Vjerujem da bi se građanskim odgojem puno toga promjenilo. Klinci koji djeluju, doprinose životu grada, uče da postoje i građanske dužnosti... To bi bio dobar prvi korak da mladi shvate kako se događaju stvari koje su vezane uz njihov život i u kojima trebaju sudjelovati. Politika i gospodarstvo je predmet koji se uvodi tek u 4. razredu srednje škole, a to bi mladi trebali znati znatno ranije, ne kad već imaju 18 godina i pravo glasa. Osim toga, absurdno je da je etika izborni predmet jer bi etičko promišljanje o utjecaju naših postupaka na druge trebalo biti obavezno za sve.

■ **Što misliš o filozofiji u srednjoj školi?**

Filozofija u srednjoj je katastrofa, izvrstan način da se učenike odvije od filozofije koja im se prikazuje kao sadržaj koji je bio aktualan u 4. stoljeću prije Krista u Grčkoj. Ne mogu ne se osvrnuti na kriminalno loš Kalinov udžbenik. Nikad se ni ne dođe do kraja pa

Ljudi izađu iz škole misleći da je filozofija ono kad je Platon govorio o idejama. Nije nužno loše da postoji neki kronološki pregled, ali mislim da je ključno baviti se temama problemski.

■ **Pišeš kolumnе za Indeks.hr, jesи ли се susrelа s negativnim komentarima?**

Ljudi svašta pišu. Nakon jedne izuzetno neutralne i dugačke analize SDP-a bilo je komentara kao „lijepa cura, ali vidi se da je imala puno plastičnih operacija“. Isprva me pogodilo, kao što se događa, koji je to mentalni sklop? Nije bitno je li kolumna dobra ili ne, ali autorica izgleda kao da je virtualna. To me čak i nasmijalo. Većina komentara je dobra. Često dobivam jako afirmativne poruke, što mi je poticajno. Ali, sam već oguglala jer ne mogu kontrolirati komentare. Zanimljiva mi je frapantna razlika u pismenosti komentatora: podržavajući su većinom pismeni, a negativni su u stilu „blbl“, ne-pismeni. Najviše me uznemiravalо kad sam, nakon prvih nekoliko kolumni, primala puno prijetnji. Međutim, Indeksova odvjetnica je poslala prekršajne prijave.

■ **Da postaneš premijerka, što bi prvo napravila?**

Kolebam se između klimatskih promjena i obrazovanja. Ukinula bih i reprezentativni predstavnički sustav u korist nekog oblika deliberativne demokracije. Ljudi se opredjeljuju za stranke, što je iznimno polarizirajuće zato jer se identificiraju s partijama, a ne s onim što one zagovaraju. To je problem u Hrvatskoj, nitko ne čita stranačke programe, a katastrofalni su. Demokracija bi bila puno bolja kad bi ljudi glasali samo o problemima u svom životu ili gradu. Ljudi možda ne znaju puno o politici, ali ljudi znaju što su njihovi problemi.

■ **Misliš li da je Hrvatska dovoljno ekološki osvještена i kako to poboljšati?**

O ne, Hrvatska je – užas! Plaćamo EU penale jer „ne znamo“ pravilno odvojiti smeće. Idealni smo za kompletну energetsku

tranziciju jer smo jedna od zemalja s najvećim solarnim potencijalom u Europi. Može se postaviti solarne panele gotovo na sve zgrade i tako pokriti potrebe za strujom, a usput se riješiti i ovisnosti o plinu za grijanje. Gradovima mogu voziti električni busevi, puno je gradova pogodno za biciklistički promet, odvajati otpad stvarno nije teško. Osnovna ideja je da ljudima odvajanje otpada bude lako, da ga ne moraju negdje nositi, da ne plaćaju odvoz ako odvajaju... Dakle, da bismo bili ekološki osviještena zemlja potreban je samo minimum političke volje.

■ **Kakav je tvoj stav o položaju žena u društvu?**

Polako se izjednačava percepcija o sposobnostima žena i muškaraca, ali to je vrlo spor proces. Međutim, više nije primarno pitanje je li ženi mjesto u kuhinji ili nije, već stalno reproduciranje staklenog stropa pod kojim djevojke evidentno nemaju iste prilike kao mladići. Danas se od žene očekuje da zadovoljava duple kriterije, pameti i ljepote, kuće i posla. Potrebno je uložiti nevjerojatan trud da bi žena dobila prostor. Ako nisi konvencionalno lijepa ili barem blizu tome, nailazit ćeš na poteškoće jer ne udovoljavaš ideji kako ispravno biti žena: ako si ružna, nije dobro jer si ružna, ako si lijepa nije dobro jer si onda sigurno glupa. Doslovno nema načina da budeš žena u javnosti. Danas žena treba ići kroz život kao bager, zato što će svi biti nevoljni da joj nešto daju automatski. Sjajno mi je opažanje Elene Ferrante koja kaže da su inteligencija i asertivnost kod muškaraca vrline, a kod žena mane.

■ **Koju bi knjigu ili film preporučila srednjoškolcima?**

U srednjoj mi je najdraži film bio *La Grande Bellleza*. Izuzetno je poetičan i baš je vizualni užitak. *American History X* mi je bio jako upečatljiv kao politički film o deekstremizaciji. Od knjiga... uš, to je teško... Kad me netko pita da izaberem jedno, nešto "najbolje", onda zaboravim sve što sam ikad čitala. Meni je formativna autorka bila Joan Didion. Velika novinarka šezdesetih koja se proslavila

s esejom o samopoštovanju. To je je kultni tekst, može ga se naći na internetu. Odlična mi je i njena zbirka eseja, *Slouching Towards Bethlehem*, ali i njezin roman *Play It as It Lays* koji mi je savršen prikaz egzistencijalne ispraznosti.

PA ZAŠTO NE BIH JA, KAO ŽENA, MOGLA POSTATI PILOT

Letenje Tanja opisuje kao najljepši osjećaj koji je ikad doživjela jer ono za nju predstavlja slobodu:
„Biti u zraku iznad oblaka, pogled je uvijek predivan, to je nešto potpuno neopisivo!“

● MARIJA PONGRAC

Kad je u lipnju 1929. godine naučila letjeti, Amy Johnson postala je prva žena-pilot u svijetu. Time je opovrgnula predrasude i pokazala svijetu da žene imaju jednake sposobnosti kao i muškarci u tom „muškom“ zanimanju. Nakon gotovo cijelog stoljeća još uvijek se na posao pilota gleda kao na muško zanimanje – naiime, žena pilota u svijetu je tek 5 %, a jedna od njih bivša je učenica Gimnazije Josipa Slavenskog Čakovec, Tanja Jambrović, koja je, postavši pilotkinja, ostvarila svoj dječji san.

Još odmalena Tanja je znala da želi letjeti, a sebe je u budućnosti zamisljala kao stjuardesu. Nakon završene gimnazije upisala je studij transkulturne komunikacije na Sveučilištu u Beču i jednom, slušajući predavanje, pomislila „pa zašto ne bih ja, kao žena, mogla postati pilot“ i odlučila usmjeriti svoje obrazovanje prema ostvarenju toga cilja. Tanja se godinu dana intenzivno pripremala i nadoknадila sve “zaostatke“ iz srednje škole koji su potrebni za upis na akademiju za pilote. Poznato je da je školovanje za pilota veoma skupo, stoga je predano počela istraživati razne kompanije koje bi joj mogle financirati studij. Čekala je četiri godine da Hrvatska uđe u Europsku uniju jer se tek tada mogla prijaviti u Lufthansu,

njemačku zrakoplovnu kompaniju koja joj je snosila trošak školovanja i osigurala posao.

S desnoga na lijevo sjedalo

Prema riječima Tanje Jambrović prijemni ispit za pilote veoma su zahtjevni: provjeravaju se matematika, fizika i engleski jezik, a uz to se provode razni testovi *multitaskinga*, reakcije, simulacije letenja, memorije, inteligencije i mnogi drugi. Tek nakon četiri godine mogla je pristupiti drugom krugu provjera koji obuhvaća grupne igre, psihološke testove, intervjuje s psihologozima i kapetanima.

– Radni dan pilota obuhvaća široki spektar poslova i provjera: od provjera rute, kritičnih točaka, goriva i vremenskih prilika do pregleda kabine i vanjskog dijela aviona. Tek nakon toga započinje ukravljivanje putnika i polijetanje, a nakon svakoga sljedećeg slijetanja ponovno se obavljaju provjere. U početku pilot obavlja posao prvoga oficira odnosno kopilota, a nakon pet do deset godina “mjenja sjedalo s desnog na lijevo” i postaje kapetan – nastavlja naša sugovornica.

Letenje Tanja opisuje kao najljepši osjećaj koji je ikad doživjela jer ono za nju predstavlja slobodu: „Biti u zraku iznad oblaka, pogled je uvijek predivan, to je nešto potpuno neopisivo!“

Jedina žena s 27 muškaraca

Budući da se školovala u Lufthansi, Tanja ističe da se u toj kompaniji strogo poštuje ravnopravnost svih zaposlenika, neovisno o njihovoj seksualnoj orijentaciji, zemlji podrijetla ili spolu. Upravo zbog toga nikad nije imala osjećaj da vrijedi manje ili više jer je žena ili pak osjetila uvriježene predrasude o ženama jer su svi prošli istu obuku i imaju iste kompetencije. U svom je razredu bila jedina žena s 27 muškaraca pa priznaje da joj je bilo prilično teško priviknuti se na samo muške razgovore i teme i da joj je nedostajalo žensko

društvo. Drži da su žene u Europi dosta zaštićene u tom poslu i da je "vani", najviše u Americi, već posve uobičajeno da žena može poistići sve što i muškarac, a istovremeno u nas se ljudi još uvijek prično čude ženi koja je pilot. Zbog trenutne pandemije Tanja još nije počela raditi kao pilotkinja jer je zračni promet velikim dijelom obustavljen, no nada se da će se što prije za nju otvoriti radno mjesto jer jedva čeka poletjeti.

Pandemija koronavirusa i avioindustrija

A kako postati pilotkinja ili pilot u Hrvatskoj? Preddiplomski studij aeronautike, smjer civilni pilot na Fakultetu prometnih znanosti u Zagrebu, godišnje upisuje 20 studenata. Studenti teorijski dio obuke pohađaju besplatno, no praksi plaćaju sami. Ako želi postati pilot, svaki student u svoje školovanje mora uložiti gotovo 300 tisuća kuna, a mogućnosti stipendiranja ne postoje.

Iznenaduje činjenica da se, uz tako niske upisne kvote i nakon toliko uloženoga vremena i novca, veliki broj pilota ne zapošljava u struci. U 2020. godini problem nezaposlenosti s Tanjom je dijelilo i deset pilota u Hrvatskoj – devet muškaraca i jedna žena. Njih sedmero je, prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, nezaposleno 0 – 3 mjeseca, dvoje 3 – 6 mjeseci, a jedna je osoba nezaposlena duže od godinu dana. U isto vrijeme 2019. godine u evidenciji HZZ-a bilo je pet nezaposlenih pilota i su svi bili muškarci. U 2020. godini preko HZZ-a tražilo se pet radnika zanimanja „pilot aviona“, a 2019. osam osoba. Na naše pitanje poštuju li poslodavci spolnu ravnopravnost pri zapošljavanju pilota, predstavnik HZZ-a iz Odsjeka za odnose s javnošću kao odgovor kratko navodi: "Hrvatski Zavod za zapošljavanje nema saznanja o navedenom."

Iz hrvatske pak nacionalne zrakoplovne kompanije Croatia Airlines (CA) ovakvu statistiku povezuju s pandemijom koronavirusa i negativnom epidemiološkom situacijom u svijetu, koja je uzrokovala

najveću krizu u povijesti civilnoga zrakoplovstva pa tako i CA dije li sudbinu cjelokupne avioindustrije. Kompanija je, kako odgovara na naša pitanja njezin glasnogovornik, Davor Janušić, zbog smanjene tržišne potražnje bila prisiljena reducirati planirani opseg letenja i smanjiti kapacitet, a dio flote privremeno je prizemljen. Unatoč novonastalim okolnostima nije došlo do otpuštanja zaposlenika pa tako ni pilota, ali zbog trenutne situacije nema realne potrebe za zapošljavanjem dodatnoga letačkog osoblja.

U Croatia Airlinesu se, ističe glasnogovornik, osobita pažnja prida je odabiru osoblja i njihovu profesionalizmu te se u skladu s tim popunjavaju radna mjesta. Za posao pilota mogu se kandidirati osobe sa završenim Fakultetom prometnih znanosti, koje su tijekom školovanja stekle dozvolu profesionalnog pilota. Nakon zapošljavanja piloti još prolaze teorijsko i praktično školovanje za određeni tip zrakoplova – za mlazne avione *Airbus 319/320* i turbopop zrakoplove *Dash 8-Q400*, koji čine flotu našega nacionalnog avio prijevoznika i koji sve to i financira.

Trebaju znati da mogu što god žele

Trenutno je u Croatia Airlinesu zaposleno 122 pilota od kojih su četiri žene. Od 2016. jedna žena obavlja posao kapetanice zrakoplova, a preostale tri su kopilotkinje. U Croatia Airlinesu napominju da se u njihovoj kompaniji poštuje spolna ravnopravnost te se u tom pogledu ne radi nikakva razlika, ni pri zapošljavanju ni pri obnašanju letačkih dužnosti. Tu činjenicu, odnosno profesionalnost svih kolega, istaknule se sve pilotkinje u mnogim medijima, kao i u internim anketama. Omjer zaposlenih muškaraca i žena u ovom zanimanju komentiraju činjenicom da se u svijetu za pilote školuje mnogo više muškaraca, no treba istaknuti da je prva pilotkinja u Croatia Airlinesu zaposlena još 1999., koja je 2008. postala i prva kapetanica u povijesti hrvatskoga civilnog zrakoplovstva. Iako se mnogi još i danas iznenade kada čuju da je žena pilot, reakcije putnika vrlo su

pozitivne, štoviše, nerijetko se i djeca i odrasli žele fotografirati s pilotkinjama pri izlasku iz zrakoplova, a one im rado izlaze u susret.

Ne preostaje drugo doli nuda da će se pandemija koronavirusa ustaviti u skoroj budućnosti, a time i ustabiliti gospodarstvo, pa i avioindustrija. Poželimo Tanji da što prije poleti nebeskim prostranstvima i živi svoj san. I, da – važno je – kako Tanja ističe, djevojčicama i dječacima već od najranije dobi govoriti da se mogu baviti čime god žele, bez obzira na spol. Naime, da je ona tako razmišljala, vjerojatno bi upisala Fakultet prometnih znanosti u Zagrebu i prije završila obuku za pilota i bavila se poslom koji voli, iako ne žali što je završila studij španjolskog, njemačkog i hrvatskog jezika jer su joj sada veoma korisni.

AKO JE NINA NINA, TKO JE ONDA NINA?

Komentar na film *Srbenka*

● ANDRIJAN VUJICA MARKOVIĆ

Mučnina. Strah. Razočaranje. Bol. Tuga. Osjećaji su to koji ostaju nakon dokumentarnog filma *Srbenka* redatelja Nebojše Slijepčevića iz 2018. godine o stvaranju i premijernom izvođenju predstave „Aleksandra Zec“ u režiji Olivera Frljića. Spomenuti su osjećaji, snažan, nužan i integralni „sastojak“ svakog iole ljudskog komentara na njega. Tomu je tako jer film u svojem središtu ima djevojčicu Ninu koja je njegov emocionalni zalog i okosnica. Sukladno tome, Nina je, logično, središte komentara na (post)konfliktno stanje koje živimo, a koje se u filmu *Srbenka* problematizira.

U vrtlogu emocija koje zaposjedaju gledatelja filma *Srbenka*, riječi postaju ogroman teret. Jezik se povlači u sebe i zahtjeva neke nove načine iskazivanja. Načine koji će unijeti toplinu u hladnu logiku javne komunikacije. U suprotnom, riječi se čine nemoćnima, malima i protraćenima u neproduktivnoj buci koju živimo. Odvije su beznačajne da bi se s vrtlogom nosile, da bi ga opisale i racionalizale, kognitivno spoznale, proradile i preradile u suvisao komentar. Je li moguće pisati komentar na film *Srbenka* o kojemu čitatelj neće stvoriti mišljenje već kod naslova, unaprijed ga prigrlivši ili osporivši? U tom smislu, možda bi razumna odluka bila prešutjeti misli i osjećaje, spakirati svoj emocionalni vrtlog u neku malu kutijicu i pospremiti ju na neko sigurno mjesto. Bilo bi, isto tako, razumno zaželjeti bar da nas drugi cenzurira da ne bismo bili primorani cenzurirati sami sebe i tako doživjeti najveći poraz, biti ušutkan vlastitim rukama. No na to nemamo pravo dok ne ogovorimo na naoko

jednostavno pitanje: Tko je Nina, naoko sporedan lik u filmu, ali njegov početak i kraj, njegova suština i viša svrha?

Možemo početi ovako: Nina u vrijeme snimanja kadrova filma ima dvanaest godina. Živi u Hrvatskoj. Glumila je u predstavi Olivera Frlića o djevojčici Aleksandri, simbolički gledano, djevojčici Aleksandru kojoj je banalnost zla okončala život. Nina je, prema tome, i dalje Nina, jedna jedina i neponovljiva osoba koja se možda muči s matematikom, koja je možda zaljubljena u nekog napuštanca u susjednom razredu, koju možda obožava susjeda s četvrtog kata jer je ljubazna i draga, a koja istodobno nervira susjedu s prvog jer ju uzne-miruje glasnim pjevanjem. Djevojčica je to koja možda koluta očima kad joj mama kaže da obije papuče, koja strepi od neuspjeha, koja se možda glasno i zarazno smije. Moguće je da obožava jesti smoki s jogurtom (i još mljaka dok jede). Možda se boji visine, ne podnosi kućanske poslove, voli narančastu boju i more. Nina nije Aleksandra, ali istovremeno Nina je, ipak, možda pomalo Aleksandra. Mogla bi biti. Ono što možemo pretpostaviti s većom sigurnošću je da se Nina boji, osjeća mučninu, zbumjena je. U filmu nam svjedoči o tome da nije točno znala reći naziv za zamišljenu zajednicu koju je netko stoljećima zamišljao umjesto nje, a da ju nije ni pitao. Zajednici navodno po rođenju pripada, premda većinu pripadnika te zajednice uopće ne poznaće i ne zna ništa o njima. Dugo je o tome šutjela. Ipak je, uz dugu stanku, u za nju dramatičnom trenutku, pred velikim auditorijem na premijeri predstave to „priznala“. Na Nininim je leđima meta koju možda nosi i od ranije. Na kraju filma Nina, nakon svojeg „priznanja“, bježi sama riječkom ulicom, „progonjena“ kamerom, a zapravo proganjena našim mislima, vrijednostima i osjećajima. No, ovoga puta je bila brža. Zašto Nina bježi? Doista, zapitajmo se, zašto Nina bježi? Zašto, dovraga? Tko je Nina?

Naše duše su Nina jer kao i ona bježe od mržnje, žele biti prihváćene? Otkud joj ta meta na leđima? Kome je na nišanu? Zašto nekome Nina smeta? Zato što se oglušuje na majčine upute i zahtjeve, zato

što glasno pjeva i ne posprema krevet, jer još ne zna da je taj napuhac iz susjednog razreda zapravo samo nesiguran u sebe?

Pravimo li se „ludi“ ako postavljamo ova pitanja? Komentar, čini se, nije žanr u kojem je moguće prekoračiti beznađe komunikacije jezikom koji će samo bespotrebno usložnjavati tako jednostavan odgovor na pitanje: Tko je Nina? Pa, Nina je Nina. Tko drugi? Što drugo od onoga što Nina jest? Svakom drugom odgovoru se humani jezik opire.

U komentaru se, kao neki napuhanci slični onom možebitnom Nininom prijatelju iz susjednog razreda, možemo razbacivati pojedinim idejama stvorenima prije nas i teško da će nas netko suvisao opovrgnuti. U historiografiji je poznato da je nacija zamišljena zajednica o čemu je pisao povjesničar Benedict Anderson. Prema njegovoj kompleksnoj teoriji o podrijetlu nacija i nacionalizama, Nina nema nikakvu „genetsku grešku“. Nitko nema „genetsku grešku“, nego nas je takve roda donijela, uplakane, nezaštićene i gole da se nosimo s tuđim izborima i idealima. Također, uzaludno je pitati zašto Aleksandre više nema jer je filozofkinja Hannah Arendt odavna zlo proglašila banalnim i time zatvorila vrata pokušajima suvislih tumačenja njegovih uzroka. Ista banalnost plaši i Ninu. Onima koji bi „pučali“ argumentom o „našoj“ i „njihovoj“ Nini začepljena su usta idejom psihologa Paula Blooma da je empatija prekarna, prevrtljiva i ambivalentna te da se često izobličuje u osvetu kao svoju suprotnost. Također, smatra Bloom, činiti zlo ne znači nužno nisku razinu empatije, kao što ni susprezanje od zla nije znak njezine visoke razine. Sve spomenute ideje su preteška artiljerija, prekomjerno granatiranje u bitci za svijet u kojem se Nina neće bojati i u kojem Nina neće bježati. Strategijom uprezanja znanja svijeta teško ćemo umiriti svoju potrebu da govorimo (i vrištimo), a istovremeno i potrebu da spakiramo ranije spomenuti vrtlog emocija u kutijicu na sigurno mjesto. No, nema sigurnog mjesta. Odgovor o tome tko je Nina donosi nespokoj.

Za kraj, kao zalog za odgovor na pitanje tko je Nina, zamislite dijete čija vam nacionalnost ne zvuči kao psovka. To dijete voli smoki s jogurtom, isto kao Nina (doduše, ne mljacka), ne podnosi nošenje papuča i njegovi mu govore da će mu oči ostati „nahoo“ od tolikog kolutanja svaki put kada mu zadaju neki kućanski posao. Ne muči ga toliko matematika, koliko fizika. Njegova zgrada ima samo tri kata pa ga ne može voljeti susjeda s četvrtog, a susjedi kat niže ga toleriraju jer ne pjeva, nego stalno fučka kao njegov djed. Valjda zato. Fascinira ga šarenilo svijeta, ali ako mora birati, zelenu boju izdvaja kako najdražu. Voli more. Ne boji se visine, ali se boji zla, kao i Nina. To se dijete boji da će često morati prešućivati sve što mu je jasno kao dan, ali zna, kao i Sokrat, da je bolje biti u raskoraku sa čitavim svijetom nego sa samim sobom. I ono je, kao i Nina, jedna jedina neponovljiva osoba, a uz to imaju i puno toga zajedničkog. Danas su čak i približno istih godina. Znači li to da i to dijete mora bježati kao Nina? Apsolutno. Bez odgađanja. Kuda? Pa, gdje drugdje nego ususret Nini!

Izvori

Anderson, Benedict. 1990. *Nacija: zamišljena zajednica. Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*. Zagreb: Školska knjiga.

Arendt, Hannah. 2003. *O zлу*. Zagreb: Naklada Breza.

Bloom, Paul. 2018. *Against Empathy. A Case for Rational Compassion*. London: Vintage.

KAPITALIZAM I ŽOHARI

Može li kiša isprati gorčinu? Ili zašto
kukci moraju ostati u podrumu

● ARIJAN MARIČIĆ

Parazit je prošlogodišnji film južnokorejske produkcije i četverostruki dobitnik Oscara, redatelja Bong Joon-hoa, koji me impresionirao pričom, socijalnim podtekstom i izvrsnim vizualima. Žanr je malo teže odrediti jer je film eksplicitno podijeljen u dva dijela, od kojih je jedan tragikomična drama fokusirana na crni humor dok je druga polovica triler s mračnom problematikom. Glavni glumci odradili su odličan posao, pogotovo Song Kang-ho u ulozi oca obitelji Kim, Kima Ki-tacka. Izvrsni su i Choi Woo-shik (kao Kim Ki-woo, sin), Park So-dam (kao Kim Ki-jeong, kći), Chang Hyae-jin (u ulozi Chung-sook, majke obitelji Kim), Lee Sun-kyun (kao gospodin Park), te Cho Yeo-jeong (gospođa Park).

Poplava u podrumu

Radnja je u prvom dijelu filma prilično jednostavna i predvidljiva. Siromašna obitelj svojom snalažljivošću, koja se uglavnom svodi na laganje, zapošjava se u kućanstvu bogate obitelji te je većina zapleta komična. Crni humor proizlazi iz potpune suprotnosti između života i razmišljanja ovih dviju obitelji. Dok jedni nemaju ništa i skeptični su oko svega, drugi imaju sve, ali su lakovjerni. Jednostavna i mirna radnja drastično se prekida dolaskom stare kućne pomoćnice u bogatašku kuću dok je obitelj Park na kampiranju te ju obitelj Kim „prisvaja“ za tu večer. Tada počinje mračna strana filma i otkriva se „parazit“ koji živi u podrumu kuće. Naravno, i

obitelj Kim svojevrsni je parazit, oni sami sebe uspoređuju sa žoharima koji žive i hrane se u tuđoj kući, ali kad bi vlasnici otkrili istinu, razbjegžali bi se i sakrili, baš poput žohara. To se zaista i dogodi kada se obitelj Park iznenada vrati s kampiranja zbog kiše. Kiša je temeljna prekretnica filma što se tiče radnje, ali je i simbolički značajna. Pljusak ispire žohare, jedne tjera u podrum kuće, a druge ponovo na dno. Razlika između vrha i dna snažno je i vizualno izražena u filmu. Na samom početku filma doznajemo gdje se po društvenom statusu nalazi obitelj Kim – na dnu, u suterenskom stanu, dok se obitelj Park nalazi na brdu, iznad njih. No, obitelj Kim nije na samom dnu jer i dalje ima izvor svjetla. Oh Geun-sae, koji se nalazi u podrumu kuće obitelji Park, najniže je jer nema nikakvog izvora svjetla, u prenesenom značenju ni prilike ni nade za uspinjanjem na društvenoj ljestvici. Bogataška obitelj doživljava kišu kao blagoslov jer ona raščišćava zrak, dok je siromašna obitelj pogodjena štetom koju je kiša nanijela. Razlika između bogatih i siromašnih, obitelji Park i obitelji Kim, očituje se u dugom putu koji je potreban obitelji Kim kako bi se uz kišu vratila nazad samo do svojeg podruma. Kiša također simbolično ispire njihove snove o bogatstvu i napretku te ih vraća u realnost kapitalističkog sistema – bogati postaju bogatiji dok „žohari“ ostaju na dnu.

Smradna „mrlja“ na bogataškom travnjaku

Još jedan značajan simbolični detalj u filmu je miris. Miris također predstavlja stalež te činjenica da Da-song, sin obitelji Park, prvi primjećuje miris obitelji Kim pokazuje kako se u ovom sustavu od najmlađe dobi stvara raskol između vrha i „neznatnih“, čak ni ne mirišemo svi isto. Na samom vrhuncu radnje filma, u sceni Da-songova rođendana upravo je miris razlog zbog kojeg je gospodin Park ubijen. Bogataši pokušavaju pobjeći od ubojice pritom zanemarujući „smrdljive“ te se slom Ki-taeokova lika događa u trenutku u kojem se, čak i u takvoj, kriznoj situaciji gospodin Park ne može oduprijeti osjećaju gađenja zbog smrada svog zaposlenika. U tom

trenutku ga poniženi i uvrijeđeni Ki-taek ubija te bježi u podrum gdje se skriva – na samom dnu, bez svjetla, bez nade. Njegov sin Ki-woo na kraju samo sanjari o tome kako će jednom kupiti kuću i ponovo dovesti oca na vrh stubišta, na svjetlost, no u završnoj sceni kamera se spušta i pokazuje Ki-woona kako čita svoje obećanje i na taj način aludira se na njihov ostanak na dnu, poput žohara.

Gaziti preko leševa – premissa sustava?

Parazit je definitivno jedan od boljih, ako ne i najbolji film koji sam do sad pogledao. Kritika kapitalizma danas je učestala pojava, ali malo koja je detaljna poput ove. Pretežno se kritiziraju bogati, no ovaj film ne predstavlja ljude na vrhu kao zle, već se referira na samu ideju ljudske pohlepe kao takve. Obitelj Park nije ta koja je gurnula obitelj Kim na dno, oni su sami, pod utjecajem sustava i svojih osobnih interesa, razlog vlastitog ostanka na dnu. Film ni u jednom trenutku ne demonizira ni jednu skupinu ljudi, bili oni na vrhu ili na dnu društvene ljestvice, ali pokazuje kako je sustav taj koji stvara raskol i krivu percepciju. Ne govori se kako su kapitalisti oprimjereni u članovima obitelji Park loši ljudi, štoviše, prikazuje ih se kao obične ljude koji samo ne razumiju pravo značenje novca i koliko je truda uloženo u sve ono što uzimaju zdravo za gotovo. Njihov manjak obrazovanja i iskrivljena percepcija svijeta produkt su zapravo istog tog sustava koji potiče materijalizam i individualizam do te mjere da zaboravljamo da smo svi ljudi, da su žohari samo insekti koje nalazimo ispod hladnjaka, a nikako „netko ispod nas“. Također, očito je i kako su ljudi poput obitelji Kim potpuno indoktrinirani propagandom koju širi neoliberalistički sustav. Iako znaju kako je to biti na dnu, kako je biti smatran manje vrijednim, ni u jednom trenutku ne posustaju u svojem naumu da se uspnu na društvenoj ljestvici. U nekoliko navrata možda se zapitaju što zapravo rade, ali na to brzo zaborave kako bi uživali u onome što im bolja pozicija nudi dok, bez da to shvaćaju, postaju upravo ono

protiv čega se pokušavaju boriti. Postaju žrtve kapitalističke propagande; zapostavljaju svoju ljudskost kako bi uživali u blagodatima koje im nudi profit, no profit nije vječan i jednako tako kako su se uspeli koristeći druge kao oslonac, jednom će i sami ponovo postati dio tugeg stubišta – to je okrutna istina svijeta u *Parazitu*, ali, opominjući nas, i naše stvarnosti.

UPEČATLJIV UVOD ZAPANJIO MNOGE, ALI I ZASJENIO OSTATAK FILMA

Na Netflixu izašao novi film mađarskog redatelja Mundruczoa koji je podigao prašinu na Venecijanskom filmskom festivalu

● GABRIEL VIDAČAK

Uspon mađarske kinematografije

Već se nekoliko desetljeća mađarska kinematografija kvalitetom i kvantitetom relativno nezapaženo uzdiže među najuspješnije u Europi. Taj pozitivan trend ima svoje korijene u tzv. budimpeštanskoj školi, mađarskom niskobudžetnom filmskom pokretu koji je trajao okvirno od sredine 70-ih do 1984. Budimpeštanska škola nastojala je približiti grupu eksperimentalnih, avangardnih režisera poput Gabora Bódy i novonastali pokret dokumentarista koji su filmom nastojali prikazati društvenu zbilju što istinitije i iskrenije, a kao rezultat nastali su neki od najslavnijih socrealističkih filmova toga vremena. *Obiteljsko gnijezdo* iz 1979. tada još mладог režisera Béle Tarra, vjerojatno je najpoznatiji i najupečatljiviji primjer ovog pokreta te je svojem značaju uspio pridodati i prestižnu našagu Grand Prix na Cannesu. Tarr je bio i ostao najznačajnije ime mađarske kinematografije te su mu neki kasniji radovi poput filma *Sátántangó* iz 1994. često u obziru filmskih povjesničara kada se spravlja o najboljim filmovima svih vremena. U međuvremenu se Tarr umirovio od režiranja, no mađarski je film ipak u prošlom desetljeću ostvario izrazito velik uspjeh, poglavito „Saulov sin“ Laszla Nemesa iz 2015. koji se uspješno probio i do američke publike te osvojio nagradu Oscar za najbolji strani film. Jedno ime koje je također ostvarilo međunarodan uspjeh je Kornél Mundruczó čiji je

film „Bijeli Bog“ osvojio nagradu Un Certain Regard na Cannesu 2014. godine, a u 2020. je, sa svojom ženom Katom Weber, završio snimanje filma iznimno osobne tematike nazvanog *Khotine žene*, međunarodne produkcije na kojoj je radio i Martin Scorsese, uz skupinu vrlo poznatih britansko-američkih glumaca.

Osobna priča uz snažni glumački izričaj

Khotine žene je film o mladoj ženi koja se nakon tragičnog kućnog poroda pokušava nositi s dubokim emocionalnim posljedicama tog događaja, izolirana od svojeg partnera i obitelji. Nakon vrlo dojmljive premijere u Veneciji, prava za film je otkupio Netflix koji je film na male ekrane plasirao 7. siječnja 2021. Riječ je o priči djelomično autobiografske tematike za redatelja Kornela Mundrucza. Naime, Mundruczo i njegova partnerica Kata Weber, scenaristica ovog filma, prošli su kroz sličnu situaciju u svojem privatnom životu kada su izgubili dijete zbog neuspjele trudnoće. Film je adaptacija njihove kazališne predstave iz 2018. koja se temeljila na navedenom tragičnom događaju iz njihovog osobnog života. Glavna glumica (Vanessa Kirby), u ulozi mlade žene teško se uspijeva nositi s traumom gubitka djeteta. Kirby je slavu stekla ulogom princeze Margaret u britanskoj seriji *Kruna*, no ovaj film joj je bez sumnje najbolja uloga dosad. U filmu poput ovoga pažnja gledatelja je apsolutno na glavnom liku te time Kirby dobiva priliku da široj publici dokaže svoju glumačku vještinsku. Srećom, Kirby je uspješna na svim frontama. Briljantno pokazuje širinu svoga glumačkog talenta i to radi s rijetko viđenom elegancijom i nemametljivošću. Festival u Veneciji je to očigledno prepoznao s obzirom da su joj dodijelili nagradu za najbolju glumicu, po svemu sudeći prvu u nizu.

Preuranjeni vrhunac radnje

Film počinje scenom koja je podigla veliku prašinu tijekom festivala, poglavito zbog njezine tehničke impresivnosti. Naime, nakon

kratkog uvoda u kojem upoznajemo Kirbyinog muža kojeg solidno glumi Shia LaBeouf, punih prvih pola sata filma zauzima scena snimana u jednom kadru koja prikazuje kućni porod s tragičnim završetkom. Snimatelj Benjamin Loeb, u suradnji s redateljem Mundruczom, uspješno je ostvario napetu dinamiku scene koja postupno gradira prema potresnom kraju. Kako bi postigao što realističniji dojam, Loeb je tijekom snimanja nosio tzv. gimbal, posebno tešku opremu koja omogućuje slobodnu rotaciju kamere, za što se čak morao dodatno fizički pripremati. Ovakva izrazito impresivna scena za ovaj je film ujedno i blagoslov i prokletstvo. Naime, ostatak filma temelji se na urušavajućim odnosima između Kirby, njezina muža te obitelji, što naglo usporava tempo radnje koji je bio na samom vrhuncu nakon uvodne scene. Iako *Krhotine žene* u sljedećih sat i pol filma uspijeva u dočaranju ozbiljne tematike s potrebnom emocionalnom zrelošću, teško se oteti misli kako ni u kojem segmentu ne dostiže visoku ljestvicu koju je postavio izvanredni uvod. Također, fabula je gotovo rudimentarna, predvidljiva, uz životne uspone i padove koji svojim prikazom ne nastavljuju originalnost početka filma. Svađe s partnerom, likom Shia LaBeoufa, dobrim dijelom posuđuju iz dubokog kanona filmskih obiteljskih drami – fokus na raspadu detalja koji su obilježili život partnera, preljubi iz očaja, neuzvraćena seksualna energija itd. S druge strane, lik majke koju glumi 87-godišnja Ellen Burstyn jest pravo osvježenje. Burstyn ostavlja dojam despotskog, upravljačkog matrijarha koji ne preže pred ići me kako bi postigla ono što smatra najboljim za svoju obitelj i kćer. Rasprave između Burstyn i Kirby su vatrene i nabijene emocijama što doprinosi boljem razumijevanju unutarnjeg svijeta oba lika. Važan motiv unutar filma je suđenje primalji koju se tereti za nemar pri porodu te kako se ono nadovezuje na Kirbyin proces pomirenja sa životom nakon tragedije. Kako bi dočarao poantu o prirodnom toku života i njegovog mogućeg nastavka nakon smrti, film koristi metafore koje su, iako prilično očite i možda nemaštovite, uspješne u tehnički suptilnog vizualnog

pripovijedanja. Uistinu, redatelj uspijeva potaknuti gledatelja da zajedno s glavnom junakinjom pokušava skupljati ostatke njezina rasutog emocionalnog života.

Uz sav taj višedimenzionalni rasap ženskog bića kojemu svjedočimo tijekom filma, istovremeno se suočavamo s primjerom iznimne snage i otpornosti žene. S ovim je filmom Mundruczou nesumnjivo zajamčena svijetla budućnost, ako ništa barem zbog nezaboravne uvodne scene koja spada u sam vrh protekle 2020. godine.

ANKORANA – PJESENICKINJA ZALJUBLJENA U DALMACIJU

Otvorite li Instagram, bit će vam jasno zašto je Ankoranu, anonimnu spisateljicu, zapratilo više od 4000 oduševljenih čitatelja. Saznala sam za ovu pjesnickinju koja piše pod pseudonimom preko školskog knjižničara i profesorice hrvatskog jezika te sam, zaprativši Ankoranu, preko njenog jednostavnog, ali bezvremenskog stiha, još više zavoljela svoju Dalmaciju. Njeni stihovi mirišu na more, pozivaju na opuštenost i potvrđuju nam što ponekad zaboravljamo, sreća je živjeti u Dalmaciji. Ankoranu sam, s obzirom na njeno anonimno stvaralaštvo, intervjuirala na društvenoj mreži. Pojasnila nam je značenje svog pseudonima, prednosti anonimnog pisanja i otkrila snagu dalmatinskog identiteta kao uzora u pjesništvu.

● REBECCA VIDAJIĆ

„Usidrena“ i bezrezervno uronjena

■ Koje je značenje izraza „ankorana“ i kako ste došli na ideju o nazivu svog pseudonima?

Ankorana je starodalmatinska riječ za „usidrena“. Taj pseudonom učinio mi se prikladnim jer sve pjesme prikazuju moju bezrezervnu uronjenost u Dalmaciju i za nju specifičan način života. To sidro kojim sam usidrena teško bi me moglo pustiti čak i kada bih htjela.

■ Koliko se razlikuje Ankoranu od Vas? Pišete li uvijek iz vlastite perspektive?

Ankorana se ne razlikuje od mene, ali ne pišem uvijek iz vlastite perspektive. Nekad me priče meni bliskih ljudi toliko dotaknu da onda pišem o njima i iz njihove perspektive.

■ **Kako ste se odlučili na pisanje poezije i kada ste počeli?**

U biti nisam pisala poeziju prije Ankorane, jedva da sam pisala išta. Tako da se pisanjem bavim tek godinu i pol, što čini još absurdnijim sve što mi se događa. Pisanje mi je bila terapija i pomoć u donošenju velike životne odluke. Znate kako neki ljudi, prije nego nešto odluče, na papir napišu za i protiv strane? E, pa ja sam na papir stavila pjesme i to mi je pomoglo da donesem odluku.

■ **Što Vama osobno znači poezija i, da ne možete stvarati, koliko bi to na Vas osobno utjecalo?**

Poezija je za mene poticaj za otvaranje jednog drugačijeg pogleda na život. Poezija razotkriva i razjašnjava, sve pojednostavljuje i bistri pa djeluje i terapeutski. Da prestanem stvarati, vjerojatno bih pronašla neki drugi put do „otkrivenja“ i, vjerojatno, opet u nekoj vrsti umjetnosti.

■ **Što volite raditi u slobodno vrijeme i imate li hobije?**

Volim brati šparoge, piti kavu, plivati perajama, volim dobro jesti pa uz to i dobro popiti, volim slušati glazbu i povremeno napisati pjesmu.

U vremenu izloženosti zdravo je zadržati ono pravo ja

■ **Zanimljivo je što pišete pod pseudonimom. Objasnite nam zašto ste se na to odlučili i koje su za Vas prednosti i mane anonimnog pisanja.**

Za anonimnost sam se odlučila jer naglasak želim staviti na tekst. Ljudi nerijetko imaju naviku tražiti autora u tekstu misleći da će im to pomoći razumjeti poeziju, ali ja smatram da je to uzaludan posao. Svatko u tekstu mora pronaći sebe, ne autora, tek tako će se približiti

poeziji. Prednost anonimnosti je sloboda, mogu pisati o čemu god želim, kako god želim, pod samo jednim uvjetom – da pišem dobro. Također, u vremenu izloženosti svega svemu, „kul“ mi je i zdravo zadržati ono pravo ja, samo tako mogu preživjeti. Mana je što ne mogu javno zahvaliti ljudima koji su me poticali u ovom projektu. I to je uistinu jedina negativna stvar koja mi trenutno pada na pamet.

- **Je li moguće ostati u potpunosti anoniman kada ste već poznati? Znaju li primjerice članovi obitelji ili najbliži prijatelji da ste Vi Ankorana? Jesu li vam podrška i što kažu o Vašim pjesmama?**

Naravno da sam s bliskim ljudima to morala podijeliti, nisu mi bez razloga bliski. Prijateljice su i bile te koje su me poticale da pjesme podijelim s ostalima. Još uvijek čitaju pjesme prije objave, ako kažu da je pjesma dobra, imam zeleno svjetlo za objavu.

- **Mislite li da ćete pisati pod pseudonimom zauvijek? Dođe li Vam ponekad da se otkrijete, naročito sad kad ste već ime na pjesničkoj sceni?**

Na to pitanje stvarno ne mogu odgovoriti. Tko zna što će biti sutra, možda požalim, možda ne. Više puta sam potvrdila onu „nikad ne reci nikad“. Svakako, trenutno uživam u anonimnosti i ne dolazim u napast otkriti se.

- **Postoji li mogućnost i želja za objavljivanjem zbirke pjesama?**

Zbirka pjesama će se objaviti, nisam jedino sigurna kad točno. Situacija s koronavirusom nažalost je i na to utjecala.

Društvenim mrežama do publike

- **Imate brojne pratitelje na društvenim mrežama. Koliko su Vam značajne mreže u širenju Vaše poezije i koja je najzaslužnija? Što mislite zašto upravo ta mreža?**

Sve vezano uz moj rad (još uvijek) događa se na društvenim mrežama, one su mi pomogle da dođem do čitatelja. Najzaslužniji je sva-kako Instagram jer funkcioniра na dijeljenju sadržaja. Ako se ne-kome pjesma svidi, on to objavi na svom profilu i onda to čitaju njegovi pratitelji pa se krug na taj način širi.

■ **Vezano uz prethodno pitanje, kako ste došli na ideju o konceptu kombiniranja pjesama s fotografijama i koliko je to pomoglo „pjesmama“ da pronađu put do čitatelja?**

Odavno sam svjesna da ljudi prvenstveno reagiraju na vizualno pa sam to iskoristila. Na društvenim mrežama imate jako malo vreme-na kako biste privukli pozornost jer su one pretrpane različitim sa-držajima i ljudi ih „skrolaju“ bez veće koncentracije. Znala sam da, ako imam efektnu fotografiju, veće su šanse da će privući pozornost i na tekst. U tome sam i uspjela, ali naravno s velikom pomoći svih fotografa koji su mi nesebično posudili svoje fotografije.

■ **Koji je najzanimljiviji komentar koji ste dobili na društvenim mrežama?**

Eh, bilo je stvarno dobrih! Najdraži su mi oni natipkani bez previše razmišljanja („bratee, carice, ubola si“) i sl. Ali dirnu me i poruke ljudi koji se odluče preseliti u Dalmaciju zbog mojih pjesama (!!!) i onih koji pošalju poruku bivšem/bivšoj zbog mojih stihova. Sjajno je utjecati na druge u pozitivnom smislu.

„Tu živi – cili život bit će ti litnji dan“

■ **Dalmacija se ističe kao najveća inspiracija Vašem pisanju. Što Vas još inspirira? A voljeli bismo znati i Vaše mišljenje o tomu, „što to veže dalmatinske ljude“? Otkrivate li nam i to u svojim pjesmama?**

Dalmacija je polazište svih pjesama. I tu ne mislim toliko na prostor koliko na taj identitet koji je u meni poprilično jak. Ja sam glasna, ja

poludim, rijetko volim, a kad volim, volim do besvijesti, energična sam, znam uživati, volim živjeti – ja sam Dalmatinka. I o tom životu pričam vam u pjesmama.

■ **Primijetili smo da je jezik Vašeg izražavanja jednostavan i blizak čitatelju. Jesmo li u pravu?**

U pravu ste, pišem točno onako kako govorim. Da pišem drugačije, imala bih osjećaj da se pretvaram da sam netko drugi. A kad ljudima ponudite nešto svakodnevno, s čime se mogu poistovjetiti, ostvarit ćete dojam bliskosti, osjećaj intime.

■ **Što mislite zašto su se čitatelji pronašli u Vašim pjesmama?**

Zato što je moja poezija jednostavna, sama im se nudi i lako dopire, čak i do onih koji inače ne čitaju poeziju. Pričam im priču kao prijatelju na kavi, a svatko voli piti kavu u društvu prijatelja.

■ **Možete li nam za kraj istaknuti stih ili dva koji su Vam posebno dragi? Hvala.**

„Tu živi – cili život bit će ti litnji dan“ – cijela moja poezija je taj stih. Hvala tebi, Rebecca, na zanimljivim pitanjima!

PREKRASNA RUŽA NA BUNJIŠTU

Groblje i crkva su obraz sela, a zvonik i zvona su duša.

Frane Pavlov, *Sahrnjena sjećanja*

● MARIJETA BARBARA VICELIĆ

Zemlja loze, maslina i težaka

Četrnaest kilometara od glavne otočne luke u Supetru, na strmim prisojnim obroncima koje krase kamene kuće rumenih krovova isprepletenim uskim uličicama i kaletama smjestilo se malo životpisno seoce Ložišća. Samo ime mjesta znači „zemlja na kojoj se uザgaja loza“, koju su vrijedni težaci obrađivali u teškim uvjetima kako bi osigurali životnu egzistenciju svojim obiteljima. Početkom prošlog stoljeća mjesto je brojilo nekoliko stotina stanovnika dok je danas ono „palo“ na osamdesetak uglavnog starijih ljudi. Krajolikom dominira impozantan zvonik koji izaziva divljenje svih prolaznika, slučajnih i namjernih. U središtu mjesta nalazi se mala trgovina koju mještani od davnina nazivaju zadruga, pored koje je mali poštanski ured i nekoliko klupa na kojima se nakon napornog rada u vinogradima i maslinicima odmaraju mještani uživajući u „ćakulama“ nedjeljnog zimskog poslijepodneva. Među okupljenima privukle su me dvije starije gospode koje su me vrlo srdačno pozdravile.

Tipično znatiželjno jedna me od njih upitala: Čihova si ti mala? Ča činiš u vo naše malo misto? Vode nima nikoga tvojega godišća.

Odgovorila sam im osmjehnuvši se: Vikend je, slobodna sam, danas nema kiše pa sam došla malo vidit vaš zvonik. Uvik mu se divin kad prolazim kroz Ložišća, ali nikad neman vrimena za zaustaviti se i divit toj lipoti.

Pune neskrivena ponosa odlučile su mi ga pokazati. Strmim putem uputili smo se prema župnoj crkvi sv. Ivana i Pavla, ložiških zaštitnika. Crkva karakterističnog neorenesansnog pročelja s trolišnim zabatom građena je početkom 19. stoljeća, u vrijeme kada su se Ložišća odvajala od matičnog sela Bobovišća, što suparničkom selu nipošto nije odgovaralo.

– Pričalo se da bi Bobovišćani dolazili po noći i rušili ono ča su Ložišćani gradili priko dana pa su morali navečer stat kraj crkve i čuvat je. Zato na njoj, poviše vrata stoji reljef sa srcem i mačem okrenut prema Bobovišću i znači: ne bude li išlo s ljubavlju i sloganom, ići će silom. – prepričava gospođa Margarita.

Rendićeva kamena simfonija

Pokraj crkve nalazi se elegantan i reprezentativan zvonik u neoromaničkom stilu napravljen po nacrtu doajena hrvatskog modernog kiparstva Ivana Rendića koje je i njegovo najznačajnije graditeljsko otvarenje. Približavajući mu se i uzdižući pogled prema njegovu vrhu, činilo mi se kao da se sivi oblaci razmiču, a križ na lukovici para nebo. Dodirujući rukama kamen nježne boje pudera poput obraza starih porculanskih lutki, činilo mi se kao da prstima prebirem po najfinijoj čipki vrijednih domaćih čipkarica iz daleke prošlosti čiji “merlići” još krase oltare ložiške crkve. Tko zna što bi sve taj kamen mogao ispričati, kada bi mogao govoriti. Zamišljam kako robusni zatvoreni zidovi poput jakih timpana i udaraljki održavaju ritam, a prema vrhu pridružuju se violončela i violine u obliku bifora, na kraju *crescendo* i vrhunac simfonije na čelu s prvom violinom u obliku kićene lukovice, a svime dirigira njihov neponovljivi majstor Rendić.

I pitam se: “Kako jedno raskošno zdanje dostojno svjetskih metropola kralji tako malo dalmatinsko mjesto?”

Kao da je pročitala moje misli jedna od mojih sugovornica, gospođa Ina, započinje zanimljivu priču: Narudžba i gradnja zvonika

iznenadila je i samog meštra Rendića koji je prvo nudi nike jednostavne nacrte. Ložišćani nisu bili zadovoljni i tili su imat šta veći i lipji kampanel. U to su se vrime sva mista natjecala ko će imat boji kampanel. Rendić im je posla dva skromna nacrtia i jedan bogatići za kojega je rekla da je za Veneciju. Župnik je sva tri nacrtia izvijaja na vrata crikve i da judima da izaberu, a Ložišćani nisu ni gledali prva dva nego su odma rekli da žele treći i nikoji drugi, bez obzira na cinu. I tako je počela gradnja. U to je doba bilo dosta škarpelina koji su radili po otoku, pogotovo Talijanci. Oni su posli ostali tu i poženili se, osnovali fameje, ali do danas se ta prezimena nisu očuvala. Sve se to izmišalo. Na kampanelu je radila i mladi škarpelin Matzenik iz Zadra, on je osta tu i oženija se Ložiškon.

Ložišćani su se trudili sakupiti novac za gradnju na razne načine. U strahu da njegov nacrt neće biti plaćen, ogorčeni Rendić jednom je navodno rekao: Uradio sam prekrasnu ružu na bunjištu.

– Ložiški težaci besplatno su gradili kampanel. Cilo misto bilo je u dugovima koji su se otplaćivali do prvašnjeg rata. Svaki je plaća onim ča je ima. Nike fameje su plaćale u vinu, niki u prošeku, druge u uju. Bratimi su svake godine morali davati baril vina kako bi vratili dug. Čak i kad je bila loša godina, moralo se naći bar ništo vina. Svi su se odrekli ničega da bi na kraju imali najlipiji kampanel na svitu – nastavlja gospođa Ina.

Dug je ipak otplaćen, u čemu je uvelike novčano pomogao liječnik bečkog dvora dr. Mihovil Nazor kojemu se Rendić na neki način htio odužiti što ga je pomagao na njegovim naukama u Veneciji. Završetak gradnje svečano je proslavljen 18. kolovoza 1889. godine čega se prisjeća pjesnik Vladimir Nazor u svojoj pripovijetci *Prsten*: „Najedanput čuh, gdje netko dolazi klancem. Znao sam da se u Velom selu slavi svršetak gradnje novoga krasnog zvonika, pa da ima danas u njemu gostiju čak iz grada.“ On predstavlja uspjeh suradnje i žrtve svih mještana za ostvarenje zajedničke želje i ideala te dokazivanje da ništa nije nemoguće uz zajednički rad.

Kampanel i vrime

Sto trideset godina kasnije on još uvijek ponosno stoji i očarava mnogobrojne turiste koji prolaze kroz Ložišća te se često zaustavljaju pokušavajući fotografirati *najlipši brački kampanel*. O fotogeničnosti zvonika i simpatičnosti Ložišćana govorи činjenica da je mjesto sa svojim zvonikom prikazano u uvodnoj špici kultne dramske serije *Naše malo misto*, redatelja Joakima Marušića i scenarista Miljenka Smoje, a mnogi likovi serije inspirirani su mještanima.

Ubrzo je došlo vrijeme za odlazak iz ovog pitoresknog mjesta te oproštaј od mojih sugovornica koje su se ispričale te rekle da im je žao što me ne mogu pozvati na kavu i „bićerin s dvi-tri galetine“ jer su im „dica zapovidila da nikoga ne primadu u kuću ako ne žele dobit koronu“. Iako je u selu sve manje djece, na kraju ostaje samo nada da će nove generacije svjedočiti o kampanelu pričajući priče koje su čuli od svojih starijih te da će njegova zvona zvoniti „za neke nove živote i vjenčanja, a što manje za zadnja putovanja“. Ulazeći u vozilo i osvrćući pogled prema zvoniku koji su već počeli obasjavati plavi reflektori, razmišljam o prolaznosti vremena koje neizbjježno teče, a čvrsti tragovi postojanja ostaju zapisani u kamenu. Nadam se da će proći mnoge godine i stoljeća kojima će svjedočiti ložiški zvonik unatoč burama, neverama, te ne daj Bože, potresima i ratovima. I kao kruna moga posjeta, na putu prema kući uključujem radio i slušam stihove pjesme „Zvona moga grada“ autora Drage Britvića u izvedbi Vice Vukova: *U kamenu nema neba / Čovjek prođe težak put / Al' su jednom kad ih trebam / Stara zvona opet tu...*

Rječnik

čakulama – brbljanjima; čihova – čija; ča – što; vo – ovo; misto – mjesto; vode – ovdje; godišća – generacije, dobne skupine; vidit – vidjeti; uvik – uvijek; divin – divim; prolazin – prolazim; neman – nemam; vrimena – vremena; lipoti – ljepoti; priko – preko; stat – stajati; crikve – crkve; čuvat – čuvati; merlići – tabletici; nike – neke; tili – htjeli; imat – imati; lipji – ljeplji; kampanel – zvonik; vrime – vrijeme; ko – tko; posla – poslao; reka – rekao; izvisija – izvjesio; judima – ljudima; odma

– odmah; škarpe – klesar; oženija – oženio: Ložiškon – stanovnicom Ložišća; Talijanci – Talijani; fameje – obitelji; izmišalo – izmiješalo; cielo – cijelo; prvašnjega – prvoga; svak – svatko; uju – ulju; baril – manja bačva; nać – naći; ništo – nešto; ničega – nečega; svitu – svijetu; bratimi – pripadnici crkvene bratovštine; bićerin – čašica; dvi – dvije; galetine – keksa; zapovidila – zapovjedila; primadu – primaju

ASTRONAUT S JUPITERA

Nakon što nije uspio postati astronaut ni novi Nikola Tesla, krenuo je putem glazbe

● **AMALIJA DANJEK**

Jura Stublić, *frontmen* grupe Film, odrastao je na ulicama Zagreba i školskim hodnicima III. gimnazije baš u vrijeme o kojem pjeva: „Šezdeset osme pobjegao od kuće, bila je jesen i bilo je vruće“, dok „nije bio zreo ni za brijanje“. Uvijek u mislima „leti iznad grada“, „pozdravlja sunce“, sjeća se Nje, nada se i boriti, ali pravi Jura krije se negdje iza svojih svedremenskih stihova.

Susret sam dogovarala dugo i teško, a intervju s legendom dogodio se nakon gotovo tri godine, od prvog e-maila koji sam mu uputila još 15. svibnja 2018. Kod Jure Jupitera nisu „palile“ pregovaračke sposobnosti, činjenica da sam njegova velika obožavateljica, upornost, simpatični glas preko telefona, poslovne i prijateljske veze. U međuvremenu smo povremeno razmjenjivali mailove i razgovarali telefonom, usput gradili prijateljstvo. Odlučila sam pokušati još jedanput, ove godine kada smo se u temi broja okrenuli „dobrim stariim vremenima“, u našoj školi i konačno je odlučio izaći iz svog laboratorija pjesama pored šumarka i pokazati mi tko je On zapravo.

■ **Kakve uspomene nosite iz naše gimnazije?**

Bio sam počašćen i sretan kad sam primljen u III. gimnaziju. Krenuo sam u prvi razred, a američki astronauti spustili su se na Mjesec. Pod nastavom sam sanjao o letu u svemir i radio nacrte za tajnu podzemnu bazu iz koje bih se lansirao u orbitu, smatrao sam

da će tako impresionirati djevojke. Bazu sam počeo graditi u šumarku blizu moje kuće, radovi su odlično napredovali, ali kad sam iskopao rupu dubine pola metra, obustavio sam projekt zbog nedostatka sredstava. Bio je to udarac od kojeg se hrvatski svemirski program više nikad nije oporavio. Nakon toga sam čvrsto odlučio da se moram koncentrirati na nastavu.

Minimalizam

■ I kako je to izgledalo?

U školskoj klupi pored mene sjedila je djevojka koja je izgledala kao da je stigla s Venere. Imala je talenta za modni dizajn te je sama šivala odjeću koju je nosila u školu, mene je najviše impresionirala njeni proljetni kreaciji koja se sastojala od popularnih vrućih hlačica i prslučića pomoću kojih sam naučio što je to minimalizam. Ubrzo sam u toj školskoj klupi naučio puno novih stvari, a najvažnija od njih je spoznaja da se učenje isplati. Pogotovo u okruženju u kome ništa ne ometa vašu koncentraciju.

■ Je li možda prvi poljubac opisan u pjesmi „Sjećam se prvog poljupca“ bio poljubac djevojke iz III. gimnazije?

Da, pjesma „Sjećam se prvog poljupca“ zaista opisuje moj prvi poljubac, ali on se dogodio s djevojkom koja nije išla u našu školu. Većina gimnazijalaca glumila je da su bespolna bića iako ih je jako pucao pubertet. Većina zaljubljenih imali su veze izvan škole koje su dobro skrivali, oni koji su svoju ljubav pronašli u školi ili u razredu, skrivali su to još više. Ipak, većina nije bila ni u kakvoj vezi mada su to željeli. U školu su dolazili kao na posao, odraditi školovanje i poslije škole razlaz.

■ Zar baš svi?!

Naravno, ja se nisam mirio s takvom situacijom, s nekim kolegama u školi sam organizirao kinoprojekcije novih filmova. U mraku

improvizirane kinodvorane ljubavnici su se mogli ljubiti i grliti što su i činili, neki su upravo tu ostvarili prvi kontakt i započeli vezu. Organizirao sam i tulume, najbolji su bili u mojoj kući, tu sam se ljubio s jednom djevojkom iz razreda. Kasnije u školi pravili smo se da se ništa nije dogodilo.

Kapitalizam

■ Jeste li ostali u kontaktu s nekim kolegama iz gimnazije?

Da, s jednim sam još uvijek u kontaktu. Svi su ga zvali Đimi i bio je moj najbolji prijatelj. Živio je u velikoj kući na Horvatovcu, obitelj mu je bila imućna, veći dio kuće iznajmljivali su američkoj obitelji Dahl koja je imala dvoje djece, Victora i Camillu koji su bili tinejdžeri kao i nas dvojica. Camilla je bila prelijepa, tipična američka *teenage girl* iz stripa ili filma, samo što ste nju mogli gledati uživo. Ja sam sve češće dolazio kod Đimija da zajedno učimo. Shvatio sam da će najbolje tako naučiti engleski, a činilo mi se da Camilla najljepše govori. Ubrzo sam postao jako spretan s tim jezikom.

■ Zahvaljujući mladoj Amerikanki?

Upravo tako. „Make love not war“ bio je popularni slogan hip-pokreta i kontrakulture. Prvi čovjek na Mjesecu bio je Neal Armstrong, a Đimi i ja smo na izlet k meni u Sesvetski Kraljevec doveli prve Amerikance, Victora i Camillu. Đimi je u četvrtom razredu položio vozački i vozio očev veliki američki automobil. Tom impresivnom limuzinom dovezli bismo se u školu baš u vrijeme kad bi djevojke iz drugog turnusa izlazile. Tada sam naučio što je to kapitalizam. Bila su to sjajna vremena.

■ Znači li to da je prije bilo bolje?

Imao sam sreću, iskusio sam najbolje iz oba svijeta. Do sedme godine igrao sam se u kazalištu jer mi je otac pjevao u operi. Onda smo se doselili u Sesvetski Kraljevec. Priroda, šume, polja, jezera, zrak je

mirisao, odasvud ste čuli pjevanje ptica i glasanje svih vrsta životinja. Najviše sam volio ići s konjima na pašu, jahao sam bez sedla kao mali Indijanac. U kući mog strica u kojoj smo neko vrijeme živjeli nije bilo struje ni vode. Po vodu ste išli na bunar, a noću je bila noć, vidjeli ste zvijezde. Danas živim u kući punoj najsofisticiranih uređaja pomoću kojih mogu ako želim dosegnuti do svih znanja naše civilizacije i do kraja samog svemira.

Verizam

- **Vratimo se još malo gimnazijskim danima. Je li Vas neki profesor posebno potaknuo, promijenio, možda čak i naljutio?**

Profesorici kemije bio sam simpatičan. Iako uopće nisam učio, ona mi je četiri godine davala peticu za peticom. Zbog toga sam smatrao da sam super talent za kemiju pa sam nakon gimnazije upisao kemiju na Tehnološkom fakultetu. Bio sam obožavatelj Nikole Tesle, viđio sam sebe kao znanstvenika u laboratoriju među retortama i elektronskim uređajima kako otkrivam čudesne formule i spojeve koji će čovječanstvo spasiti od svih bolesti i problema. No, već nakon godinu dana postalo je jasno da neću postati novi Nikola Tesla, iz anorganske kemije dobio sam dvojku. Postalo je jasno da moj um uopće ne funkcionira na nivou prirodnih znanosti. Profesorica kemije tako je pomogla da odmah u startu shvatim što nije moj životni poziv.

- **Zato ste prešli na Filozofski fakultet?**

Da, studirao sam filozofiju i sociologiju šest godina i jedan semestar indologije. Tamo sam konačno našao sebe, tamo su bili ljudi moje vrste. Dotjerao sam do apsolventa, ali sam onda snimio prvu ploču i nikad se više nisam vratio na fakultet.

- **Ali, na Filozofskom fakultetu nije se samo studiralo?**

Nije. U podrumu faksa navečer se sviralo i pilo crno vino. Svirao sam i ja, bitak je bio pitak. Tu su još studirali i svirali Đoni Štulić i

Darko Rundek. Pošto mi se najbolji prijatelj u gimnaziji zvao Đimi, očekivao sam da će to Đoni biti na faksu. On se dugo mučio sa sastavljanjem benda, a na kraju je uspio sastaviti Azru. Redakcija omladinskog lista „Polet“ odlučila je organizirati turneju Azri na kojoj bi se njihov list reklamirao. Jedina njihova primjedba odnosiла se na Đonijev stil pjevanja, smatrali su da on narodnjački „zavija“ dok je njima trebao urbani novovalni bend. Tad su pozvali mene da pjevam i ja sam pristao jer sam htio pomoći Đoniju koji me je već prije htio angažirati. Na turneji je bilo super, ali je kasnije došlo do svađe između Đonija i benda. Mene su obavijestili da su napustili Đonija i da sad žele svirati sa mnom.

Početak i kraj

■ I tako je nastala grupa Film?

Počeli smo svirati i snimati ploče, publika nas je prihvatala. Kako ni sam uspio postati astronaut ni novi Nikola Tesla, krenuo sam putem muzike. Nikad nisam bio u stalnom radnom odnosu, cijeli život živio sam samo od muzike i tako će biti do kraja.

■ Stvarno ste proživjeli puno toga. Postoji li ipak nešto što biste promijenili da možete?

Sve, sve bih promijenio.

■ Ovome se nisam nadala. Zar i glazbu, umjetnost? Što uopće mislite o stanju umjetnosti u Hrvatskoj?

Dragi umjetnici, primite moju sućut!

■ Znači li to da baš ništa nije kvalitetno?!

Evergreeni. Samo pjesme koje izdrže test vremena, pjesme koje traju zauvijek. Nema starih i novih pjesama, ima samo dobrih i loših.

■ A što biste od glazbe koju sluštate preporučili čitateljima?

Paula Simona, Joni Mitchell...

■ **I još jedno neizbjježno pitanje za kraj – kako proživljavate ovo vrijeme pandemije?**

Odlično. Samoća i izolacija nisu mi problem, zaista sam discipliniran i činim sve da što prije iskorijenimo virus. Potresi su mi veći problem jer živim blizu epicentra, no spreman sam podnijeti i invaziju izvanzemaljaca.

SUDIONICI SMOTRE LIDRANO (2021)

Literarni radovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Horvati, Zagreb**
DOBAR ILI ZAO DUH NASTAVE NA DALJINU
Učenik: Matej Kukavica, 6. razred
Voditeljica: Linda Šimunović-Nakić
2. **Osnovna škola Sveti Đurđ, Sveti Đurđ**
A DA JE MALI PRINC POSJETIO JOŠ KOJI PLANET
Učenik: Filip Premec, 8. razred
Voditeljica: Elena Kovačić
3. **Osnovna škola A. G. Matoša, Čačinci**
JESENSKI LIST
Učenica: Marta Samardžić, 6. razred
Voditeljica: Kristina Krolo
4. **Osnovna škola Vladimira Gortana, Žminj**
ZIMA
Učenica: Mia Modrušan, 1. razred
Voditeljica: Gordana Otočan
5. **Osnovna škola Trpanj, Trpanj**
SLIČICA
Učenica: Paula Suton, 6. razred
Voditeljica: Ana Tulić Šale
6. **Osnovna škola Frana Galovića, Zagreb**
MOŽDA BISMO MOGLI TUGU PRETVORITI U SREĆU?
Učenica: Irma Roksandić, 3. razred
Voditeljica: Sanja Minarik
7. **Osnovna škola Antun Matija Reljković, Cerna**
LIMENI PURAN
Učenica: Sanja Vranić, 8. razred
Voditeljica: Verica Špehar Vratarić
8. **Osnovna škola „Brda“, Split**
MOJ DIDA
Učenik: Nikola Kunac, 6. razred
Voditeljica: Davora Radić
9. **Osnovna škola Brestje, Zagreb (Sesvete)**
CRVENA JABUKA MOGA DJEDA
Učenica: Marija Franka Podgorski, 8. razred
Voditeljica: Ankica Blažinović-Kljajo

10. **Osnovna škola Trnjanska, Zagreb**
UKRADENA ZIMA
Učenica: Petra Duić, 3. razred
Voditeljica: Luci Plenković Omerso
11. **Osnovna škola Ljudevita Modeca, Križevci**
DIMNJACI
Učenica: Petra Peškir-Harča 8. razred
Voditeljica: Nina Drakulić
12. **Osnovna škola "Đuro Ester", Koprivnica**
KLIMA SE KLIMA
Učenica: Maša Kresojević, 3. razred
Voditeljica Dubravka Bijelić
13. **Osnovna škola Nikola Tesla, Rijeka**
STRAŠNE RIJEĆI BABE JAGE
Učenica: Andreja Grozdanić, 7. razred
Voditelj: Ivana Smolčić Padjen
I. osnovna škola Varaždin, Varaždin
PUŽEVO PUTOVANJE
Učenica: Zlatka Bartol Golubić, 6. razred
Voditeljica: Marija Hublin
14. **Osnovna škola Murterski škoji, Murter**
BETINSKA GAJETA
Učenica: Vita Filipi, 6. razred
Voditeljica: Gordana Knez
15. **Osnovna škola Dragutina Tadijanovića Vukovar**
MOJ PRIJATELJ FILIP
Učenik: Anto Bono Leutar, 6. razred
Voditeljica: Ivana Veber
16. **Osnovna škola Petar Berislavić, Trogir**
CA VOLIN?
Učenica: Dora Bilić, 5. razred
Voditeljica: Ana Zelalija
17. **Osnovna škola Hvar, Hvar**
JO SON VITAR
Učenik: Roni Veronika, 4. razred
Voditeljica: Veronika Vidović
18. **Osnovna škola dr. Ante Starčevića, Zagreb**
MAJKIN NOS
Učenik: Karol Ćibarić, 8. razred
Voditeljica: Dubravka Rovičanac

19. **Osnovna škola Dragutina Kušlana, Zagreb**
KAKO SAM POSTALA SESTRA
Učenica: Dora Milašinović, 6. razred
Voditeljica: Sanja Ilčić
20. **Osnovna škola Josipa Kozarca, Lipovljani**
SVADA
Učenica: Lucija Jancetić, 6. razred
Voditeljica: Lea Rugole Heštera
21. **Osnovna škola Krune Krstića, Zadar**
NASLJEDNICA
Učenica: Ema Stipčević, 5. razred
Voditeljica: Dina Milat
22. **Osnovna škola Stanovi, Zadar**
MISIJA:LEPTIR
Učenik: Bartol Periš, 7. razred
Voditeljica: Žaklina Kutija
23. **Osnovna škola "Matija Gubec", Čeminac**
SJEĆANJA
Učenica: Lana Sevdružić, 8. razred
Voditeljica: Ana-Marija Posavec
24. **Osnovna škola Bol, Split**
UČITELJ TABLET
Učenik: Leon Raspudić, 5. razred
Voditeljica: Vedrana Mihanović
25. **Osnovna škola Draganići, Draganić**
MASKE
Učenica: Dorotea Grdaić, 8. razred
Voditeljica: Matilda Marković
26. **Osnovna škola Ivan Goran Kovačić, Đakovo**
IME JE ZNAMEN
Učenik: Ante Muller, 7. razred
Voditeljica: Mihaela Andabak
27. **Osnovna škola oca Petra Perice, Makarska**
MOJA PRIČA IZ DAVNE – ČUDO NA JEZERU
Učenica: Mihael Erceg, 4. razred
Voditeljica: Ada Šoda
28. **Osnovna škola Ivo Lola Ribar, Labin**
KOVARI
Učenik: Teo Buždon, 5. razred
Voditeljica: Mariza Miletić

29. **Osnovna škola kralja Tomislava, Zagreb**
SJENA
Učenica: Ivana Idžočić, 6. razred
Voditeljica: Maja Stanković

Literarni radovi – srednje škole

1. **Trgovačka i komercijalna škola "Davor Milas", Osijek**
TIŠINA
Učenik: Gabrijel Vučanović, 2. razred
Voditeljica: Marina Jukić
2. **Gospodarska škola Varaždin, Varaždin**
KUTIJA ZANEMARENÉ ODGOVORNOSTI
Učenica: Ida Klasta, 1. razred
Voditeljica: Tihana Vučić
3. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
KONAČNO BEZ GREGORA
Učenica: Ema Jurša, 3. razred
Voditeljica: Ivančica Tomorad
4. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
I DIM JE SUKLJAO KROZ DIMNJAK
Učenik: Lorenzo Vujanić, 4. razred
Voditeljica: Henrieta Barbarić
5. **Klasična gimnazija, Zagreb**
SREĆA NA ŽLICU
Učenica: Tonka Pavić, 3. razred
Voditeljica: Ivana Črnelč
6. **Klasična gimnazija fra Marijana Lanosovića s pravom javnosti, Slavonski Brod**
LAŽNJAK I TRENUTAK ISTINE
Učenica: Nina Matanović, 3. razred
Voditeljica: Antonija Matičević
7. **Srednja škola Vladimir Gortan, Buje**
HAMLET U/NA DALJINU
Učenica: Elizabeta Jugovac, 3. razred
Voditeljica: Dunja Janko
8. **Gimnazija i ekonomска škola Benedikta Kotruljevića, s pravom javnosti, Zagreb**
ALL THAT JAZZ
Učenik: Maro Brnas, 1. razred
Voditelj: Zoran Priselac

9. **Srednja škola Ivanec, Ivanec**
GETO
Učenica: Maja Bregović, 3. razred
Voditeljica: Maja Držaić
10. **Gimnazija i ekonomска škola Benedikta Kotruljevića, s pravom javnosti, Zagreb**
PETAR NA OBALI SEINE ILI PIERRE NA OBALI SAVE
Učenik: Stjepan Bilić, 1. razred
Voditelj: Zoran Priselac
11. **II. gimnazija, Zagreb**
PET MINUTA
Učenica: Vida Terze, 4. razred
Voditeljica: Ana Širinić
12. **V. gimnazija Vladimir Nazor, Split**
PAD S LITICE
Učenica: Zoe Pervan, 3. razred
Voditeljica: Dijana Mišetić
13. **Gimnazija Tituša Brezovačkog, Zagreb**
JUNAK NAŠEG DOBA
Nora Kostelnik Pogačnik, 3. razred
Voditeljica: Sandra Vukić Gjeldum
14. **Srednja škola Jastrebarsko (Opća gimnazija), Jastrebarsko**
FRANCUSKA
Učenik: Tin Fresl, 3. razred
Voditeljica: Barbara Baždarić
15. **Srednja škola Glina, Glina**
VRIJEME PROMJENA
Učenik: Fran Kovačević, 4. razred
Voditeljica: Ljerka Iharoš
16. **Gimnazija Karlovac, Karlovac**
ODBACIVANJE ZNAČENJA
Marija Skočibušić, 4. razred
Voditeljica: Martina Vičić Crnković
17. **Prva riječka hrvatska gimnazija**
KAKO NASTAJE PJESMA
Učenica: Zoe Piškor, 1. razred
Voditeljica: Helena de Karina
18. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci**
KOBASICE I GLUHA BABA
Učenica: Maja Marković, 2. razred
Voditeljica: Marijana Trinajstić

19. **Medicinska škola Ante Kuzmanića, Zadar**
SABLASNI KOSAC
Učenik: Dragan Dragosavac, 4. razred
Voditeljica: Anja Gligora
20. **Gimnazija Franje Petrića, Zadar**
LJUBIČICE
Učenica: Tia Šanta Blagojević, 2. razred
Voditeljica: Sanja Vlahović

Novinarski radovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Marije Jurić Zagorke**
NOVA PJEVAČKA ZVIJEZDA U DUBRAVI
Učenik: Vito Kobasić, 6. razred
Voditeljica: Melita Horvatek Forjan
2. **Osnovna škola Grabrik Karlovac**
KOLIKO JE SLOBODA ODLUČIVANJA "ZDRAVA" ZA ZDRAVLJE STANOVNITVA?
Učenik: Karlo Jakin, 8.razred
Voditeljica: Jasmina Starešinić
3. **Osnovna škola Brestje Sesvete**
NAPRAVIT ĆU TO KASNIJE... ILI JOŠ MALO KASNIJE
Učenica: Marija Franka Podgorski, 8. razred
Voditeljica: Ankica Blažinović-Kljajko
4. **Osnovna škola Sveti Petar Orešovec**
GEOCACHER – INDIANA JONES S MOBITELOM
Učenik: Fran Tukša, 4. razred
Voditeljica: Emina Baričević
5. **III. osnovna škola Bjelovar**
UZ ČETIRI ŠAPE SE LAKŠE UČI
Učenica: Dora Jelić, 7. razred
Voditeljica: Mira-Ankica Klarić
6. **Osnovna škola „Vladimir Nazor“ Sveti Ilijas**
MOJ PRIJATELJ HAŠIMOTO
Učenica: Jana Hosni, 7. razred
Voditeljica: Maja Priher
7. **Osnovna škola Montovjerna, Dubrovnik**
NA VIJAĐU POSTIROM
Učenik: Đivo Dobud, 7. razred
Voditeljica: Hajdi Hajdić Vićan

8. **Osnovna škola Vugrovec Kašina**
KUDA IDU DIVLJE SVINJE
Učenik: Jan Kužilek, 6. razred
Voditeljica: Dijana Požgaj
9. **Osnovna škola „Eugen Kumičić“, Rijeka**
SJEĆANJA SAČUVANA OD ZABORAVA
Učenica: Lana Vučetić, 8. razred
Voditeljica: Vesna Grginović-Karajić
10. **Osnovna škola Dobriše Cesarića Požega**
NE(POZNATO) LICE IZA SLAVNE „ZABIVAKE“
Učenik: Filip Odobašić, 7. razred
Voditeljica: Blanka Đimoti Zima
11. **Osnovna škola Murterski škoji, Murter**
AKO JE VO RAJ, JA U TI RAJ NE BI IŠA!
Učenik: Duje Skračić, 8. razred
Voditeljica: Gordana Knez
12. **Osnovna škola Ante Kovačića, Zlatar**
OD VOZAČA KAMIONA DO OMILJENOG SVEĆENIKA
ZA 21. STOLJEĆE
Učenik: Ivano Štahan, 8. razred
Voditelj: Denis Vincek
13. **Osnovna škola Ljudevita Gaja, Nova Gradiška**
MORAMO VAM NEŠTO REĆI
Učenica: Ema Posavčević, 8. razred
Voditeljica: Marinela Banovčić
14. **Osnovna škola Rudeš, Zagreb**
NE ZNAM KOLIKO ĆU USPJETI, ALI ZNAM DA NIKAD NEĆU
ODUSTATI
Učenica: Lara Bubalo, 8. razred
Voditeljica: Meri Farac Jemrić
15. **Osnovna škola Podturen, Podturen**
MATEMATIKA I POEZIJA – RUKOM POD RUKU
Učenik: Domagoj Posavi, 7. razred
Voditeljica: Tajana Gašparić

Novinarski radovi – srednje škole

1. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
PRVI ME PUT NETKO VIDIO GOLOG, A MENE JE PROGANJALO
JESAM LI KOGA ZARAZIO
Učenik: Matija Varga, 3. razred
Voditeljica: Kristina Belko-Krsnik

2. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
HALO, ODE DUJIN ĆAĆA!
Učenica: Franka Ivić, 4.razred
Voditeljica: Danja Bujas
3. **Prva riječka hrvatska gimnazija, Rijeka**
ŽENA TREBA IĆI KROZ ŽIVOT KAO BAGER
Učenica: Andrea Trlin, 4. razred
Voditeljica: Helena De Karina
4. **Gimnazija Josipa Slavenskog, Čakovec**
“PA ZAŠTO NE BIH JA, KAO ŽENA, MOGLA POSTATI PILOT”
Učenica: Marija Pongrac, 4. razred
Voditeljica: Vedrana Močnik
5. **I. gimnazija, Zagreb**
AKO JE NINA NINA, TKO JE ONDA NINA?
Učenik: Adrijan Vujica Marković, 2. razred
Voditeljica: Helena Begić
6. **XVI. gimnazija, Zagreb**
KAPITALIZAM I ŽOHARI
Učenik: Arjan Maričić, 3. razred
Voditeljica: Ana Bedak
7. **V. gimnazija, Zagreb**
UPEČATLJIV UVOD ZAPANJIO MNOGE, ALI I ZASJENIO
OSTATAK FILMA
Učenik: Gabriel Vidačak, 4. razred
Voditeljica: Katarina Dinješ
8. **Gimnazija Vladimira Nazora, Zadar**
ANKORANA – PJESNIKINJA ZALJUBLJENA U DALMACIJU
Učenica: Rebecca Vidajić, 3. razred
Voditeljica: Daria Gospodnetić
9. **Srednja škola Brač, Supetar**
PREKRASNA RUŽA NA BUNJIŠTU
Učenica: Marijeta Barbara Vicelić, 4. razred
Voditeljica: Rina Vidović
10. **III. gimnazija, Zagreb**
ASTRONAUT S JUPITARA
Učenica: Amalija Danjek, 4. razred
Voditeljica: Maja Ilić

Radijske emisije – osnovne škole

1. **Osnovna škola Strahoninec, Strahoninec**
RADIJSKA EMISIJA: VOLIM SVOJ POSAO
Učenici: Paula Juras, Lea Tomašić, 7. razred
Voditeljica: Dijana Pasarić
2. **Osnovna škola Rudeš, Zagreb**
RADIJSKA EMISIJA: IZ ŠKOLE U ŠKOLU
učenici: Tjaša Šalov, 6. razred, Leonarda Jajtić, 7. razred
Voditeljica: Mirjana Jukić
3. **Osnovna škola Krunoslava Kutena, Vrbovec**
RADIJSKA EMISIJA: MALI VRTLARI
učenici: Karlo Granić, 5. razred, Isabela Svečnjak, 2. razred
Voditeljica: Marija Cetel
4. **Osnovna škola Veliko Trgovišće, Veliko Trgovišće**
RADIOIGRA: KAJ SPIŠ
učenici: Magdalena Korade, 5. razred Dominik Šatar, 7. razred
Voditeljica: Ines Čeko
5. **Osnovna škola Josipdol, Josipdol**
RADIOIGRA: ZA MINUTU MAMA
učenici: Ivor Cindrić, 1. razred, Nika Cindrić, 2. razred
Voditeljica: Senka Stojisavljević
6. **Osnovna škola Sesvete, Sesvete**
RADIOIGRA: MORSKA PRIČA
učenik: Benjamin Foretić, 3. razred
Voditeljica: Đurdica Ležaić
7. **Osnovna škola Ante Kovačića, Zlatar**
RADIOIGRA: LJEKOVITA JABUKA
Učenici: Ivano Štahan, Veronika Krsnik, 8. razred
Voditelj: Denis Vincek
8. **Osnovna škola Šemovec, Šemovec**
RADIJSKA EMISIJA IZGUBLJENI U PRIJEVODU
Učenici: Lorena Tolić, Tin Vincek, 7. razred
Voditeljica: Maja Vitković
9. **Osnovna škola Marija Bistrica, Marija Bistrica**
RADIJSKA EMISIJA: TI JESI
Učenici: Sandrin Kušić i Dora Prugovečki, 8. razred
Voditeljica: Melita Petriš Banovec
10. **Osnovna škola M. J. Zagorke, Zagreb**
RADIOIGRA: DJEČAK KOJI VOLI PJEVATI
Učenici: Jana Lipovšek, 6. razred, Paola Bakmaz, 8. razred
Voditeljica: Ana Brčić Bauer

Radijske emisije – srednje škole

1. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
RADIODRAMA: IVICA I MARICA
Učenici: Marin Radić, Karla Radović, 1. razred
Voditeljica: Lucijana Pendo
2. **Ekonomsko-turistička škola, Karlovac**
RADIODRAMA: LEVIATHAN
Učenici: Luka Kostelac, Fran Horvatić, 4. razred
Voditelj: Bruno Vojvodić
3. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
RADIODRAMA: DRAMA QEEN
Učenici: Matheo Kesar, Marija Kralj, 2. razred
Voditeljica Sanja Vlahović-Trninić
4. **Gimnazija Karlovac, Karlovac**
RADIJSKA EMISIJA: NOVO NORMALNO
Učenica: Dore Kučan, 3. razred
Voditeljica: Tanja Brozović-Novosel
5. **Katolička gimnazija s pravom javnosti u Požegi, Požeg**
RADIJSKA EMISIJA: MATURANTI
Učenici: Lea Majski i Antonio Bebek, 4. razred
Voditelj: Miroslav Paulić
6. **Prva srednja škola Beli Manastir, Beli Manastir**
RADIJSKA EMISIJA: IZ NAŠE PERSPEKTIVE
Učenici: Milana Janković i Manuel Kovač, Erik Miler, 4. razred
Voditeljica: Mirna Glavan Grbeš
7. **Gimnazija Sisak, Sisak**
RADIJSKA EMISIJA: GIMNAHERZ
Učenici: Leonarda Pavlenić, 2. razred, Matko Rom, 3. razred
Voditeljica: Vesna Rogulja Mart
8. **Škola za Grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
RADIJSKA EMISIJA: ISTI A RAZLIČITI
Učenici: Ana Miković, Antea Šarić, 3. razred,
Voditeljica: Marijana Brdar, pof.
9. **Pazinski kolegij – klasična gimnazija, Pazin**
RADIJSKA EMISIJA: IZA VIRTUALNE ZAVJESE
Učenici: Tia Turković, Anja Šterpin, 2.razred
Voditeljica: Kristina Varda
10. **Gimnazija Županja, Županja**
RADIODRAMA: KRALJ JE MRTAV
Učenici: Maja Miličević, Ema Vidović, 3. razred
Voditeljica: Ivana Marić Damjanović

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Pisarovina**
adaptacija epizode dramske serije *Gruntovčani*
Učenica: Magdalena Vugrinić, 4. razred
Voditeljica: Martina Palčić
2. **Osnovna škola Eugena Kumičića, Velika Gorica**
Sanja Pilić, ŠTO JE SREĆA?
Učenik: Fran Todorić, 3. razred
Voditeljica: Ljubica Skelin
3. **Osnovna škola Ante Kovačića, Marija Gorica**
Helena Jakovina, PUT U ŠKOLU
Učenica: Klara Žagmešter, 3. razred
Voditeljica: Sara Krivski
4. **Osnovna škola Ljudevita Gaja, Krapina**
Miljenko Hršak, STOLJETNI KOSTANJ
Učenica: Marta Žnidarić, 4. razred
Voditeljica: Marija Klasić
5. **Osnovna škola Augusta Cesarca, Krapina**
Lauren Child, PAS SA ZGODNIM UŠIMA
Učenik: Borna Tretinjak, 6. razred
Voditeljica: Gordana Kučinić
6. **Osnovna škola Josipa Kozarca, Lipovljani**
Irina Čimin, AH, TA MATEMATIKA
Učenica: Anna Marija Karpa, 5. razred
Voditeljica: Ksenija Jurić
7. **Osnovna škola Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Sisak**
Antun Branko Šimić, PJESNICI U ŽIVOTU
Učenica: Anja Milić, 7. razred
Voditeljica: Žlatna Jelić
8. **Osnovna škola Sunja, Sunja**
Sveti Augustin, GOVOR O SMRTI
Učenica: Elizabeta Brleković, 8. razred
Voditeljica: Nikolina Javornik
9. **Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić, Ogulin**
Luko Paljetak, STONOGA U TRGOVINI
Učenica: Katja Bišćanin, 4. razred
Voditeljica: Suzana Kovačević

10. **Osnovna škola Draganići, Karlovac**
Zlatko Krilić, MENE NITKO NE VOLI
Učenik: Maks Juraj Šegulić, 5. razred
Voditeljica: Matilda Marković
11. **Osnovna škola Ljubešćica, Ljubešćica**
Sida Kolautić, DJECA NASMIJANA
Učenica: Iva Tomiek, 8. razred
Voditeljica: Sanja Horžić
12. **Katolička osnovna škola Svete Uršule, Varaždin**
Josip Prudeus, KAD KUHA TATA-MATA
Učenica: Lara Prepelić, 2. razred
Voditeljica: Andreja Jaić
13. **II. osnovna škola, Varaždin**
Mladen Kopjar, ZRAK NA PRODAJU
Učenica: Katarina Ivančević, 7. razred
Voditeljica: Maja Šmic
14. **Osnovna škola „Đuro Ester“, Koprivnica**
Vesna Parun, DA SI BLIZU
Učenica: Lucija Turk, 7. razred
Voditeljica: Martina Trešćec Godek
15. **Osnovna škola Ljudevita Modeca, Križevci**
Nino Škrabe/Johanna Spyri, prilagodila Suzana Knežević,
KOZE SU ZAKON
Učenik: Fran Knežević, 5. razred
Voditeljica: Suzana Balić
16. **I. osnovna škola Bjelovar, Bjelovar**
Zvonimir Golob, SVE RUŽE SVIJETA
Učenica: Nina Vicić, 8. razred
Voditeljica: Mateja Ištak
17. **Osnovna škola Ivana Nepomuka Jemeršića, Grubišno Polje**
Sanja Pilić, KAKO SE POSTAJE VELIK
Učenik: Karlo Ris, 4. razred
Voditeljica: Senka Vereš
18. **Katolička osnovna škola Josipa Pavlišića, Rijeka**
Marica Milčec, SAMO ZA DAME ILI ZA GOSPODU
Učenica: Meri Dundjer, 2. razred
Voditeljica: Marta Oroz
19. **Osnovna škola Čavle, Čavle**
Miron Šprajc, MIRON U SREDINI
Učenik: Emanuel Fućak, 2. razred
Voditeljica: Lidija Molnar Čargonja

20. **Osnovna škola Podmurvice, Rijeka**
Zvonimir Balog, KUPOVANJE VREMENA
Učenica: Stella Marković, 3. razred
Voditeljica: Ana Paljušaj
21. **Osnovna škola Vežica, Rijeka**
Zvonimir Balog, prilagodila N. Migliaccio Čučak,
PUŽ NA CARINSKOM PREGLEDU
Učenik: Ivor Čučak, 3. razred
Voditeljica: Miljenka Rumora
22. **Osnovna škola Brajda, Rijeka**
Stanislav Femenić, LIJENI MIŠ
Učenica: Tara Babić, 4. razred
Voditeljica: Tatjana Krpan Mofardin
23. **Osnovna škola dr. Jure Turića, Gospic**
Michael Ende, NEOBIČNA OSOBINA
Učenica: Nika Savatović, 8. razred
Voditeljica: Anita Borovac
24. **Osnovna škola dr. Franje Tuđmana, Korenica**
Siniša Glavašević, PRIČA O LJUBAVI
Učenica: Lorena Pavlić, 7. razred
Voditeljica: Sanja Ramljak
25. **Osnovna škola Eugena Kumičića, Slatina**
Marija Jenjić, PREMLADA ZA LJUBAV
Učenica: Dorotea Dvojak, 5. razred
Voditeljica: Elvira Vujičić
26. **Osnovna škola Josipa Kozarca, Slatina**
Ivana Adlešić Pervan, prilagodila Melita Čmavec,
STEPENICE DO NEBA
Učenik: Karlo Martinović, 7. razred
Voditeljica: Melita Čmavec
27. **Osnovna škola Dragutina Lermana Brestovac, Požega**
Julijana Matanović, PONEDJELJAK
Učenica: Dora Klarić, 8. razred
Voditeljica: Dijana Živković Rožić
28. **Osnovna škola Lipik, Lipik**
Sanja Polak, NISI MI VIŠE PRIJATELJICA
Učenica: Antonija Haramija, 6. razred
Voditeljica: Ana Knežević

29. **Osnovna škola Josipa Kozarca, Slavonski Šamac**
Ivan Šima Branković, JEZIČNI DIVANI MOGA DIDE
Učenik: Šima Kocić, 5. razred
Voditelj: Josip Galović
30. **Osnovna škola „Ivana Brlić-Mažuranić“, Slavonski Brod**
Jure Kaštelan, JABLANI
Učenik: Bruno Čičić, 6. razred
Voditeljica: Višnja Kokanović
31. **Osnovna škola „Antun Mihanović“, Slavonski Brod**
Vesna Parun, DA SI BLIZU
Učenica: Lucija Perković, 7. razred
Voditeljica: Ivana Merkler
32. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
Luko Paljetak, GOSPOĐICA MAJONEZA
Učenica: Anja Bašić, 2. razred
Voditeljica: Nina Dokoza
33. **Osnovna škola Stanovi, Zadar**
Zlatko Krilić, NITKO NE MISLI NA MENE
Učenik: Niko Knežević, 4. razred
Voditeljica: Vanja Kalac
34. **Osnovna škola Krune Krstića, Zadar**
Vesna Parun, JA TJERAM KRDO RIJEČI
Učenica: Mirta Zubčić, 6. razred
Voditeljica: Dolores Vipotnik
35. **Osnovna škola Mladost, Osijek**
Maja Flego, MARTININA MUDROVANJA:
LAŽI I IZMIŠLJOTINE
Učenica: Lucija Sušac, 7. razred
Voditeljica: Snježana Majsterić
36. **Osnovna škola Josipa Jurja Strossmayera, Đurđenovac**
Gianni Rodari, ISKRIVLJENA PRIČA
Učenica: Dora Turičar, 5. razred
Voditeljica: Ranka Kezerle
37. **Osnovna škola Kneževi Vinogradi, Kneževi Vinogradi**
Gustav Krklec, SREBRNA CESTA
Učenik: Saša Kekez, 8. razred
Voditeljica: Slavojka Petrović
38. **Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić“, Đakovo**
Olja Savičević Ivančević, ZALJUBLJENA U ČITAV SVIJET
Učenica: Petra Nerovčić, 5. razred
Voditeljica: Marija Biuk

39. **Osnovna škola Josipa Antuna Čolnića, Đakovo**
Irena Ivetić, TAP, TAP, TAP... BUM! TRAS! PLJAS!
Učenica: Tena Rakonca, 3. razred
Voditeljica: Nikolina Stilinović
40. **Osnovna škola Rogoznica, Rogoznica**
Vesna Parun, IGRE PRED OLUJU
Učenica: Leonarda Lovrić, 5. razred
Voditeljica: Jasna Dodić-Matin
41. **Osnovna škola dr. Franje Tuđmana, Knin**
Zlatko Krilić, PRVI SUDAR
Učenica: Marija Kulušić, 6. razred
Voditeljica: Marija Dujmić
42. **Osnovna škola Ivana Kozarca, Nijemci**
Karla Anić, MISLI KAO LEGOSICE
Učenica: Klara Reštarović, 7. razred
Voditeljica: Silvija Landeka
43. **Osnovna škola Ivana Brlić-Mažuranić, Rokovci – Andrijaševci**
Milivoj Matec, monolog Pere iz romana *Suvišan u Svemiru*
Učenik: Josip Jurković, 8. razred
Voditeljica: Slavenka Komljenović
44. **Osnovna škola Dragutina Tadijanovića, Vukovar**
Vesna Parun, NE PITAJ VIŠE
Učenica: Milana Stanković, 8. razred
Voditeljica: Marina Erci Uzelac
45. **Osnovna škola Vrgorac, Vrgorac**
Jasna Sušac, AUGUSTIN – ZVJEZDANA PRAŠINA DJETINJSTVA
Učenik: Darko Erceg, 6. razred
Voditeljica: Vedrana Andrić
46. **Osnovna škola kraljice Jelene, Solin**
Ratko Zvrko, GRGA ČVARAK
Učenik: Luka Civadelić, 4. razred
Voditeljica: Zdenka Jerković
47. **Osnovna škola Dugopolje, Dugopolje**
Ingrid Divković, KNJIGA ZA DIVLJU ŽENU
Učenica: Ana Bosančić, 8. razred
Voditeljica: Ana Milić
48. **Osnovna škola Hvar, Hvar**
Prošper Kuzmanić Popac, PISMA O MANDRAĆU
Učenica: Jurja Jurić, 5. razred
Voditeljica: Pavla Jurić

49. **Osnovna škola Hvar, Hvar**
Maja Flego, MARTININA MUDROVANJA:
LAŽI I IZMIŠLJOTINE
Učenica: Nina Caratan, 6. razred
Voditeljica: Sandra Domanović
50. **Osnovna škola Stjepana Radića, Imotski**
Drago Ivanišević, MOJ DID
Učenica: Katarina Bago, 5. razred
Voditeljica: Sanja Bago
51. **Osnovna škola Ivana Batelića, Raša**
Ksenija Lekić, ĐAKINJA PRVAKINJA
Učenica: Korinna Matković, 3. razred
Voditeljica: Hasnija Karlović
52. **Osnovna škola Marčana, Marčana**
Jenny Han, PISMO PETERU K.
Učenica: Maria Burić, 8. razred
Voditeljica: Dobrila Arapović
53. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Krnica**
Mate Balota, GOVORE DA NISAN FIN
Učenik: Rocco Vlačić, 3. razred
Voditeljica: Marija Škabić
54. **Osnovna škola Montovjerna, Dubrovnik**
Dragana Vučić Đekić, LUDA KRAVA
Učenica: Lucia Kordić, 6. razred
Voditeljica: Danijela Bubalo
55. **Osnovna škola Orebić, Orebić**
Julijana Matanović, SALKO ALKAR
Učenik: Mato Bogdan, 8. razred
Voditeljica: Vesna Martinović
56. **Osnovna škola Slano, Slano**
Danijela Pavlek, KAKO SAM ZBOG JEDNE ZADAĆE ZAVOLIO
ŠKOLU
Učenik: Josip Burić, 4. razred
Voditeljica: Nataša Pasković
57. **Osnovna škola Petar Zrinski – Šenkovec, Čakovec**
Mladen Kopjar, KAKO SAM POSTAO BRAT
Učenik: Leonardo Reich, 5. razred
Voditeljica: Valentina Miller

58. **Osnovna škola Belica, Belica**
Jasminka Tihi-Stepanić, SUTRA
Učenica: Eni Vibović, 7. razred
Voditeljica: Valentina Miller
59. **Osnovna škola Brestje, Zagreb**
Miroslav Krleža, STRIC-VUJC
Učenica: Marija Franka Podgorski, 8. razred
Voditeljica: Ankica Blažinović-Kljajo
60. **Osnovna škola Alojzija Stepinca, Zagreb**
Ratko Zvrko, JAKO ČUDAN PAS
Učenica: Katja Širić, 1. razred
Voditeljica: Lidija Jadrešić
61. **Osnovna škola Augusta Šenoe, Zagreb**
Luko Paljetak, JEDNA SE MAČKA ZVALA ICA
Učenica: Priska Ugrina, 2. razred
Voditeljica: Andrea Šeparović
62. **Osnovna škola Otok, Zagreb**
George Orwell, ŽIVOTINJSKA FARMA
Učenik: Đivo Baće, 8. razred
Voditeljica: Mia Matasić
Prva katolička osnovna škola, Zagreb
Damir Miloš, BIJELI KLAUN
Učenica: Vida Tunguz, 7. razred
Voditeljica: Danijela Ljubas
63. **Osnovna škola Špansko Oranice, Zagreb**
Pere Ljubić, NAŠI ŠKOJI
Učenica: Roza Kordić, 5. razred
Voditeljica: Dijana Kosagov
64. **Osnovna škola Grigora Viteza, Zagreb**
Grigor Vitez, Najljepša Lada
Učenica: Lili Fulir, 1. razred
Voditeljica: Dubravka Kosier Čakarun
65. **Osnovna škola Trnjanska, Zagreb**
Biblija, HVALOSPJEV LJUBAVI
Učenica: Matea Zvonković, 8. razred
Voditeljica: Vesna Dobrinić
66. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Zagreb**
Dragutin Tadijanović, HOĆU LI UCİ U SOBU GDJE JE SAG
Učenik: Vili Utješanović, 6. razred
Voditeljica: Milena Lelas

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – srednje škole

1. **Srednja škola Dragutina Stražimira, Sveti Ivan Zelina**
Dubravko Mihanović, ŽABA
Učenik: Bruno Vrščak, 3. razred
Voditeljica: Marina Žilavec
2. **Ekonomска škola, Velika Gorica**
Dobriša Cesarić, OBLAK
Učenik: Antonio Šipušić 1. razred
Voditeljica: Andrea Majer
3. **Srednja škola Pregrada, Pregrada**
MJ Ferruzza, MOJA NAVODNO NAJBOLJA PRIJATELJICA
Učenica: Veselka Venesa Grgić, 2. razred
Voditeljica: Ana Planinc
4. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
Stanislav Petrović, PESJOVITA
Učenik: Dorijan Čvek, 3. razred
Voditeljica: Kristina Belko-Krsnik
5. **Srednja škola Novska, Novska**
Markus Zusak, KRADLJIVICA KNJIGA
Učenica: Klara Moguš, 3. razred
Voditeljica: Željka Pugelnik Vuković
6. **Srednja škola Viktorovac, Sisak**
Boris Maruna, SAN O SVJETLU
Učenik: Luka Stanešić, 5. razred
Voditeljica: Tanja Vadla
7. **Gimnazija Karlovac, Karlovac**
Nikolaj Vasiljevič Gogolj, ŽENIDBA
Učenica: Magdalena Petrunić, 3. razred
Voditeljica: Sandra Jurić
8. **Ekonomsko-turistička škola, Karlovac**
Sonja Delimar, KAO BOG
Učenica: Paula Dumešić, 4. razred
Voditelj: Bruno Vojvodić
9. **Prva gimnazija, Varaždin**
Kristian Novak, CIGANIN, ALI NAJLJEPŠI
Učenik: Bard Krsto Plemić, 2. razred
Voditeljica: Bojana Barlek

10. **Prva gimnazija, Varaždin**
Tin Ujević, VISOKI JABLANI
Učenik: Fran Rabuzin, 1. razred
Voditeljica: Ivana Vitez
11. **Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva, Đurđevac**
Sherman Alexie, APSOLUTNO ISTINIT DNEVNIK INDIJANCA NA ODREĐENO VRIJEME
Učenik: Ivor Ratan, 4. razred
Voditeljica: Ana Huzjak
12. **Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva, Đurđevac**
Fran Galović, MOJEMU OCU
Učenica: Ema Domović, 4. razred
Voditelj: Zdravko Seleš
13. **Ekonomска i turistička škola, Daruvar**
Miro Gavran, KREONTOVA ANTIGONA
Učenica: Larija Jukić, 3. razred
Voditeljica: Lovorka Levak
14. **Gimnazija Daruvar, Daruvar**
Miroslav Krleža, prilagodba monologa barunice Castelli,
Gospoda Glemabajevi
Učenica: Lea Žarković, 4. razred
Voditeljica: Romana Žukina
15. **Glazbena škola Ivana Matetića Ronjgova, Rijeka**
Nora Verde, POSUDI MI SMAJL
Učenik: Lun Žic Paskuč, 1. razred
Voditeljica: Ines Borčić
16. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka**
Danil Harms, SLUČAJEV: ANEGDOTE IZ PUŠKINOVOG ŽIVOTA
Učenica: Petra Mavrinac, 3. razred
Voditeljica: Sara Livaić Diminić
17. **Srednja škola Markantuna de Dominisa, Rab**
William Shakespeare, BITI ILI NE BITI
Učenica: Lucija Paparić, 3. razred
Voditeljica: Margarita Čutul
18. **Željeznička tehnička škola Moravice, Moravice**
Jerome David Salinger, LOVAC U ŽITU
Učenik: Stevan Čorak, 4. razred
Voditeljica: Nataša Volf Pleše

19. **Gimnazija Petra Preradovića Virovitica, Virovitica**
Vesna Parun, BALADA PREVARENOG CVIJEĆA
Učenica: Iskra Maravić, 4. razred
Voditeljica: Maja Bašnec
20. **Srednja škola Stjepana Sulimanca, Pitomača**
Fjodor Mihajlovič Dostojevski, ZLOČIN I KAZNA
Učenik: Stjepan Komar, 4. razred
Voditeljica: Ksenija Petrinec
21. **Gimnazija Požega, Požega**
Tena Stivičić, NEMREŠ POBJEĆ OD NEDJELJE
Učenica: Bianca Gebec, 3. razred
Voditeljica: Duška Galić
22. **Srednja škola Pakrac, Pakrac**
Julijana Matanović, TKO SE BOJI LIKA JOŠ
Učenica: Nina Babojević, 2. razred
Voditeljica: Tanja Španjić
23. **Srednja medicinska škola, Slavonski Brod**
William Shakespeare, IZGUBLJEN LJUBAVNI TRUD
Učenik: Antonio Juričić, 5. razred
Voditeljica: Ljiljana Tonkić
24. **Srednja škola Matije Antuna Reljkovića, Slavonski Brod**
Josip Kozarac, MIRA KODOLIĆEVA
Učenica: Tea Lukić, 4. razred
Voditeljica: Ljiljana Hess
25. **Gimnazija Jurja Barakovića, Zadar**
Rade Šebedžija, DO POSLJEDNJE DAHA
Učenica: Anuška Priska Klapan, 2. razred
Voditeljica: Katarina Matek
26. **Klasična gimnazija Ivana Pavla II. s pravom javnosti, Zadar**
Marin Držić, iz *Dunda Maroja*
Učenik: Niko Nikić, 3. razred
Voditelj: Damir Sikirić
27. **Ekonomsko-birotehnička i trgovacka škola, Zadar**
Miroslav Krleža, monolog Kolombine iz *Maskerata*
Učenica: Ana Marija Palić, 3. razred
Voditeljica: Tatjana Stupin
28. **Srednja škola Isidora Kršnjavoga, Našice**
Ivana Šojat, IZMAGLICA
Učenica: Magdalena Valek, 3. razred
Voditeljica: Leopoldina Mijatović

29. **II. gimnazija, Osijek**
John Green, U POTRAZI ZA ALASKOM
Učenica: Natalija Bandov, 2. razred
Voditeljica: Ivana Vučemilović Šimunović
30. **Isusovačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Osijeku, Osijek**
Jasminka Petrović, OVO JE NAJSTRAŠNIJI DAN U MOM ŽIVOTU
Učenik: Hrvoje Karnaš, 4. razred
Voditeljica: Marija Klasić Petrović
31. **Medicinska škola, Osijek**
Irena Vrkljan, LJUBAV NE MOGU PONOVTI
Učenica: Lorena Čaušević, 5. razred
Voditeljica: Vesna Kasač
32. **Trgovačka i komercijalna škola „Davor Milas“, Osijek**
Sanja Lovrenčić, NOVČIĆ I PITANJE OPĆEG ZATOPLJENJA
Učenica: Antonella Jakšić, 3. razred
Voditeljica: Marina Jukić
33. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
Miroslav Krleža, PJESMA IZ HRVATSKE KRČME
Učenica: Katarina Milković, 3. razred
Voditeljica: Irena Palinić
34. **Zdravstvena i veterinarska škola dr. Andrije Štampara, Vinkovci**
Walt Whitman, PJESMA O SLOBODNOM PUTU
Učenica: Valentina Jurić, 4. razred
Voditeljica: Vlasta Galić
35. **Srednja strukovna škola, Vinkovci**
Julijana Matanović, TKO SE BOJI LIKA JOSNOVNA ŠKOLA?,
lik Anke Lešićeve
Učenica: Larisa Matić, 1. razred
Voditeljica: Ivana Petričević
36. **II. gimnazija, Split**
Fjodor Mihajlović Dostojevski, monolog Nastasje Filipovne
iz romana *Idiot*
Učenica: Nina Crnčević, 4. razred
Voditelj: Boris Škifić
37. **II. gimnazija, Split**
Marko Uvodić, HUMORESKA
Učenik: Jere Čović, 4. razred
Voditelj: Boris Škifić

38. **I. gimnazija, Split**
Fjodor Mihajlović Dostojevski, monolog Stjepana Aleksejevića Bahčeveva iz romana *Selo Stepančikovo*
Učenik: Domagoj Silobrčić, 4. razred
Voditeljica: Sandra Cambj
39. **V. gimnazija Vladimir Nazor, Split**
Miroslav Krleža, PJESMA UMORA, TUGE I NESPOSOBNOSTI
Učenica: Nikolina Milanko, 4. razred
Voditeljica: Dijana Mišetić
40. **V. gimnazija Vladimir Nazor, Split**
Ivan Raos, VJEĆNO NASMIJANO NEBO
Učenik: Josip Škrapić, 3. razred
Voditeljica: Marijana Voloder
41. **Srednja škola Jure Kaštelan, Omiš**
Pablo Neruda, LJUBAVNA PJESMA
Učenik: Nediljko Banović, 3. razred
Voditeljica: Vinka Banović
42. **Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, Pazin**
William Wordsworth, SJAJ U TRAVI
Učenica: Klara Muzica, 2. razred
Voditeljica: Tatjana Savić
43. **Gimnazija Pula, Pula**
Pablo Neruda, LJUBAVNA PJESMA
Učenica: Petra Povrzanović, 3. razred
Voditeljica: Jelena Pavić
44. **Talijanska srednja škola, Rovinj**
Julijana Matanović, BIT ĆE SVE DOBRO, MAMA
Učenica: Kiara Maurović, 3. razred
Voditeljica: Nataša Pačelat
45. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
Ivo Vojnović, EKVINOCIJO
Učenica: Adna Hebib, 4. razred
Voditeljica: Matilda Perković
46. **Gimnazija Metković, Metković**
Boris Maruna, SAN O SVJETLU (Vladi Gotovcu)
Učenik: Matija Dominiković, 4. razred
Voditeljica: Ivanka Ujdur
47. **Srednja škola Čakovec, Čakovec**
Lewis Carroll, ALISA U ZEMLJI ČUDESA
Učenica: Natalie Vurušić, 4. razred
Voditeljica: Aleksandra Pleh

48. **Ekonomска i trgovačka škola, Čakovec**
Wislawa Szymorska, PISANJE ŽIVOTOPISA
Učenik: Bojan Horvat, 3. razred
Voditeljica: Dijana Fric
49. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
Mak Dizdar, SLOVO O SMIJEHU
Učenik: Matija Rabadan, 3. razred
Voditeljica: Svjetlana Štampar
50. **Gimnazija Tituša Brezovačkog, Zagreb**
Jean Racine, FEDRA
Učenica: Ina Klarić, 4. razred
Voditeljica: Sandra Vukić Gjeldum
51. **Gimnazija Sesvete, Zagreb**
Miroslav Krleža, KHEVENHILLER
Učenik: Mijo Jeličić, 1. razred
Voditeljica: Željka Župan Vuksan
52. **Hotelijersko-turistička škola, Zagreb**
Marin Držić, GRIŽULA
Učenica: Vanesa Vidaković Natrlin, 4. razred
Voditeljica: Dragica Nemec Bašković
53. **Privatna umjetnička gimnazija s pravom javnosti, Zagreb**
Fran Galović, KUM MARTIN
Učenica: Severina Lajtman, 3. razred
Voditeljica: Zorica Jurčević
54. **Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Zagreb**
Ante Tomić, EDITA
Učenica: Lola Vejzović Sremec, 3. razred
Voditeljica: Marija Trapić
55. **XVI. gimnazija, Zagreb**
Pascal Lambert, ZATVARANJE LJUBAVI
Učenik: Antun Antolović, 3. razred
Voditeljica: Jadranka Tukša
56. **Klasična gimnazija, Zagreb**
Mario Brkljačić, ZA RAT JE KRIV UVIJEK ONAJ DRUGI
Učenica: Petrunjela Baće, 3. razred
Voditeljica: Ivana Črnelč
57. **V. gimnazija, Zagreb**
Vladimir Vidrić, GRIJEH
Učenik: Lovro Dolić, 2. razred
Voditeljica: Vesna Muhoberac

Školski listovi – osnovne škole

1. **OŠ Krunoslava Kutena, Vrbovec**
CVRKUT
Učenica: Ida Palenik, 8. razred
Voditeljica: Jozefina Barić
2. **OŠ Šime Budinića - Zadar**
ČEHULJICA
Učenik: Mišel Tišma, 7. razred
Voditeljica: Silvana Rados
3. **OŠ Draškovec, Draškovec**
DRAŠKO
Učenik: Velimir Tota, 7. razred
Voditeljica: Ivana Beti
4. **Katolička osnovna škola u Požegi**
EMANUEL
Učenik: Matej Mirković, 6. razred
Voditelji: Vjekoslav Marić
5. **OŠ Antuna Gustava Matoša - Zagreb**
GUSTAV
Učenica: Mila Trkulja, 8. razred
Voditeljica: Marita Batinović
6. **OŠ Ivane Brlić-Mažuranić, Virovitica**
HLAPIĆ
Učenica: Neva Barčanac, 6. razred
Voditeljica: Renata Sudar
7. **OŠ S. Petar Orhehovec, Sveti Petar Orhehovec**
KLINČEK
Učenica: Petra Kušec, 7. razred
Voditeljica: Stojanka Lesićki
8. **OŠ Josipa Zorića, Dugo Selo**
JOŠKO
Učenica: Tara Martinović, 6. razred
Voditeljica: Dragana Radovan Marković
9. **OŠ Bijaći, Kaštela Novi**
KAPLJICE
Učenica: Iva Matas, 8. razred
Voditeljica: Tamara Smokrović
10. **OŠ Strahoninec, Strahoninec**
KLOPOTEC
Učenica: Paula Juras, 7. razred
Voditeljica: Dijana Paserić

11. **OŠ Petra Preradovića, Pitomača**
PRERADOVIĆ
Učenica: Lana Pintar, 7. razred
Voditeljica: Sanja Koletić
12. **OŠ Mokošica, Dubrovnik**
RAGUSINO
Učenica: Dora Škrabo, 7. razred
Voditeljica: Ivana Obradović
13. **OŠ Dobriše Cesarića, Zagreb**
SLAP
Učenica: Lana Jembrih, 7. razred
Voditeljica: Kristina Kvakan
14. **OŠ Slunj, Slunj**
SLAP
Učenica: Lana Stipetić, 6. razred
Voditeljica: Katica Brajdić
15. **Osnovna škola grofa Janka Draškovića, Klenovnik**
KLEN
Učenik: Lovro Rešetar, 8. razred
Voditeljica: Anita Husnjak
16. **OŠ Slunj, Slunj**
ČAROBNA FRULA
Učenica: Maša Dobrić, 7. razred
Voditeljica: Sanja Miloloža
17. **OŠ „Ivan Goran Kovačić“, Slavonski Brod**
MALI GORAN
Učenica: Ana Zekušić, 8. razred
Voditeljica: Marija Matić
18. **OŠ Ante Kovacića, Zlatar**
ZLATARSKE ISKRICE
Učenik: Ivano Štahan, 8. razred
Voditelj: Denis Vincek

Školski listovi – srednje škole

1. **Klasična gimnazija Ivana Pavla II. s pravom javnosti, Zadar**
BOLJI SVIJET
Učenica: Natali Pera, 3. razred
Voditelj: Damir Sikirić
2. **X. Gimnazija, Zagreb**
CENER
Učenik: Roko Rukavina, 3. razred
Voditeljica: Ružica Filipović

3. **II. gimnazija, Split**
DRUGAČIJI
Učenica: Ira Osibov, 4. razred
Voditeljica: Mia Amižić
4. **Prva riječka hrvatska gimnazija, Rijeka**
KULT
Učenica: Vanja Milosavljević, 3. razred
Voditeljica: Helena De Karina
5. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
LABOS
Učenica: Korina Lorenz 4. razred
Voditeljica: Lana Rušnov Perić
6. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
LUMEN
Učenica: Simona Lukman 3. razred
Voditeljica: Vesna Prepelić-Đuričković
7. **Klasična gimnazija, Zagreb**
MI
Učenik: Dan Polimac 4. razred
Voditeljica: Ivana Črnelč
8. **III. gimnazija, Zagreb**
MI MLADI
Učenica: Amalija Danjek, 4. razred
Voditeljica: Maja Ilić
9. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
PEGLA
Učenica: Franka Ivić, 4. razred
Voditeljica: Danja Bujas
10. **Škola za umjetnost, dizajn, grafiku i odjeću Zabok**
TABULA NOVA
Učenik: Livro Dolovčak, 4. razred
Voditelj: Krešimir Varga

ČLANOVI POVJERENSTAVA SMOTRE LIDRANO

Središnji odbor

Mirela Barbaroša-Šikić	Mario Kovač
Marijana Češi	Ivica Pucar
Miroslav Mićanović	Barbara Rocco
Antonela Nižetić-Capković	Sara Stanić
Maja Zrnčić	Joško Ševo
	Paolo Tišljarić

Literarni izraz

Krešimir Bagić
Zoran Ferić
Dubravko Jelačić Bužimski
Hrvoje Kovačević
Zlatko Krilić
Miroslav Mićanović
Kristijan Novak
Sanja Polak
Dubravka Težak
Sonja Zubović

Dramski izraz

Mirela Barbaroša-Šikić
Jakov Bilić
Dragan Despot
Ivan Đuričić
Franka Klarić

Mario Kovač

Ivica Pucar
Barbara Rocco
Sara Stanić
Joško Ševo
Paolo Tišljarić

Novinarski radovi

Saša Drach
Hrvatka Kuko
Antonela Nižetić-Capković
Marko Matijević
Marko Podrug

Školski listovi

Ankica Blažinović Kljajo
Marko Baus
Dora Kršul
Srećko Listeš

Radijske emisije

Marijana Češi
Stephanie Jamnický
Majda Makovec Joksimović
Lada Martinac Kralj
Srđan Nogić

LIDRANO, 1991–2021.

1991. Zagreb	2007. Novigrad
1992. Rijeka	2008. Dubrovnik
1993. Čakovec	2009. Pula
1994. Pula	2010. Šibenik
1995. Virovitica	2011. Šibenik
1996. Dubrovnik	2012. Šibenik
1997. Zadar	2013. Primošten
1998. Križevci	2014. Primošten
1999. Šibenik	2015. Šibenik
2000. Supetar	2016. Šibenik
2001. Novi Vinodolski	2017. Primošten
2002. Rovinj	2018. Primošten
2003. Šibenik	2019. Šibenik
2004. Umag	2020. <i>Online</i>
2005. Dubrovnik	2021. <i>Online</i>
2006. Zadar	

ZAHVALA SUDIONICIMA

Trebalo bi biti jednostavno i jasno, nakon toliko godina, možda pustolovno i uzbudljivo, ali su strpljivost, upornost i rad ono što Smotri LiDraNo daje na važnosti i dugoročnosti. Zahvaljujem svima koji su pomogli u pripremi i ostvarenju ovogodišnje *online* Smotre LiDraNo: sudionicima na svim razinama, od školske do državne – kreativnim učenicima i njihovim mentorima, učiteljima i nastavnicima, ravnateljima škola, županijskim uredima za obrazovanje, članovima povjerenstava za sve izraze – bili su važna i dobrodošla potpora da bismo bili sretno mjesto kreativnih razlika. Posebnu zahvalu dugujem LiDraNovcima u Agenciji za odgoj i obrazovanje i izvan nje: Mireli Barbaroša-Šikić, Marijani Češi, Srećku Listešu, Antoneli Nižetić-Capković i Maji Zrnčić, čija su znanja, iskustvo, savjeti i prisutnost pomogli da u tzv. novonormalnom sačuvamo prijeko potrebnu mjeru ludosti i uvjerenja da „radići LiDraNo“ ima smisla!

Miroslav Mićanović

ISSN 1848-4344